

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRK VE YUNAN SİYASİ
KARİKATÜRLERİNDE “ÖTEKİ” OLARAK
TÜRK VE YUNAN İMGELERİ 1945-1960

Betoul METSO
2501160801

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Emine Zeynep SUDA

İSTANBUL – 2022

ÖZ

TÜRK VE YUNAN SİYASİ KARİKATÜRLERİNDE
“ÖTEKİ” OLARAK TÜRK VE YUNAN İMGELERİ 1945-1960
BETOUL METSO

Siyasi karikatürlerde yer alan stereotipler, toplumların birbirleri hakkındaki önyargı ve olumsuz algılarının beslenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye ve Yunanistan arasında zaman zaman yaşanan krizler bu önyargıları yaratan ve güçlendiren temel etkenlerden biridir. Bu çalışmada, 1945-1960 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan’da yayınlanmış siyasi karikatürler incelenerek, Türk-Yunan ilişkilerinin her iki ülkenin “öteki” imgeleri üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Çalışmada 1945-1960 yılları arasında Yunan siyasi karikatürlerinde “Türk” kimdir ve aynı şekilde Türk siyasi karikatürlerinde “Yunan” kimdir sorularına yanıt aranmıştır. Bu bağlamda, siyasi karikatürlerde Türk ve Yunan karakterlerin hangi durumlarda ele alındığı, iki tarafın da *ötekine* dair bakış açılarının nasıl şekillendiği ve dönemin Türk-Yunan ilişkilerinin bu imgelerde nasıl yansıtıldığı incelenmiştir.

Araştırma kapsamında, Türkiye’de *Cumhuriyet*, Yunanistan’da ise *Ta Nea* gazetesinin 1945 ile 1960 yılları arasındaki tüm sayıları arşivlerde incelenmiş ve Türk-Yunan imgelerini yansıtan siyasi karikatürler çalışmanın temelini oluşturmuştur. Analiz edilen karikatürlerde, “öteki” imgelerinin dönemin Türk-Yunan ilişkilerinin bir yansıması olduğu görülmüştür. Yaşanan uyuşmazlıklar ve siyasi gerilimlerin bir sonucu olarak karikatürlerde mevcut olumsuz imgelerin yeniden üretildiği ve zaman zaman yeni olumsuz imgelerin ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi Karikatürler, Türk, Türkiye, Yunan, Yunanistan.

ABSTRACT
**THE IMAGE OF THE “OTHER” AS DEPICTED IN TURKISH
AND GREEK POLITICAL CARTOONS 1945-1960**
BETOUL METSO

Stereotypes in political cartoons play a significant role in reinforcing prejudices and negative perceptions that societies hold about one another. Periodic crises between Türkiye and Greece have also contributed to and intensified these biases. This study examines political cartoons published between 1945 and 1960 in Türkiye and Greece to explore how political relations between the two nations influenced each country's portrayal of the “other”. The study seeks to answer the questions: Who is the “Turk” as portrayed in Greek political cartoons and who is the “Greek” as depicted in Turkish political cartoons from 1945 to 1960? In this context, it examines the scenarios in which Turkish and Greek characters are represented, how each side's perspective of the “other” was shaped, and how the political dynamics of the era were reflected in these images.

For his research, all issues of Cumhuriyet in Türkiye and Ta Nea in Greece from 1945 to 1960 were reviewed in archives, and political cartoons depicting Turkish and Greek images formed the core of this study. Analysis of these cartoons shows that the “other” images reflect the nature of Turkish-Greek relations at the time. As a result of political conflicts and tensions, existing negative images of the “other” were often reproduced in cartoons, and at times, new negative images emerged.

Keywords: Political Cartoons, Greece, Greek, Turkey, Turkish.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türk-Yunan ilişkilerinde tarihsel olarak yer etmiş “öteki” imgelerinin siyasi karikatürlerde nasıl temsil edildiğini analiz ederek, her iki toplumun önyargı ve algılarının görsel yansımalarını incelemeyi amaçlamaktadır. Tarih boyunca çeşitli alanlarda karşımıza çıkan olumsuz Türk ve Yunan imgeleri, iki toplumun birbirine dair algılarını şekillendiren güçlü unsurlar arasında yer almıştır. Özellikle siyasi karikatürlerde keskin çizgilerle ifade edilen bu imgeler, iki toplum arasındaki tarihsel gerilim ve karşılıklı algıların incelenmesi bakımından önemli bir alanı oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 1945-1960 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan’da yayınlanan karikatürlerin incelendiği bu çalışma, geçmişteki olumsuz önyargıların anlaşılmasına ve azaltmasına katkı sağlama potansiyeli taşımaktadır.

Bu araştırmayı hayata geçirirken yanımda olan, destek ve teşvikleriyle süreci benim için kolaylaştıran başta ailem olmak üzere tüm sevdiklerime en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, değerli tez danışmanım Prof. Dr. Emine Zeynep Suda’ya, çalışmam boyunca bana gösterdiği yol, sabır ve rehberlik için minnettarlığımı ifade etmek isterim.

BETOUL METSO

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	11

BİRİNCİ BÖLÜM

KARİKATÜR VE ÖTEKİ İMGESİ

1.1. Karikatür	15
1.1.1. Karikatürün Tanımı	15
1.1.2. Karikatür Sanatının Tarihsel Gelişim Süreci	19
1.2. Türkiye ve Yunanistan’da Siyasi Karikatür	27
1.2.1. Türk Karikatür Tarihi	28
1.2.2. Yunan Karikatür Tarihi	34
1.3. Öteki İmgesi: Kavramsal Bir İnceleme.....	46
1.3.1. İmge Kavramı ve İmgebilim Çalışmaları.....	47
1.3.2. “Öteki” Kavramı.....	52

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ BAŞLANGICINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ 1945-1960

2.1. İkinci Dünya Savaşının Ardından İlişkiler 1945-1950.....	57
2.1.1. İki Kutuplu Sistemde Türkiye ile Yunanistan.....	57
2.1.2. Amerikan Yardımları ve İkili İlişkilerin Seyri.....	59
2.2. Türk Yunan İlişkilerinde İş Birliği Dönemi	62
2.2.1. Dönemin Konjonktürü	62
2.2.2. İki Ülke Arasında Gerçekleştirilen Üst Düzey Ziyaretler.....	65

2.3. Kıbrıs Sorununun Ardından İlişkiler 1955-1960 68

2.3.1. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı..... 68

2.3.2. İkili İlişkilerde Uyuşmazlık ve Sonuçları 71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SIYASİ KARİKATÜRLERDE ÖTEKİ İMGESİ 1945-1960

3.1. İncelenen Siyasi Karikatürlerin Genel Değerlendirmesi..... 76

3.1.1. Cumhuriyet Gazetesi Siyasi Karikatürleri 78

3.1.2. Ta Nea Gazetesi Siyasi Karikatürleri 86

3.2. Cumhuriyet Gazetesi Karikatürlerinde Yunan İmgesi..... 94

3.2.1. İkinci Dünya Savaşı 94

3.2.2. Yunan İç Savaşı..... 98

3.2.3. NATO..... 100

3.2.4. Amerikan Yardımları 101

3.2.5. Müşterek Balık Avı..... 104

3.2.6. Türk-Yunan İlişkileri 106

3.2.7. Kıbrıs Sorunu 109

3.3. Ta Nea Gazetesi Karikatürlerinde Türk İmgesi 124

3.3.1. Soğuk Savaş 124

3.3.2. Amerikan Yardımları 125

3.3.3. NATO..... 131

3.3.3. Futbol 135

3.3.4. Yunan İç Siyaseti: Parlamentoda Bir Türk 137

3.3.5. İkili İlişkiler..... 139

3.3.6. 6-7 Eylül Olayları..... 142

3.3.7. Kıbrıs Sorunu 143

3.3.8. 1957 Suriye Bunalımı 153

3.3.9. Türk İç Siyaseti 155

SONUÇ..... 156

KAYNAKÇA 158

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 Cumhuriyet Gazetesi Karikatür Konuları	83
Tablo 2 Cumhuriyet Gazetesi Karikatürleri Sembol Kod Matrisi.....	84
Tablo 3 Cumhuriyet Gazetesi Karikatürleri Stereotip Kod Matrisi	84
Tablo 4 Cumhuriyet Gazetesi Karikatürleri Kişiler Kod Matrisi.....	85
Tablo 5 Cumhuriyet Gazetesi Karikatürleri Kod Frekans Matrisi	85
Tablo 6 Ta Nea Gazetesi Karikatür Konuları.....	90
Tablo 7 Ta Nea Gazetesi Karikatürleri Sembol Kod Matrisi.....	91
Tablo 8 Ta Nea Gazetesi Karikatürleri Stereotip Kod Matrisi.....	91
Tablo 9 Ta Nea Gazetesi Karikatürleri Kişilerl Kod Matrisi	92
Tablo 10 Ta Nea Gazetesi Karikatürleri Kod Frekans Matrisi.....	93

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1.1. Passional Christi und Anticristi 1	23
Resim 2.2. Passional Christi und Anticristi 2	23
Resim 3 İmzasız Karikatür, Paris, 1840	38
Resim 4 Evzon Figürü	43
Resim 5.1. Cemal Nadir, Cumhuriyet, 23/02/1945	94
Resim 6 Cemal Nadir, Cumhuriyet,	95
Resim 7 Cemal Nadir, Cumhuriyet, 07/06/1945	96
Resim 8 Cemal Nadir, Cumhuriyet, 20/09/1945	97
Resim 9 Cemal Nadir, Cumhuriyet, 21/03/1946	97
Resim 10 Cemal Nadir, Cumhuriyet, 28/09/1946	98
Resim 11 Cemal Nadir, Cumhuriyet, 02/12/1946	99
Resim 12 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 22/02/1951	100
Resim 13 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 07/01/1952	101
Resim 14 Fokionas Dimitriadis, To Vima, 08/05/1955	102
Resim 15 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 30/06/1952	105
Resim 16 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 13/08/1953	106
Resim 17 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 08/12/1953	107
Resim 18 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 06/09/1954	108
Resim 19 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 27/03/1954	109
Resim 20 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 26/05/1954	110
Resim 21 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 22/07/1954	111
Resim 22 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 16/08/1954	112
Resim 23 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 27/07/1954	113
Resim 24 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 12/10/1954	114
Resim 25 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 05/07/1955	115
Resim 26 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 19/08/1955	116
Resim 27 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 29/08/1955	117
Resim 28 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 31/08/1955	118
Resim 29 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 01/09/1955	119
Resim 30 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 03/09/1955	120
Resim 31 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 13/03/1956	121
Resim 32 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 03/10/1956	121
Resim 33 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 05/10/1956	122
Resim 34 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 27/08/1960	123
Resim 35 İmzasız, Ta Nea, 23/09/1946	124
Resim 36 Amerikan Karikatürü, Ta Nea, 03/04/1947	125
Resim 37 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 08/08/1947	126
Resim 38 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 08/01/1957	127
Resim 39 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 09/05/1957	128
Resim 40 Fokionas Dimitriadis, 13/01/1958	129
Resim 41 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 27/01/1958	130
Resim 42 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 07/02/1958	131
Resim 43 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 05/12/1957	133
Resim 44 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 19/06/1958	134

Resim 45 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 30/05/1940	135
Resim 46 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 31/05/1949	136
Resim 47 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 21/09/1951	137
Resim 48 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 12/10/1951	138
Resim 49 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 07/04/1948	139
Resim 50 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 29/04/1952	140
Resim 51 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 01/12/1952	141
Resim 52 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 12/09/1955	142
Resim 53 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 30/12/1948	143
Resim 54 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 07/09/1954	144
Resim 55 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 19/08/1955	145
Resim 56 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 13/07/1956	146
Resim 57 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 01/10/1957	147
Resim 58 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 17/10/1957	148
Resim 59 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 09/08/1957	149
Resim 60 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 17/01/1958	150
Resim 61 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 03/10/1958	151
Resim 62 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 11/02/1959	152
Resim 63 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 22/10/1957	153
Resim 64 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 21/10/1957	154
Resim 65 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 30/05/1960	155

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
A.e.	: Aynı Eser
A.g.e.	: Adı Geçen Eser
BM	: Birleşmiş Milletler
DP	: Demokrat Parti
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
EOKA	: Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü
NATO	: NATO
S.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti

GİRİŞ

1945-1960 yılları arasındaki Türk-Yunan ilişkileri, İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen uluslararası dengelerle birlikte farklılaşan iş birliği ve çatışma dönemleriyle şekillenmiştir. Siyasi ve toplumsal olayların bir yansıması olarak basında sıklıkla yer alan karikatürler, iki ülke arasındaki tarihsel ve kültürel farklılıkların toplumsal algılara etkisini anlamak açısından önemli bir kaynak sunmaktadır. Bu bağlamda, dönemin siyasi karikatürleri, Türk ve Yunan toplumlarının karşılıklı *öteki* algısını ortaya koyarak, önyargıların ve stereotiplerin şekillenmesine dair çarpıcı veriler sunmaktadır. Bu çalışma, 1945-1960 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan *Cumhuriyet* ve Yunanistan’da yayınlanan *Ta Nea* gazetelerinde yer alan karikatürler aracılığıyla Türk ve Yunan toplumlarının *öteki* algısının nasıl inşa edildiğini ve toplumsal bellekte nasıl yeniden üretildiğini incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmamızın amacı, Türk-Yunan ilişkilerinin siyasi karikatürlerdeki yansımalarını analiz ederek, dönemin toplumsal algılarında *öteki* imgesinin nasıl şekillendiğini ve hangi semboller, stereotiplerle bu algıyı güçlendirdiğini ortaya koymaktır. Türk ve Yunan toplumlarının ulusal bilinçlerinde yer eden çatışmaların, siyasi karikatürler aracılığıyla nasıl yansıtıldığını analiz etmek ve bu imgelerin toplumsal hafızada önyargıları pekiştiren bir unsur olarak nasıl rol oynadığını anlamak çalışmamızın başlıca hedefidir. Ayrıca, bu araştırma Türk-Yunan ilişkilerinde öne çıkan olayların iki ülke halkları arasındaki algısal farklılıkları nasıl etkilediğine dair özgün bir perspektif sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmamızın tarihsel aralığı olarak 1945-1960 dönemi seçilmiştir. Bu dönem, Soğuk Savaş’ın başlangıcında Türkiye ve Yunanistan’ın aynı blok içinde yer aldığı ve Kıbrıs meselesi gibi yeni çatışma alanlarının öne çıktığı bir süreci temsil etmektedir. Türk-Yunan ilişkilerinde belirginleşen bu dönemsel değişim, toplumların birbirini nasıl algıladığına dair karikatürlerde de belirgin yansımalar bulmuştur.

Çalışmanın ana odak noktası, Türk ve Yunan toplumlarında *öteki* imgesinin siyasi karikatürler yoluyla ne şekilde yansıtıldığını anlamak olduğundan, Türkiye'nin önde gelen gazetelerinden *Cumhuriyet* ve Yunanistan'ın önde gelen gazetelerinden *Ta Nea*'nın 1945-1960 yılları arasındaki sayılarında yer alan tüm siyasi karikatürler taranarak kapsamlı bir arşiv taraması yapılmıştır. Gazetelerin seçilme nedeni, her iki yayının yüksek tirajlı ana akım medya kuruluşları olması ve seçilen tarih aralığında sürekli olarak yayınlanmış olmasıdır.¹

Arşiv çalışması kapsamında, Ta Nea gazetesinin sayıları Atina'da bulunan Yunanistan Parlamento Kütüphanesi'nin mikrofilm arşivinde taranmış ve araştırma süreci bir ayda tamamlanmıştır. Çalışmada kullanılan karikatürlerin yer aldığı sayıların dijital kopyaları kütüphane müdürlüğüne sunulan izin dilekçesi ile elde edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin sayıları ise İstanbul'da bulunan Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde ve Cumhuriyet gazetesinin dijital arşivinde taranmıştır. Çalışmada kullanılan karikatürlerin yer aldığı sayılar dijital formatta ücretli olarak temin edilmiştir.

Arşiv taramasıyla elde edilen karikatürler çalışmamızda içerik analizi yöntemiyle incelenmiş; semboller, stereotipler ve temalar aracılığıyla *öteki* algısının görsel temsili detaylandırılmıştır. Sembol, stereotip ve kişiler gibi unsurların sıklığını gösteren grafiklerle nicel veri sunmayı amaçlayan bu çalışma, aynı zamanda bu imgelerin tarihsel bağlam ve toplumsal işlev açısından nasıl anlam kazandığını nitel bir çerçevede tartışmaktadır. Bu yönüyle araştırma hem Türk hem de Yunan toplumu açısından önyargıların ve karşılıklı algıların tarihsel bir analizini sunmakta ve Türk-Yunan ilişkilerine dair literatürde özgün bir katkı yapmayı hedeflemektedir.

¹ Aytül Tamer, “Basın Üzerine Niceliksel Bir Çözümleme: Fiyatlar ve Tirajlar”, **Cumhuriyet Döneminde İletişim: Kurumlar, Politikalar**, (Der. Nazife Güngör), Siyasal Kitabevi yay., Ankara 2010, s.363,364 ; (Çevrimiçi) https://el.wikipedia.org/wiki/Ta_Néa, 4 Mart 2022.

Bu tez çalışması üç ana bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, *karikatür* ve *öteki* kavramları kuramsal olarak ele alınmış; karikatür sanatının dünyada ve Türkiye ile Yunanistan'da tarihsel gelişim süreci incelenmiştir.

İkinci bölümde, 1945-1960 yılları arasındaki Türk-Yunan ilişkileri, Soğuk Savaşın başlangıcında iki ülkenin Batı Blokuna entegrasyonu, NATO üyelikleri ile Balkan İttifakı çerçevesinde gelişen güvenlik ve iş birliği üzerinden anlatılmış; Kıbrıs meselesi ve 6/7 Eylül Olayları gibi dönemin kritik sorunlarıyla birlikte ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise içerik analizi yöntemi kullanılarak seçilen karikatürler tematik olarak incelenmiş; bu temalar üzerinden *öteki* imgelerinin Türk ve Yunan toplumlarının toplumsal algısında nasıl bir rol oynadığı tartışılmıştır. Analiz edilecek karikatürlerin belirlenmesinde, iki ülkede de aynı konuya dair karşılıklı bir temsil aranmamış; bunun yerine hangi tarafın hangi konuyu nasıl ele aldığı ve tarihsel arka plandaki ilişkilerin durumu yansıtılmaya çalışılmıştır.

İkinci Dünya Savaşının sonundan 1960'lara kadar her iki ülkede yayınlanmış olan ve ikili ilişkileri merkezi bir referans olarak alan siyasi karikatürler, çalışmanın birincil kaynaklarını oluşturmaktadır. Gerçekleştirilen içerik analizi ile çalışmanın hipotezini hem belirli görüntülerin sıklığı aracılığıyla nicel olarak hem de göstergelerin olumlu veya olumsuz değeri, önemi ve Türk-Yunan ilişkilerindeki on beş yıllık süreç içerisindeki gelişimlerin incelenmesi aracılığıyla nitel olarak test etmeye odaklanmaktadır. Çalışmada görsel kaynak olarak sunulan karikatürlerde, dönemin Türk Yunan ilişkilerinde yaşanan gelişmelerin etkilerinin olup olmadığı incelenmiş ve genel anlamda karikatürlerdeki Türk-Yunan imgeleri ile Türk Yunan ilişkileri arasındaki bağlantı analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında, Yunanca kaynaklardan yapılan tüm çeviriler tarafımdan gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmanın konusu olan Türk-Yunan ilişkileri kapsamında daha önce üzerine çalışılmamış bir tarih aralığında iki ülke arasındaki öteki algısını anlamaya ve yüzleşmeye katkı sağlayacak pek çok siyasi karikatüre arşiv tarama yöntemiyle bu çalışma sayesinde ulaşılmıştır. Bu çalışma aynı zamanda bir ulusun başka bir ülkeyle

olan ilişkisine dair yerli siyasi karikatürlerin karşılaştırmalı bir yorumunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Bu tez Türk ve Yunan siyasi karikatürlerindeki *öteki* imgelerinin, çoğunlukla iki ülke arasındaki gerilimli ilişkiyi yansıttığını göstermektedir. Türk-Yunan ulusal bilincinde tarihsel olarak var olan bir tarafın öbür tarafa yönelik olumsuz algısı zaman zaman yaşanan gerilimler ile tekrar ön plana çıkmıştır. Bu dönemin siyasi karikatürlerinin de bu algıyı her defasında başarıyla yansıtarak yeniden ürettiği tespit edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARİKATÜR VE ÖTEKİ İMGESİ

1.1. Karikatür

Karikatür kavramının ayrıntılı bir tanımı ile karikatür sanatının tarihsel gelişimi bu başlık altında ele alınacaktır. Öncelikle önemli bir görsel mizah türü olan karikatürün ne olduğu ayrıntılı bir şekilde açıklanarak bu sanat dalının temel özellikleri incelenecektir. Daha sonra, karikatürün on altıncı yüzyılda Avrupa’da hangi gelişmelerin sonucunda ortaya çıktığını, süreç içerisinde nasıl geliştiğini ve İtalya, Fransa, İngiltere, Almanya gibi öncü ülkelerde, her bir ülkenin karikatür geleneklerine göre nasıl şekillendiği aktarılacaktır. Ayrıca karikatür kavramının tarihsel gelişimi boyunca kazandığı anlamlar ile uğradığı dönüşüm konu bütünlüğü içinde sunulacaktır.

1.1.1. Karikatürün Tanımı

Mizahın bir türü olan karikatürü doğru anlamak için öncelikle mizah kavramını açıklamak gerekir. İngilizce *humour/humor* kelimelerine karşılık gelen ve Arapça kökenli bir kelime olan mizah, Türkçe sözlükte “*eğlendirme, güldürme ve bir kimsenin davranışına incitmeden takılma amacını güden ince alay, humor*” anlamına gelen *gülmece* olarak geçer.² Ancak mizah kavramı üzerine yapılan tartışmalar, mizahın yalnızca gülme unsurundan oluşmadığını gösterir. Bu nedenle *gülmece* sözcüğü mizah kavramını yeterince açıklamaz.³ Mizahın temelinde eğlence ve hoşgörü kavramlarının yer aldığını belirten Ferit Öngören’e göre mizahın sıklıkla gülme ile ilişkilendirilmesi, büyük ölçüde eğlence unsuru ile olan bu yakın bağlantısından kaynaklanmaktadır.⁴

² Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr>, 5 Kasım 2021.

³ Atilla Özer, *İletişimin Çizgi Dili Karikatür*, Anadolu Üniversitesi yay., Eskişehir, 1994, s.6.

⁴ Ferit Öngören, *Cumhuriyet’in 75 Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 1998, s.15.

Günümüzdeki anlamıyla mizah, Rönesans döneminde ortaya çıkmış bir sanat dalı olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde, Ortaçağın katı dogmalarına karşı çıkan ve Rönesans hareketinin temellerini atan özgür düşünce akımı, mizahı etkili bir araç olarak kullanmaya başlamıştır. Bu özgür düşünce ortamı, mizahın gelişmesine ve temel mizah eserlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, Ortaçağdaki toplumsal, kültürel ve entelektüel gelişmeler, hiciv ve diğer yeni mizah tekniklerinin de ortaya çıkmasına ve gelişmesinde katkıda bulunmuştur. Araştırmacılar, mizahın Rönesans döneminden sonra geçirdiği dönüşüme dikkat çekerek, mizahın başlangıçtaki geleneksel eğlence ve hoşgörü anlayışından giderek uzaklaştığını belirtmektedir.⁵

Mizahı genel olarak, kişilerin, olayların, durumların ve gerçeklerin gülünç taraflarını ön plana çıkararak insanları hem düşünmeye sevk eden hem de güldüren bir sanat olarak tanımlayabiliriz.⁶ Bu tanım, mizahın sadece güldürücü değil aynı zamanda düşündürücü bir unsur olduğunu vurgular. Dolayısıyla mizahın amacı insanları yalnızca eğlendirmek değil, aynı zamanda onların olayları farklı bir açıdan görmelerini sağlayarak düşünmelerini teşvik etmektir.

Mizah geçmişten günümüze fıkra, mizahi hikâye, mizahi şiir, karikatür, kukla ve komedi gibi çeşitli türlerde ortaya çıkmıştır. Basının gelişmesiyle birlikte sözlü mizah türleri, yazılı mizaha göre ikinci planda kalmıştır. Bu yeni dönemde mizahın türleri basının yapısı tarafından belirlenirken, karikatür etkin ve yaygın bir mizah türü olarak basında ön sırada yerini almıştır. Karikatür, fıkra, hikâye ve şiir gibi diğer mizah türlerinden farklı olarak görüntüyü ön plana çıkarmaktadır. Özellikle yazısız karikatürlerde mizah tamamen görsel öğelerle ifade edilmektedir.⁷ Mizahın kendisini en iyi gösterdiği alanın karikatür olduğunu vurgulayan Güneri'ye göre mizah, en kalıcı ve yetkin biçimde karikatürde, çizimle can bularak ortaya çıkmaktadır.⁸ Güncel olayları, siyasi ve sosyal meseleleri ele alarak bunları mizahi bir dille yansıtan

⁵ A.e., s. 21.

⁶ Canan Güneri, “Sanat Alanı Olarak Mizah: Sanat, Mizah, Karikatür İlişkisi ve Türkiye’den Üç Örnek”, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 2008, s.51.

⁷ Öngören, a.g.e, s.22-35.

⁸ Güneri, a.g.m, s.68.

karikatürde mizah, görüntü ile birleşmektedir. Karikatürün yarattığı görsel imge, mizahi ifadenin etkisini güçlendirerek izleyicinin/okuyucunun zihninde kalıcı bir etki bırakmaktadır.

Etimolojik olarak, İtalyanca *yüklenmek*, *abartmak* anlamındaki *caricare* kökünden geldiği kabul edilen karikatür, “insan ve toplumla ilgili her tür olayı konu olarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim”⁹ olarak tanımlanmaktadır. Karikatür kelimesi ilk olarak İtalya’da bir bireyin karakteristik özellikleri korunarak bir hayvan, bitki veya nesneye benzetildiği sanatsal tasarımı ifade etmek için kullanılmıştır. Çeşitli kaynaklar, kelimenin yazılı olarak ilk defa Mossini tarafından, Annibal Carracci’nin Bologna Sanatları kitabı için yazdığı “*Diverse Figure*” başlıklı önsözde kullanıldığını göstermektedir.¹⁰ Bu metin aynı zamanda, karikatürün tanımı ile ilgili ilk kavramsal tartışmayı da içermektedir. Söz konusu metinde karikatür, doğal olarak kusurlu olan insan özelliklerinin abartılması yoluyla idealleştirilmiş temsiller elde etme çabası olarak tanımlanmıştır.¹¹ Dolayısıyla karikatür, ilk örneklerinde kişilerin ve durumların dikkat çekici özelliklerinin veya kusurlarının abartılarak vurgulanması ve hedef aldığı kişi veya durumla alay etmek ya da hicvetmek amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu ilk örnekler başlangıçta portre resimleri şeklinde yer almıştır. Ancak karikatür zamanla büyük sanatçılar tarafından geliştirilerek hem içerik hem de isim bakımından önemli ölçüde değişime uğramıştır. Böylece başlangıçta *portre karikatür* olarak ortaya çıkan ilk halinin kendisinin sadece alt türlerinden biri olarak kalacağı, yeni bir sanat dalına dönüşmüştür.¹² Karikatürün gelişimi sonucunda, çizgiyle mizah yapmayı anlatan ve mizahın Fransızca karşılığı olan *humour* kelimesinden türemiş *dessin humor* ve *graphique humor* gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu kavramların Türkçe de dahil olmak üzere pek çok dile aktarmasında kavramsal bir karışıklık söz konusu olmuştur. Örneğin günümüz Türkçesinde, tarihsel gelişimi içinde kazandığı yeni

⁹ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr>, 5 Kasım 2021.

¹⁰ Önder Şenyapılı, **Karikatür: Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor? Kim, Niye Çiziyor?**, ODTÜ Yay., Ankara, 2003, s.30.

¹¹ Lachlan R., Moyle, “Drawing Conclusions: An Imagological survey of Britain and the British and Germany and Germans in German and British cartoons and caricatures, 1945-2000”, Osnabrück Üniversitesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Osnabrück, 2004, s.30.

¹² Turhan Selçuk, **Grafik Mizah**, (Ed.) Turgut Çeviker, İris yay., İstanbul 1998, s.10.

anlamları ifade etmekte yetersiz kalsa da genellikle *karikatür* kelimesi kullanılmaktadır.¹³

Çalışmamızın konusu olan *siyasi karikatürler* ise genellikle gazetelerin makale sayfalarında bulunan ve siyasi bir fikri aktaran karikatürlerdir. Okuyucunun ilgisini ve dikkatini kolay bir şekilde çeken bu karikatürler, siyasi bir görüşü çok sayıda insana hızlı bir şekilde iletebilmektedir.¹⁴ Ancak siyasi karikatürler sadece siyasi bir fikri aktarmakla kalmaz, aynı zamanda siyasi olaylara ve kişilere mizahi bir bakış açısı da getirir. Bu mizahi bakış açısı, siyasi konuları daha eğlenceli ve akılda kalıcı hale getirerek insanların siyasi konulara ilgi duymasını sağlar. Başarılı bir karikatürist, üzerinde sayfalarca yazı yazılabilecek haberleri ve düşünceleri, çizgilerin gücünden yararlanarak tek bir çizime sığdırabilmektedir. Böylece okuyucuyu hem şaşırtmakta hem de eğlendirmektedir. Karikatür, zengin içerikli bir mesajı basit çizgileriyle iletme, karmaşık konuları basitleştirerek anlaşılır hale getirmektedir. Tuğçe Saklıca Rigatos’a göre, okuyucunun düşüncesini harekete geçirerek zihinde düşünce yaratan karikatür, taşıdığı görüş ve mesajlarla hem toplumun nasıl düşündüğünü ve neler hissettiğini yansıtan bir ayna görevi görür hem de toplumu etkileyen ve hatta kimi zaman yönlendiren bir araç haline gelmektedir.¹⁵ Siyasi karikatürler tarihsel ve toplumsal olaylar, savaşlar ve devletler arası ilişkiler hakkında bilgi verebilir, belirli bir tarihsel dönemle ilgili farklı bakış açıları kazandırabilirler.¹⁶ Örneğin; Birinci Dünya Savaşı sırasında çizilen karikatürler o dönemde yaşanan savaş koşulları, cephe gerisindeki yaşam, savaşa karşı çıkan hareketler ve daha birçok konuda bize ipuçları verebilir. Aynı şekilde Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında çizilen karikatürler de o dönemin siyasi olayları ve toplumsal değişimlerine ışık tutmaktadır. Böylece siyasi karikatürler tarihsel bir belge niteliği taşıyarak,

¹³ Yasin Kayış, **Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür 1950-1960**, Libra yay., İstanbul, 2015, s.14-15.

¹⁴ Hıfzı Topuz, **Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü**, İnkılâp Kitabevi yay., 1. baskı, İstanbul, 1997, s. 28-33.

¹⁵ Tuğçe Saklıca Rigatos, “ Çizginin Gücü: 6/7 Eylül Olayları ve Türk ve Yunan Karikatürleri”, **Sözde Masum Milliyetçilik**, (Der.) Herkül Milas, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010, s.17.

¹⁶ Nilüfer Erdem, **Mizah Penceresinden Yunanistan’da Halk, Savaş ve Siyaset**, Ötügen yay., İstanbul, 2018, s.15.

araştırmacılara önemli bilgiler sunabilir ve tarihsel süreçleri daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

1.1.2. Karikatür Sanatının Tarihsel Gelişim Süreci

Karikatür sözcüğü ilk olarak 1646 yılında İtalya’da, bir kişinin fiziksel özelliklerini ve belirgin kusurlarını eğlence amacıyla abartarak resmetme anlamında kullanılmıştır.¹⁷ Ancak karikatürün tarihi aslında çok daha eskiye, tarih öncesi çağlara kadar uzanmaktadır. Modern karikatür sanatının ortaya çıkışını ve tarihsel gelişimini incelemeden önce, karikatür olarak değerlendirilen abartılı çizimlerin insanlık tarihinde izini sürdüğümüzde, en eski örneklerine tarih öncesi çağlarda rastlarız. Bu örnekler İspanya, Libya, Fransa ve İtalya’da bulunan pek çok yerde, Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik dönem insanların mağara duvarları ve kayalıklar üzerine çizdikleri desenlerde görülür. Güneybatı Fransa’nın Ariège bölgesindeki Trois-Frères Mağarası, Doğu İspanya’daki Cueva’da Ravigia Mağaraları, Castellon’da Casuble Boğazı’nda ve Cezayir’de Tassili kayalıklarında bulunan ve karikatür olarak değerlendirilen taş üzerine işlenmiş gravürler bunlardan birkaç örnektir.¹⁸ Araştırmalara göre, antik dönem uygarlıklarında da abartılı çizimlere yer verilmiştir. Eski Mısır’a baktığımızda, Mısır tarihi araştırmacıları tarafından ortaya çıkarılan sayısız karikatür olduğunu görmekteyiz. Bu karikatürler çoğunlukla eski belgelerde, papirüslerde ve heykellerde bulunmaktadır. Bu eserlerin konuları genellikle Antik Mısır toplumunun önemli figürlerini kapsamaktadır. Bunlar arasında tanrılar, kutsal kabul edilen varlıklar, dönemin güçlü yöneticileri ve toplumda saygın bir yere sahip olan din adamları yer almaktadır.¹⁹

Antik Yunan uygarlığı döneminde de karikatür sanatı oldukça yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bu dönemde, pek çok karikatür örneği çeşitli seramik eşyaların üzerinde karşımıza çıkmaktadır. Özellikle vazoların, amforaların ve özellikle üç kulplu

¹⁷ Şenyapılı, a.g.e. s.14.

¹⁸ Özer, a.g.e., s.8.

¹⁹ Topuz, a.g.e., s.28-33.

“hydria” adı verilen testilerin yüzeylerinde bu tarz çizimlere sıkça rastlanmaktadır.²⁰ Bu seramik eşyalar, günlük yaşamın yanı sıra mitolojik hikayeleri ve tarihi olayları da konu alan karikatürlerle süslenmiştir. Atina ve Attika’da üretilen bu figüratif seramik eserler, Yunan toplumu, örf adetleri, kültürü ve değerleri konusunda son derece zengin bir bilgi kaynağıdır.²¹ Ancak, bu sanatsal ifade biçimi her kesim tarafından aynı şekilde karşılanmamıştır. Özellikle eski Yunan filozoflarının bu karikatürlere karşı tutumunun pek olumlu olmadığı bilinmektedir. M.Ö. 6. yüzyılın ortasına tarihlenen bir hydria üzerine yapılmış, Yunan mitolojisinin ünlü kahramanı Herakles’in Mısır’a ziyaretini anlatan bir resim, Eski Yunan dönemine ait en güzel karikatür örneği olarak kabul edilmektedir.²²

Roma İmparatorluğu döneminde karikatür sanatının çeşitli örnekleri fresk, mozaik ve duvar resimlerinde yer almaktaydı. Bu dönemde, karikatürler genellikle günlük yaşamı yansıtırken Ortaçağa gelindiğinde, karikatürün kullanım alanı ve amacı önemli ölçüde değişime uğramıştır. Bu radikal değişim, dönemin karmaşık sosyal yapısının ve dini dinamiklerinin doğrudan bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ortaçağda karikatür sanatı, önceki dönemlere kıyasla daha dar bir kullanım alanına hapsedilmiştir. Bu dönemde karikatür, kilisenin *kâfirleri* ve *sapkınları* hedef alan güçlü bir silahı haline gelmiş ve kullanımı çoğunlukla kiliselerde sınırlı kalmıştır. Kilise otoritesi, karikatürleri dini dogmaları pekiştirmek ve muhalif görüşleri bastırmak için kullanmaya başlamıştır. Böylece karikatürler, Ortaçağda uzun bir dönem boyunca dini otoritenin düşmanlarını hedef alan propaganda araçları olarak genellikle kilise duvarlarında, el yazmalarında, dini metinlerde yer almıştır.²³

Modern anlamda karikatürün temelleri on altıncı yüzyılda, sanatın ve düşüncenin yeniden doğuşu olarak bilinen Rönesans döneminde atılmıştır. Bu dönemde Avrupa’da yaşanan sosyal, politik ve kültürel değişimler sanatın her alanında olduğu gibi karikatür sanatının da gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu gelişme, aynı

²⁰ A.e.

²¹ Claudia Guerrini, “Bir Resim ‘‘Deryası’’: Kırmızı ve Siyah Figürlü Attika Vazoları’’, **Antik Yunan**, Ed. Umberto Eco, Alfa yay., İstanbul, 2018, s.759.

²² Topuz, a.g.e., s.28-33.

²³ A.e.

zamanda baskı ve gravür tekniklerindeki ilerlemelerle de yakından ilişkiliydi. Yeni teknikler sayesinde karikatürler bu dönemde çoğaltılarak geniş kitlelere ulaşabilmiştir.

On altıncı yüzyılda karikatürün gelişmeye başladığı ülkelerin başında İtalya gelmektedir. İtalya Rönesans'ın anavatanı ve Avrupa'da neredeyse tüm sanat dallarının başkenti olarak, modern karikatürün doğduğu yer olarak kabul edilir ve tarih boyunca bu alanda öncü ülkelere biri olmuştur. Bu dönemde komik bir etki yaratmak için tasvir ettiği kişilerin ifadelerini çarpıtan ve bozan ilk sanatçılardan biri İtalyan sanatçı Leonardo da Vinci (1452-1519) olmuştur. Sanatçının eserleri genellikle ilk karikatürlere atfedilmektedir. Hatta Hıfzı Topuz'a göre, Leonardo da Vinci İtalyan karikatürünün babasıdır. Topuz'un bu savı Da Vinci'nin eserlerinin önemli bir kısmında figürlerin asimetrisine ve deformasyonuna yaptığı bilinçli vurguya dayanmaktadır.²⁴

Araştırmacılar, Da Vinci'nin notlarında kelimenin unsurlarını koruyacak ancak diğer görsel işaretlerle desteklenecek yeni bir dil keşfetme girişiminin izini sürmüşlerdir. Sanatçı eserlerinde çoğunlukla güzelliğe odaklanmış olsa da çalışmalarının önemli bir bölümünde insanların çirkinliğini abartılı çizimlerle bilinçli olarak vurgulayarak döneminin başarılı karikatür örneklerini vermiştir.²⁵ Tuhaf ve gülünç kafaları, alışılmadık burunları, çeneleri ve kaşlarıyla insan tipolojilerini temsil eden Da Vinci, insan fizyonomisinin kusurlarını yakalamaya çalışmıştır. Bazı araştırmacılara göre, bunlar herhangi bir bireyin portresinden ziyade, sanatçının çeşitli çirkinlik ve ifade biçimleriyle yapmış olduğu bir deneydir.²⁶ Bununla birlikte, Da Vinci'nin bu tekniği yalnızca desenlerinde kullandığı, büyük yapıtlarında yer vermediği bilinmektedir. Yaşamı boyunca defterlerinde saklı kalan karikatürleri, ancak ölümü sonrasında gün yüzüne çıkarak çoğaltılmıştır. Bu nedenle, Da Vinci'nin karikatürlerinin çağdaşları üzerinde bir etkisi olmadığı düşünülmektedir.²⁷

²⁴ Topuz, **a.g.e.**, s.31-32.

²⁵ **A.e.**

²⁶ Galatea Gerakianaki, "Geloiografia Kai Politiki Kritiki Stin Metemfiliaki Ellada 1950-1974 [İç Savaş Sonrası Yunanistan'da Karikatür ve Siyasi Eleştiri 1950-1975], Panepistimio Aigaiou [Ege Üniversitesi], Scholi Koinonikon Epistimon [Sosyal Bilimler Enstitüsü], Doktora Tezi, Midilli, 2015, s.17.

²⁷ Topuz, **a.g.e.**, s.32.

Bu dönemde karikatür alanında gelişmelerin yaşandığı bir diğer ülke, Fransa olmuştur. Fransa’da ilk karikatürler Rönesans döneminde ortaya çıkmış ve yaşanan gelişmeler, İtalya’daki benzer sanatsal hareketlerle eşzamanlı ve paralel bir şekilde ilerlemiştir. Bu dönemde Fransa’da öne çıkan isimlerden biri, Jean-Jacques Boissard’dır. Boissard’ın en önemli eserlerinden biri, 24 karikatürden oluşan Maskaralar Süiti adlı çalışmasıdır. Boissard’ın sözkonusu karikatürleri 1587 yılında Strasbourg’da gravür olarak çoğaltılmıştır.²⁸

On altıncı yüzyılda İtalya ve Fransa’da karikatür sanatında yaşanan gelişmelere paralel olarak, Almanya’da bu sanat dalında kayda değer ilerlemeler yaşanmıştır. Özellikle Martin Luther (1483-1546) tarafından başlatılan Reform hareketi sırasında, karikatür içeren baskılar Alman toplumunda giderek yaygınlaşmaya ve popülerlik kazanmaya başlamıştır. Reform hareketi esnasında, teknolojik gelişmeler de karikatür sanatının yayılmasına büyük katkı sağlamıştır. Özellikle bakır levhalar aracılığıyla çoğaltılabilen gravürler, siyasi eleştirilerin yer aldığı karikatürlerin geniş kitlelere ulaşmasında oldukça önemli bir rol oynamıştır.²⁹

Protestan Reformcularının Papa ve görüşleriyle alay etmek amacıyla yayınladığı karikatürler, bilinen ilk *siyasi karikatür* örnekleri olarak kabul edilmektedir. Bu karikatürler, reform hareketinin başarısında da oldukça etkili olmuştur. Luther, Reform hareketinde başarılı olmak için orta sınıfın ve kırsal kesimin desteğine ihtiyacı olduğunu anlamış ve Papa karşıtı fikirlerini ucuz ve hızlı üretilen oyma baskılara resmetmiştir. Bu gravürler, on beş gün kadar kısa bir sürede tüm Almanya’yı dolaşarak sıradan vatandaşlara ulaşmış, okuma yazma bilmeyen ve yarı okur yazar olan bir nüfus tarafından bile anlaşılmıştır.³⁰

Siyasi karikatürlerin babası olarak kabul edilen Luther’in, kasıtlı bir propaganda aracı olarak tasvir ettiği insanları itibarsızlaştırma ve değersizleştirme yönteminin, sosyal ve dini reformlarında başarılı olmasında büyük bir payı olduğu

²⁸ A.e., s.40.

²⁹ Gerakianaki, a.g.m., s.19.

³⁰ A.e.

düşünülmektedir. *Passional Christi und Antichristi* isimli kitapta yer alan, Lucas Cranach'a ait, Katolik kilisesini eleştiren aşağıdaki iki gravür Luther'in karikatürü kullanımının iyi birer örneğidir.

Resim 1.1. Passional Christi und Anticristi 1

Resim 2.2. Passional Christi und Anticristi 2

Yukarıdaki resimlerde, Hz. İsa'nın basit yaşamı Papa'nın görkemli yaşamı ve Katolik Kilisesi'nin o dönemdeki görüntüsü ile karşılaştırılmaktadır. İlk gravür, İsa'nın para severleri tapınaktan kovmasını tasvir ederken, ikincisi ise Papa'ya vergi ödeyen insanları tasvir etmektedir. Bu iki görüntü, Papa'yı doğrudan ya da dolaylı olarak küçük düşürerek itibarsızlaştırmaktadır. Bu gravürler ile bir yandan Roma

Katolik Kilisesi'nde değişim ihtiyacı ifade edilirken bir yandan da iyileştirilmesi gereken "kötülükler" halka gösterilmeye çalışılmıştır.³¹

On altıncı yüzyılın sonlarına geldiğimizde, İtalya'nın Bologna kentinde Aniballe ve Agustino Caracci kardeşlerin kurmuş olduğu okulun, karikatürün bir portre sanatı olarak ortaya çıkmasında ve yayılmasında önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Aniballe Caracci, karikatürü “sanatçının mükemmel çarpıtmayı yakalamasını ve gerçekliğin özünü ortaya çıkarmasını sağlayan bir teknik” olarak tanımlamıştır ve aslında sadece karikatür sanatını değil, karikatür kavramını da icat etmiştir.³² Eserlerinin mükemmelliği ile ünlenen Caracci gerçekliğin özünü ortaya çıkarmak amacıyla abartılı biçimde çarpıtılmış portreler çizerek portre karikatürün ilk örneklerini vermiştir. Ancak o dönemde bakır levha üzerinde işlenen bu karikatürlerin halka açık bir şekilde yayınlanmadıkları, yalnızca sanatçının arkadaşları ve tanıdıklarıyla paylaşıldıkları bilinmektedir.³³

Caracci kardeşlerin karikatürlerinin sadece birkaçı bulunabilmiş olsa da hemen hemen tüm yazılı kaynaklar modern karikatür sanatının kökeninin burada olduğu konusunda hemfikirdir. Caracci kardeşlerin dışında Holbein, Bruegel, Arcimboldo, Callot, Rembrandt, Romy de Hooghe ve Boissard gibi isimler bu dönemde karikatürün gelişmesinde önemli rol oynamışlardır.³⁴ Karikatür kavramının ilk kez kullanılması da bu döneme rastlar. Sözcük Mossini tarafından 1646 yılında Diverse Figure isimli eserde kullanılmıştır.³⁵

Karikatür, On yedinci yüzyılın sonlarında İngiltere'ye girmesi ile, oradaki demokratik rejimin de sağladığı elverişli ortamda oldukça gelişmiştir. Yukarıda bahsedilen ve neredeyse 200 yıldır varlığını sürdüren Alman gravürleri ile İtalya'da ortaya çıkan portre karikatür sanatı, On sekizinci yüzyılda İngiliz karikatürist George Townshend'in eserinde buluşmuştur. 1756 yılında Matthew Darby'nin Townshend'in

³¹ (Çevrimiçi) <https://xroads.virginia.edu/~MA96/PUCK/part1.html>, 4 Ocak 2022.

³² Gerakianaki, **a.g.m.**, s. 20-21.

³³ **A.e.**

³⁴ Topuz, **a.g.e.**, s.33.

³⁵ Şenyapılı, **a.g.e.**, s.30.

bu tasarımlarıyla güncel olaylar üzerine gravürler yayınlamaya başlaması, günümüz siyasi karikatürlerinin ortaya çıkmasını sağlayan önemli gelişmelerden biri olmuştur.³⁶ Dönemin sanatçılarının karikatüre olan katkıları nedeniyle, on sekizinci yüzyıl bu sanatın altın çağı olarak kabul edilmektedir.

İngiltere’de mizah yayınlarının refah dönemini yaşadığı bu dönemde, İngiliz basınında son derece başarılı karikatürler ortaya çıkmıştır. William Hogarth, James Gillray ve Thomas Rowlandson gibi isimler on sekizinci yüz yılın önemli karikatüristleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında, İngiliz karikatürünün öncüsü olarak değerlendirilen William Hogarth, dünya çapındaki ünü ve İngiliz karikatürüne yaptığı katkıları nedeniyle İngiliz resim ve karikatürlerinin babası olarak kabul edilmektedir.³⁷ Eserlerinde daha çok ahlaki konularla ilgilenen Hogarth, bozulmuş sisteme karşı savaşmak için karikatür sanatını bir araç olarak kullanmayı seçmiştir. Ona göre karikatür, benzerlikleri abartmanın bir aracıydı. İyi ve kötü arasındaki karşıtlığı eserlerinde detaylandırarak aralarındaki farkı ortaya koymaya çalışmış ve İngiliz toplumunu sert bir şekilde eleştirmiştir.³⁸ Hogarth, karikatürü yazıyla birleştirerek yeni bir anlatım biçimi oluşturmuştur. On yedinci yüzyılda sadece portre olarak görülen karikatürler, Hogarth ile konulu anlatıma dönüşmüştür. Dolayısıyla alt yazıların eşlik ettiği bu karikatürlere bir anlamda fıkra resimlemek gibi bir işlev yüklendiği söylenebilir.³⁹ İngiltere’nin ilk profesyonel karikatüristlerinden biri olarak bilinen James Gillray ise çizdiği siyasi karikatürlerle bu döneme damgasını vuran isim olarak günümüzde siyasi karikatürlerin babası olarak anılmaktadır.⁴⁰

Siyasi karikatürlerin yayılmasında bir dönüm noktası olan on dokuzuncu yüzyılda basın teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, karikatüristleri gravür kazıma işleminden kurtarmıştır. Daha önce karikatüristler gravürleri kendileri bakır levhalara

³⁶ Mykoniatis, H. “Ellinika Politika Gekonota Se Geloigrafies Tou Le Charivary 1850-1863 [Le Charivari Karikatürlerinde Yunan Siyasi Gelişmeleri 1850-1863], **AUTH Epistimonikes Epetirides Filosofikis Scholis** [AUTH Edebiyat Fakültesi Bilimsel Yıllıkları], 21. Cilt, Ethniki Bibliothiki [Milli Kütüphane], s.281-302.

³⁷ Chales Baudelaire, **Gülmenin Özü**, İris yay., İstanbul 1997, s.92.

³⁸ Topuz, **a.g.e.**, s.72.

³⁹ Özer, **a.g.e.**, s.9.

⁴⁰ Güneri, **a.g.m.**, s.75.

kazırken, tahta üzerine kazıma işlemi başlamış ve böylece gravür işi gravürcüler ve matbaacılar tarafından yapılmaya başlanmıştır. Bu yeni teknoloji sayesinde karikatürlerin basılıp yayılması daha da kolaylaşmış ve fiyatları düşmüştür.⁴¹ Bu dönemde Fransa ve İngiltere’de yayınlanan mizah dergileri, on dokuzuncu yüzyılda dünya genelinde yayınlanacak mizah dergilerine öncülük etmiştir. Özellikle Fransa’da, monarşiye karşı bir silah olarak kullanılan mizah dergi ve gazeteleri, Avrupa mizah basının gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. XVII. Louis ve X. Charles dönemlerinde uygulanan sansür yasaları nedeniyle, siyasi karikatür alanında Fransa’da bu süreçte pek bir ilerleme kaydedilememiştir. Ancak 1830 İhtilali ile durum değişmiş ve bu dönemde Fransız karikatürü önemli bir gelişim göstermiştir. Gazeteci Charles Philipon tarafından yayınlanan *F La Silhouette*, ilk defa karikatür yayınlayan gazete olarak bilinmektedir. Charles Philipon daha sonra haftalık *La Caricature* isimli mizah dergisini kurmuştur. Fransa’nın en önemli karikatüristlerinden biri olan ve kariyeri boyunca dört binden fazla karikatür çizmiş olan Honroe Daumier bu dergide çalışmıştır. Ancak bazı karikatürleri yüzünden dergi yasaklanmış ve kapatılmıştır. Bu durumun ardından Charles Philipon 1832 yılında *Le Charivari* isimli yeni bir dergi kurmuştur. Bu dergi, Fransız karikatürünün ulusal ve uluslararası düzeyde büyük bir ün kazanmasını sağlamıştır.⁴²

On dokuzuncu yüzyıl İngiliz mizahının temsilcisi, 1841 yılında Henry Matthew ve Ebenezer Landells tarafından kurulan haftalık mizah gazetesi *Punch* olmuştur. Fransız *Le Charivari* dergisinden esinlenen *Punch*, On dokuzuncu yüzyıl boyunca İngiliz İmparatorluğu tarafından yönetilen ülkelere de yayılmıştır. *Punch*, İngiliz mizahının temsilcisi olmasının yanı sıra bir karikatür okulu işlevi de görmüştür. *Punch* dergisi için çalışmış olan en ünlü karikatüristler arasında yer alan John Leech (1817-1864), dergiye o denli önemli katkılar da bulunmuştu ki adı *Mr. Punch* olmuştur. Leech aynı zamanda karikatür yerine *cartoon* kavramını kullanan ilk kişidir.⁴³

⁴¹ Topuz, **a.g.e.**, s.77-78.

⁴² Güneri, **a.g.m.**, s.76.

⁴³ **A.e.**, s.78.

On dokuzuncu yüzyılda İngiliz karikatürünün önemli bir katkısı siyasi karikatürlerin günlük basında yer almaya başlamasıdır. The Westminster Gazette ile karikatürler günlük basına aktarılmıştır. Günlük basında ilk yayınlanan karikatürler Francis Carruthers Gould'un (1844-1925) eserleridir. Daha önce yalnızca haftalık dergilerde yayınlanan siyasi karikatürler Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki yıllarda günlük basında yer almaya başlamıştır.⁴⁴ Fransa ve İngiltere'nin ardından Almanya'da ilk mizah dergisi 1844 yılında, İtalya'da ise 1847 yılında yayınlanmıştır. Bu yıllarda Avrupa'nın pek çok ülkesinde mizah dergileri yayın hayatına girmeye başlamıştır.⁴⁵

Özetle, on altıncı yüzyılda ortaya çıkan karikatür sanatı, gelişimine Caracci kardeşlerin kurduğu okulda portre karikatürü olarak başlamıştır. Caracci kardeşler karikatürü, gerçekliğin özünü ortaya çıkaran bir teknik olarak tanımlarken, abartılı çizimlerle portre karikatür sanatının ilk örneklerini vermişlerdir. On sekizinci yüzyılda İngiltere'deki demokratik rejim, karikatür sanatının altın çağını yaşamasını sağlarken on dokuzuncu yüzyılda basın alanındaki gelişmeler ise siyasi karikatürlerin yayılmasında bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu dönemde Avrupa'nın pek çok ülkesinde mizah dergileri yayınlanarak siyasi karikatürler günümüze kadar ulaşmıştır.

1.2. Türkiye ve Yunanistan'da Siyasi Karikatür

On dokuzuncu yüz yıldan itibaren siyasi karikatürler, çoğu Avrupa ülkesinde yayınlanmaya başlayan mizah dergileriyle birlikte hızla yayılmıştır. Türkiye ve Yunanistan'ın siyasi karikatür tarihi incelendiğinde, mizah yayınlarının her iki ülkede de ilk defa on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıktığı ve zaman zaman sansüre uğrayarak gelişim gösterdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra, Türk ve Yunan siyasi karikatürlerinin kesişen tarihleri ve birtakım bağlantıların da olduğu söylenebilir. İstanbul Osmanlı Rum basınında yetişen pek çok karikatürist, I. Dünya Savaşı sonrasında Yunan basınında çalışmaya başlamış, bazıları ise hem Türkiye hem de Yunanistan basınında aynı anda karikatür çizmiştir. İki komşu ülke karikatürleri

⁴⁴ A.e., s.79-80.

⁴⁵ Gerakianaki, a.g.m., s.29-30.

zaman zaman birbirini beslemiş ve ilham kaynağı olmuştur. Bu etkileşim ve bağlantılar genellikle iki ülke arasındaki siyasi gerilimler ile ilişkili olsa da aynı zamanda ortak kültürel mirasın bir yansıması olarak da görülebilir.

1.2.1. Türk Karikatür Tarihi

Türk karikatür tarihini incelediğimizde, on beşinci yüzyıl sonlarına ait *Davetname* adlı bir eserde yer alan çizimler, karikatür olarak değerlendirilebilecek en erken örnekler olarak gösterilmektedir.⁴⁶ Ancak modern anlamda ilk Türkçe karikatürün 1867 yılında, İstanbul adlı bir gazetede yayınladığı bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda yayınlanan ilk mizah dergisi ise 1856 yılında Ermenice Meğu dergisi olmuştur.⁴⁷ Bu derginin, Osmanlı İmparatorluğu'nda mizah dergilerinin yayınlanmasına öncü ettiği söylenmektedir. 1870 yılında Filip Efendi ile Ali Raşid tarafından çıkarılan *Terakki* ve Teodor Kasap tarafından çıkarılan *Diyojen* isimli ilk Türkçe mizah dergileri çıkmaya başlamıştır.⁴⁸ Bu iki dergiden hangisinin ilk Türkçe mizah dergisi olduğu konusunda farklı görüşler olsa da yazılı kaynakların çoğu bu özelliğin *Terakki* dergisine ait olduğunu göstermektedir.⁴⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk karikatür ve mizah dergilerinin ortaya çıkmasında 1830'dan sonra Avrupa'da yayınlanan benzer dergilerin önemli bir etkisi olmuştur. Bu dergiler sayesinde Avrupa'daki gelişmeler takip edilmiş ve Osmanlı toplumunda bu tür yayınlara olan ilgi artmıştır. Böylece Osmanlı sanatçıları Avrupa'da ortaya çıkan karikatür türlerini inceleyerek Türk mizahının gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Ancak Osmanlı topraklarında ilk mizah dergileri ve karikatürlerin yayımlandığı tarihlere bakıldığında, Türk karikatür tarihinin Avrupa'ya kıyasla daha geç bir dönemde başladığı görülmektedir. Semih Balcıoğlu'na göre Osmanlı İmparatorluğu'nda dini gerekçelerle uygulanan resim yasağı bu gecikmenin önemli

⁴⁶ Topuz, **a.g.e.**, s.208.

⁴⁷ Kayış, **a.g.e.**, s.15.

⁴⁸ Özer, **a.g.e.**, s.11.

⁴⁹ Gökhan Demirkol, "Türkiye'nin İlk Türkçe Mizah Dergisi: Terakki." *Gazi Akademik Bakış*, Cilt:10 Sayı19, Ankara 2016, s.141-158.

nedenlerinden biridir. Uygulanan yasak nedeniyle sanatçılar figür çizimlerinden kaçınarak daha çok yazı, tezhip, çini, tahta oymacılık, maden süslemeleri, mermer işçiliği gibi diğer görsel sanatlara yönelmişlerdir.⁵⁰

Osmanlı İmparatorluğunda karikatürün altın çağı sırasıyla Birinci ve İkinci Meşrutiyet dönemleri olan 1976-1978 ve 1909-1922'dir. Özellikle Tanzimat döneminde başlayan matbaacılık faaliyetleri ve basının gelişmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nda karikatür ve mizah dergilerinin yaygınlaşmasına imkân sağlamıştır ve sözlü geleneğe fazlasıyla bağlı olan Türk mizahı bu dönemle beraber yazılı mizaha yönelmiştir.⁵¹

Tanzimat dönemi genellikle mizah basını ve özgürlükler açısından kısıtlı bir dönem olarak değerlendirilmektedir.⁵² *Diyojen* dergisi kısa yayın süresi içerisinde, siyasete ve siyasetçilere yönelik eleştirel yaklaşımı nedeniyle toplamda beş kez kapatılmıştır. Diyojen'e yönelik sansürün ardından Teodor Kasap, mizah yayınlarını 1973'te *Çingiraklı Tatar* ile devam ettirmiştir. Bu dergideki tek karikatürist Osmanlı Rum'u Opçanadasis olmuştur. Çingiraklı Tatar'ın çok kısa bir süre sonra kapatılması üzerine Teodor Kasap aynı yıl üçüncü mizah yayını olan *Hayal* gazetesini yayınlamıştır.⁵³ Hayal gazetesi dört yıl boyunca yayınlanmış ve genellikle Nişan Berberyan, Santır ve Ali Fuat Bey isimli karikatüristlerin eserlerinden oluşmuştur. Sanatçılar karikatürlerinde daha çok Hacivat-Karagöz diyaloglarına yer vermişlerdir. Dolayısıyla eserleri karikatürden çok resimli fıkralar olarak değerlendirilmektedir.⁵⁴ Bunların dışında, Tanzimat döneminde yayınlanan diğer mizah dergileri arasında *Latife* (1873), *Kamer* (1873), *Şafak* (1874), *Kahkaha* (1874), *Geveze* (1875), *Meddah* (1875) dergileri bulunmaktadır.⁵⁵ Tanzimat döneminde uygulanan yayın sansürü Sultan Abdülaziz'in saltanatının son günlerinde sadrazam Mahmut Nedim Paşa

⁵⁰ Aktaran, Özer, **a.g.e.** s.11.

⁵¹ Ferit Öngören, "Türk Mizah ve Karikatürü" **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 5-6, İletişim yay., İstanbul, 1983, s.1427.

⁵² Turgut Çeviker, **Karikatürkiye 1: Tek Parti ve Demokrat Parti Dönemi (1923-1960)**, NTV Yayınları, İstanbul, 2010, s.17.

⁵³ Topuz, **a.g.e.**, s.212-213.

⁵⁴ **A.e.** s.213.

⁵⁵ Çeviker, **a.g.e.**, s.17.

tarafından kurumsallaştırılmıştır. Matbuat İdaresi, 13 Ocak 1876'da çıkardığı bir kanunla karikatürlerin izinsiz yayınlanmasını yasaklamıştır. Sultan Abdülaziz'den sonra 1876'da V. Murat'ın tahta çıkması üzerine saltanatta yaşanan değişiklik, İmparatorluğun sansür politikalarında herhangi bir değişiklik yaratmadı. Mizah basını üzerindeki ağır sansür, Sadrazam Mütercim Rüştü Paşa tarafından sürdürülmüştür.⁵⁶

Sultan V. Murat'ın tahttan indirilmesi ve 31 Ağustos 187'dan tahta II. Abdülhamid'in geçmesiyle beraber 1870'lerin serbest atmosferini 32 yıllık bir sessizlik izlemiştir. 1877'de Sultan II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusan'ı kapatmasının ardından basın susturulmuş ve Osmanlı topraklarında henüz yeni ortaya çıkmaya başlayan karikatür yasaklanmıştır. Osmanlı basını en şiddetli sansür politikalarına Abdülhamid döneminde maruz kalmıştır. Teodor Kasap bu dönemde Hayal'de yayınlanan bir karikatür nedeniyle üç yıl hapis cezasına çarptırılmış ancak son anda yurtdışına kaçmayı başarmıştır. Teodor Kasap, Türk tarihinde dava edilen ilk karikatürist olmuştur. Bu dönemde padişahın sıkı sansür politikası nedeniyle mizah dergisi yayınlamamıştır. Padişah, siyasi içerikli olmasa bile her türlü yayını yasaklamıştır.⁵⁷

Böylece Türk karikatürü gelişim serüvenine sürgünde bulunan Jön Türk basınında devam etmek zorunda kalmıştır. Jön Türk basınında yayınlanan karikatürler genellikle padişahın tahttan indirilmesi ve meclisin yeniden toplanması gerektiğini konu edinmiştir.⁵⁸ Karikatürü güçlü bir silah olarak gören ve kullanan Jön Türkler sürgünde bulundukları ülkelerde pek çok mizah dergisi yayınlamışlardır.⁵⁹ Bu dönemin tek bilinen karikatüristi 1880'lerde diplomat olan Yusuf Franko Paşa'dır. Yasak nedeniyle imparatorluk sınırları içinde hiçbir karikatürü yayınlanmamıştır. Çalışmaları 1966 yılında 19. Yüzyılın son çeyreğinde Avrupa ve Ortadoğu'daki ünlü diplomatların karikatürlerinden oluşan bir karikatür albümünde yayınlanmıştır.⁶⁰

⁵⁶ Topuz, **a.g.e.**, s.213.

⁵⁷ Özgür Türesay, "Kılıç Hep Kalemi Kesti", **NTV Tarih**, Nisan 2010, s.33.

⁵⁸ Özer, **a.g.e.**, s.12.

⁵⁹ **A.e.**, s.53.

⁶⁰ Selçuk, **a.g.e.**, s.42-43; Topuz, **a.g.e.**, s. 217-218.

Türk mizahının otuz iki yıllık sessizliği ardından, II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte basında uygulanan sansürün kaldırılması, mizah yayınlarında önemli bir artış yaşanmasına yol açmıştır.⁶¹ Meşrutiyet'in ilk yılında otuz beş mizah dergisi çıkarılması anlamında Türk karikatürünün en büyük canlanması yaşanmıştır.⁶² Fakat özgürlüğüne yeni kavuşmuş karikatür bu sefer İttihat ve Terakki iktidarının baskılarıyla karşı karşıya kalarak bir yandan özgürlük savaşını verirken, bir yandan da devam eden savaşlarda ordunun ve halkın moralini yüksek tutmaya çalışmıştır.⁶³

Bu dönemde kurulan ilk mizah yayını ilk Türk karikatürist olarak bilinen Ali Fuat Bey'in 1950'li yıllara kadar varlığını sürdürecektir olan Karagöz dergisi olmuştur.⁶⁴ Karagöz'ün ardından Salâh Cimcoz ile Celâl Esat Arseven tarafından çıkarılan Kalem dergisi, modern anlamda karikatürün ortaya çıkmasında öncü bir rol oynamış ve Türk mizah edebiyatına yenilikler katmıştır. Bu derginin önde gelen çizerleri Cemil Cem, Sedat Nuri, İzzet Ziya, A. Rigopulos, Pahatrekas, A. Scarseli, Radleb ve d'Ostoya gibi önemli karikatüristler çalışmıştır. Daha sonra A. Rigopoulos ve Refik Halit'le birlikte dergiden ayrılan Cemil Cem kendi adını vereceği haftalık bir mizah dergisi çıkarmaya başlamıştır.⁶⁵

Dönemin diğer mizah dergilerine baktığımızda 1908 yılında yayınlanan *Hacivat* ve *Davul* dergileri ile 1910 yılında *Hayâli Cedid*, *Eşek* ve *Kıbar* dergilerini görmekteyiz. 1911 yılında *Cadaloz* ve *Kara Sinan* dergileri, 1913 yılında ise *Köylü* isminde bir dergi çıkmaya başlamıştır. 1914 yılında yayınlanan *Feylesof* ve *Karikatür* dergilerinin ardından 1918 yılında özellikle bir sonraki döneme damgasını vuracak olan *Diken* dergisi yayınlanmaya başlamıştır.⁶⁶

⁶¹ Kayış, a.g.e., s.17.

⁶² Ferit Öngören, "Türk Mizah ve Karikatürü", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C:5, s.1427.

⁶³ Turgut Çeviker, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Karikatürü", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, IV, s.1103.

⁶⁴ Turgut Çeviker, **Karikatürkiye 1.**, s.20.

⁶⁵ A.e.

⁶⁶ Kayış, a.g.e., s.17.

Mütareke dönemine geldiğinde, karşımıza halkın moralini yüksek tutmaya ve milli birlik duygusunu canlı tutmaya çalışan mizah dergileri çıkmaktadır. Dönemin en önemli mizah yayınları arasında *Karagöz* ve *Diken* dergileri vardır. *Karagöz* dergisinde bu yıllarda genellikle imzasız karikatürler yayınlanmış ve dergi ülkedeki zor koşullara moral verici bir rol üstlenmiştir. Sedat Simavi tarafından yayınlanan *Diken* dergisinde dönemin tanınmış mizahçıları yer alarak karikatür çizmişlerdir. Mütareke dönemi karikatürlerinin konularına baktığımızda genel olarak işgal kuvvetleri, Kuvay-ı Milliyeçiler, savaş zenginleri ve iktidar muhalefet tartışmaları gibi konulardan bahsedilebilir.⁶⁷

Kurtuluş savaşı sırasında *Aydede* ve *Güleryüz* olmak üzere iki yeni mizah yayını ortaya çıkmış ve bu iki dergi arasında ciddi bir rekabet yaşanmıştır. Ülkede yaşanan siyasi ikilem karikatür alanına taşınmış ve *Aydede* İstanbul hükümetinden *Güleryüz* ise Ankara hükümetinden yana bir tavır almıştır.⁶⁸ Kurtuluş Savaşı'nın seyrini koruma amacı taşıyan Ankara hükümeti, Anadolu'ya dışarıdan gelen yayınlara sansür uygulamış; ancak 1921 Haziran ve Temmuz aylarında aldığı kararlarla önce *Karagöz*'ün, ardından *Güleryüz*'ün Anadolu'da dağıtılmasına izin vermiştir.⁶⁹

Dönemin karikatürlerde karşımıza savaşın en büyük düşmanı olarak Yunanistan çıkmaktadır. Kurtuluş Savaşı çok uluslu bir çatışma olarak yaşanmış olsa da karikatürlere adeta bir Türk-Yunan savaşı olarak yansımıştır. Dönemin Yunan kralı ve Eleftherios Venizelos, Kurtuluş Savaşı karikatürlerinin başlıca konusu olarak karşımıza çıkarken İngiliz, Fransız, İtalyan orduları ve komutanları da bu dönemin karikatürlerinde sıklıkla yer almıştır.⁷⁰

⁶⁷ Çeviker, **a.g.e.**, s.21.

⁶⁸ Ayşe Yazıcıoğlu, “İşgal Döneminde *Aydede*’den Yansıyan İstanbul-1”, **Toplumsal Tarih**, No:206, 2011, s.79.

⁶⁹ Aytül Tamer, “Kurtuluş Savaşı’ndan Tek Parti Dönemine İktidar ve Mizah İlişkisi: Devlet Arşivindeki İzler”, **Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu-Ulusal İletişim Kongresi** (13-15 Mayıs 2010) Bildiriler Kitabı, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi yay., 1. b., Erzurum 2011, s.213-214.

⁷⁰ Çeviker, **a.g.e.**, s.21.

Cumhuriyet dönemiyle beraber karikatür artık mizah dergilerin dışında gazetelerde de yer almaya başlamıştır.⁷¹ Tek Parti dönemi karikatürünü simgeleyen en önemli iki isim Cemal Nadir ve Ramiz Gökçe'dir. Cemal Nadir *Akşam* gazetesinde günlük olarak karikatürler çizerken, Ramiz Gökçe ise karikatürlerini bir başka önde gelen günlük gazete olan *Cumhuriyet* ile çeşitli dergilerde çizmiştir. Böylece 1930'ların bu iki önemli karikatüristiyle beraber Türk toplumu her gün karikatür görmeye alışıyordu.⁷² Ramiz Gökçe daha sonraları *Mizah* isimli bir dergi de yayınlamıştır.⁷³ Bu iki isim dışında Tek Parti döneminde öne çıkan diğer karikatüristler arasında Togo, Ratip Tahir Burak, Necmi Rıza Ayça, Sedat Nuri İleri, İhap Hulusi gibi isimler sayılabilir.⁷⁴ Bu dönemde karikatür ifade özgürlüğü açısından sınırlandırılırken, birçok mizah dergisi de kapatılmıştır. Kapatılan dergilerden biri Cemil Cem'in II. Meşrutiyet döneminden beri yayınladığı *Cem* dergisi olmuştur.⁷⁵ 1923 ile 1945 yılları arasında tek parti rejimi nedeniyle basın üzerinde bir siyasi baskı dönemi yaşanmıştır.⁷⁶ 1931 yılında çıkan basın yasasıyla beraber ülkedeki mizah dergilerinin mizah yapması güçleşmiş, eleştirilebilecek konular ise oldukça kısıtlanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında Sıkıyönetim Komutanlıkları yayınlara yasaklar getirmesi üzerine karikatüristler bu yasaklardan nasibini alarak karikatürlerinde siyasetçi ve generalleri tasvir etme kısıtlamalarına maruz bırakılmışlardır.⁷⁷

Tüm bu zorlu koşullara rağmen gazete ve dergilerde gelişimini sürdürmeye devam eden Türk karikatürüne, İkinci Dünya Savaşı ile beraber yeniden bir hareketlilik geldiği söylenebilir.⁷⁸ Öngören'e göre Erken Cumhuriyet Döneminde, siyaset ve karikatürün kesişimi açısından üç önemli olay yaşanmıştır. Birincisi 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı, ikincisi 1928 Harf İnkılâbı, sonuncusu ise 1930'da çok

⁷¹ Turgut Çeviker, *Karikatürkiye* 1, s.21.

⁷² Semih Balcıoğlu, Ferit Öngören, *50 Yılın Türk Karikatürü*, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul 1973, s.6.

⁷³ Çeviker, a.g.e., s.23.

⁷⁴ Kayış, a.g.e., s.19.

⁷⁵ Çeviker, a.g.e., s.23.

⁷⁶ Topuz, a.g.e., s.231.

⁷⁷ A.e.

⁷⁸ Kayış, a.g.e., s.18-22.

partili rejimin Serbest Fırka'nın kurulmasıyla başlamasıdır. 1939'dan itibaren ise en göze çarpan olayın İkinci Dünya Savaşı olduğunu görmekteyiz.⁷⁹

İkinci Dünya Savaşının ardından Türkiye'de çok partili hayata geçilirken ülkede oluşan yeni ortamda mizah yayınları artmıştır. Akbaba dergisi bu dönemde yayın hayatına son verirken, 1946 yılında *Markopaşa* ile Ramiz Gökçe'nin CHP iktidarına muhalefet edeceği *Mizah* dergileri, 1948 yılında ise Avni İnsel'in *Kahkaha* dergisi yayınlanmaya başlamıştır. Ancak hiç kuşkusuz bu dönemle ilgili üzerinde durmamız gereken en önemli mizah dergisi Markopaşa'dır. Kasım 1946'da çıkmaya başlayan ve Amerikan Emperyalizmini eleştirmekte olan Markopaşa'ya yayınlanmasından kısa bir süre sonra iktidar tepki göstermiş ve bunun sonucunda derginin sahibi olan Sabahattin Ali ile Aziz Nesin tutuklanmıştır. Karşılaştığı baskı nedeniyle dergi defalarca isim değiştirmek zorunda kalmış ve yaklaşık olarak 60 sayı yayınlanmıştır.⁸⁰

Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950'li yıllar Türk Karikatürü açısından önemli bir dönemdir. Bu dönemle beraber karikatür mizah dergileri ile gazeteler tarafından özel bir ilgiyle karşılaşmıştır ve *Akbaba*, *41 Buçuk*, *Dolmuş*, *Taş*, *Karikatür*, *Taş-Karikatür* gibi mizah dergileri ile *Cumhuriyet*, *Akşam*, *Yeni Sabah*, *Ulus*, *Milliyet*, *Yeni İstanbul*, *Dünya*, *Zafer*, *Siyasi Halk Gazetesi* ve *Vatan* gazeteleri karikatür yayınlamışlardır.⁸¹

1.2.2. Yunan Karikatür Tarihi

Yunanistan'ın karikatür tarihine değinmeden önce, karikatür kavramının Yunanca karşılığı olan *geloioğrafia/γελοιογραφία* sözcüğünden bahsetmek gerekir. Bu kavram, “gülmek” anlamına gelen *gelios/γελοῖος* ve “yazı” anlamına gelen *grafi/γράφη* kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu sözcük genellikle, bir

⁷⁹ Ferit Öngören, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*, Türkiye İş Bankası yay., Ankara 1983, s. 87-88.

⁸⁰ Kayış, a.g.e., 21.

⁸¹ Çeviker, a.g.e., s.24.

durum ya da kişi hakkında mizahi yorum amacı güden ve bazen alt yazıların veya yorumların eşlik ettiği çizim olarak tanımlanmaktadır.⁸² İlk defa 1856 yılında Skarlatos Vizantios tarafından bir Fransızca-Yunanca sözlükte, Fransızca *caricature* sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır.⁸³

Günümüzde *geliografia/γελοιογραφία kavramı* İngilizce'deki *cartoon* kavramına karşılık gelirken, *politiki geliografia/πολιτική γελοιογραφία* ise *political cartoon* kavramına karşılık gelmekte ve siyasi karikatürleri ifade etmektedir. İtalyanca *caricature* sözcüğünden türetilen, Yunanca *karikatoura/καρικατούρα* kavramı ise daha çok, karikatür sanatının ilk dönemlerindeki portre karikatür halini ya da kabataslak çizilmiş resimleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

On dokuzuncu yüzyılın yarısından itibaren ortaya çıkan Yunan karikatürünün tarihsel yolculuğuna bakıldığında, ilk karikatürlerin yeni kurulmuş Yunan Devletinin siyasi ve toplumsal meselelerine yönelik eleştirel bakış açılarını yansıtmakta olduğu görülmektedir. Bağımsızlık süreci ve ardından gerçekleşen siyasi reformların yarattığı sorunlar ve içsel çatışmalar, bu dönemin Yunan karikatürlerinin temel konusunu oluşturmaktadır. Yirminci yüzyıl başlarına gelindiğinde, karikatürler Yunanistan'daki günlük gazetelerde giderek daha fazla yer bulmaya başlamış ve kısa süre içinde siyasi yayınların vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir.

Yunan karikatürünün evriminde, Birinci Dünya Savaşı dönemi önemli bir yer tutmaktadır. Yaşanan savaş, bu dönemin karikatürlerinin en önemli temalarından biri olmuştur ve özellikle savaşın ardından Osmanlı Rum basınında görev yapmış pek çok karikatüristin Yunanistan'a göç edip, Yunan basınında faaliyet göstermeye başlaması, Yunan karikatür tarihinin kritik bir dönüm noktasını işaret etmektedir. İzleyen iki savaş arasındaki dönemde Yunan karikatürü, bir yandan gelişimini sürdürmeye devam ederken, bir yandan da Yunanistan'da yaşanan Theodoros Pangalos ve Metaksas

⁸² Georgios Babinyotis, *Leksiko Tis Neas Ellinikis Glossas [Çağdaş Yunan Dili Sözlüğü]*, 3. Baskı, Atina, 2008, s. 403.

⁸³ Gisis Papageorgiou, *Ellines Geloiografoi tou 20ou Aiona 1901-1999 [20. Yüzyıl Yunan Karikatüristleri 1901-1999]*, Astraia yay., Atina, 1999, s.9.

diktatörlükleri sırasında sansüre uğrayarak kısıtlamalarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde ise Faşist ve Nazi rejimlerini eleştiren karikatürlerle basında yeniden aktif bir rol oynamış ve iki savaş arası dönemdeki sansür kaynaklı suskunluğunun ardından yeniden canlanmıştır. Ancak 1967’de Yunanistan’da gerçekleştirilen askeri darbenin ardından Yunan karikatürü bir kez daha sınırlamalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda, tezde ele alınan 1945-1960 döneminin, Yunan karikatürünün hayatiyetini sürdürdüğü canlı bir evre olduğu vurgulanabilir.

Yunanistan’da ilk karikatür eserlerinin ne zaman ve kimler tarafından ortaya konduğunu araştırdığımızda, ilk Yunanca karikatürün Yannis Makriyannis’in Yunan ihtilalinden sonra kaleme aldığı hatıralarıyla birlikte yayınlanan resimlerden biriyle ilişkilendirildiğini görmekteyiz. Bir asker olan Makriyannis resim ya da karikatür çizmemiş, ancak 1936-1939 yılları arasında iki sanatçı istihdam ederek, anılarını resmetmiştir. Makriyannis tarafından ressam Panayotis Zografos ve oğlu Dimitris’e sipariş edilen toplam 26 resim, başta 1821 Yunan İsyanı olmak üzere, tarihi olayları konu almaktadır.⁸⁴ Bunlar arasında ilk Yunan karikatürü olarak kabul edilen resim, 1833’ten 1937’ye kadar Yunanistan Kralı Otto’ya eşlik eden üç kral naibinden biri olan Kont Josep von Armansberg’i tasvir etmektedir. Kral Otto tahta çıktığında henüz reşit olmadığından, devlet yönetimi kralın yetişkinliğe erişmesine kadar, Bavyeralılardan oluşan üçlü bir kurul tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak halkın isteklerinin kral naipleri tarafından yeterince karşılanmaması ve yeni kurulan devletin kurumları Batı Avrupa’daki örneklerle göre biçimlendirilirken, ülkenin gelenekleri ve kültürünün dikkate alınmaması, insanları hayal kırıklığına uğratmaya başlamıştır. Bunun sonucunda halk bağımsızlık uğruna verdikleri mücadele karşısında aldatıldıklarını düşünerek Bavyeralıların yönetimine karşı büyük bir öfke duymaya başlamıştır.⁸⁵ İlk Yunan karikatürü olarak kabul edilen söz konusu eser, dönemin siyasi iklimini oldukça sembolik bir şekilde yansıtmaktadır. Karikatürde Yunanistan, Armansberg’in kanlı eliyle kalbini söküp çıkarttığı ve yere uzanmış bir kadın olarak

⁸⁴ Dimitris Saprannidis, *İstoria Tis Ellinikis Geloiografias[Yunan Karikatür Tarihi]*, Potamos yay., Atina, 2005, s.43.

⁸⁵ Richard Clogg, *Yunanistan’ın Kısa Tarihi*, Boğaziçi Üniversitesi yay., İstanbul, 2015, s.58-59.

tasvir edilmektedir. Makriyannis'in, bu tür bir görsel sipariş ederek, halk karşıtı politikalar benimseyen ve halkın taleplerini geri çeviren kral naibine sert bir eleştiri sunmayı amaçladığı anlaşılmaktadır. Ancak yine de o dönemde çok güçlü olan Armansberg'in tepkisinden çekinerek, bu eser bizzat Makriyannis ve ressam tarafından imha edilmiştir.⁸⁶

Yunanca mizah yayınlarının tarihsel gelişimine baktığımızda, ilk olarak 1821'den sonra ortaya çıktığını ve özellikle matbaanın Yunanistan'a gelişiyle birlikte yaygınlaşmaya başladığını görmekteyiz. 1824 yılında Kral Otto'nun mali yardımı ile Yunanistan'da ilk devlet litografisi kurulduysa da ilk yıllarda profesyonel gravürçülerin eksikliği nedeniyle birçok tasarım, litografi işlemleri için yurtdışına gönderilmek zorunda kalmıştır.⁸⁷ Örneğin, aşağıda yer alan karikatür içerikli tablonun baskısı 1840 yılında Paris'te gerçekleştirilmiştir.⁸⁸ Yunanistan ile Osmanlı İmparatorluğu arasında 1840 yılında yapılan bir antlaşmayı hicveden bu tablo, Türk imgesine ilişkin stereotipleri içermesi bakımından çalışmamız açısından değerlidir. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde kısaca tablonun üzerinde durmamız ve konusunu incelememiz yararlı olacaktır.

Yunanistan, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bir devlet olarak kurulmasından yaklaşık on yıl sonra Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkilerini normalleştirmenin yollarını aramaya başlamış ve bu konuda ilk adımı atan taraf olmuştur. Yunanistan Dışişleri Bakanı Konstantinos Zografos, bu amaçla 1838 Kasım ayında Sultan Abdülmecid ile bir dostluk ve ticaret anlaşması imzalanması konusunu görüşmek üzere İstanbul'u ziyaret etmiştir.⁸⁹ Bunun sonucunda 3 Mart 1840 tarihinde taraflar arasında on yıl geçerli olacak otuz dört maddelik bir antlaşma imzalanmış

⁸⁶ Aristarchos Papadaniel, **Elliniki Politiki Geloiografia[Yunan Siyasi Karikatürü]**, Atina, 2002, s.37-39.

⁸⁷ Gerakianaki, **a.g.m.**, s.118-119.

⁸⁸ Maria Kartali, "Politiki Kai Geloiografia Stin Ellada Tou 19ou Aiona [19. Yüzyıl Yunanistan'ında Siyaset ve Karikatür]", Panteion Üniversitesi, Doktora Tezi, Selânik, 2011, s.14.

⁸⁹ Thanos Veremis, **İstoria ton Ellinotourkikon Sheseon 1453-2005 [Türk-Yunan İlişkilerinin Tarihi 1453-2005]**, I. Sideris yay., Atina 2013, s.52.

ancak antlaşmanın Atina’da büyük tepkilere neden olması sebebiyle Yunan Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmamıştır.⁹⁰

Literatürü taradığımızda anlaşmanın hicvedildiği bu imzasız taş baskı tabloyla ilgili detaylı bir incelemenin Kartali tarafından yapılmış olduğunu görmekteyiz.⁹¹ Bu yoruma göre, Yunan Dışişleri Bakanı Zografos tablonun merkezinde, bir atın üzerinde ters yönde oturan Şeytan olarak resmedilmekte ve etrafında meşaleler taşıyan satanistler tarafından yüceltilmektedir. Zografos’a eşlik eden Yunan heyeti ise eşek figürü ve Yunanca ’da Γιουσσοφάκι/*Giousoufaki* olarak adlandırılan oğlan figürü ile resmedilmişlerdir. *Giousoufaki* ya da *Yusufaki* kavramı Yunanca’da *genellikle üstlerine karşı kullukla karakterize edilen kişi* anlamına gelmektedir.⁹² Kavramın kökenini irdelediğimizde ise, bir Osmanlı memurunun hizmetinde olan ve işine ek olarak efendisi tarafından cinsel istismara uğrayan erkek çocuklarını sembolize ettiğini anlamaktayız.⁹³ Kelimenin Türkçe karşılığı *Yusufçuk* veya *Küçük Yusuf* olarak verilebilir. Tabloda Türklerin resmedilmesinde ise Yunanca “*İstanbul’un köpekleri*” anlamına gelen “*Skili Tisi Konstantinoupolis*” ifadesine karşılık gelen yarı insan yarı

⁹⁰ Lefteris Papakostas, *Anarhikos Politevomeni Diplomatia kai Politiki stin Neoteri Ellada 1821-1836*, Aggelaki yay., Atina 2014, s.199.

⁹¹ Kartali, *a.g.m.*, s.14.

⁹² (Çevrimiçi) <https://www.lexigram.gr/lex/enni/γιουσσοφάκι#Hist0> , 5 Ocak 2022.

⁹³ (Çevrimiçi) <https://www.slang.gr/lemma/3638-giousoufaki>, 5 Ocak 2022.

köpek figürü kullanılmıştır.⁹⁴ Bu ifadenin ise İstanbul şehrinin tarihiyle ilgili olduğunu görmekteyiz. Osmanlı İmparatorluğu döneminde İstanbul sokaklarında yaşayan sokak köpekleri şehrin kentsel manzarasının bir parçası olarak “*kurt ağzına sahip, gür tüylü eşsiz bir köpek cinsi*” şeklinde tanımlanmaktadır.⁹⁵ Türklerin yarı insan yarı hayvan biçiminde *dehümanizasyona* başvurularak resmedilmesi o dönemde yaygın olan Türk düşmanlığı ve önyargıları açıkça yansıtmaktadır. Resmin arka planına baktığımızda ise halkın Zografos’u taşıdığı görülmektedir. Zografos Yunan ulusu için kazançlı olmayan bir antlaşma yaptığı için adeta günah keçisi ilan edilmiştir. Özellikle dikkat çekici olan husus, burada söz konusu iki devlet arasında bir çatışma değil aksine bir anlaşmadır. Ve bu anlaşma için ilk adım Yunan tarafından atılmış olmasına rağmen Yunan ulusunun tavizler verdiği gerekçesiyle çok ağır bir biçimde eleştirilmekte ve Türk imgesine dair oldukça olumsuz stereotipik imgeler yer almaktadır.

Yunan karikatürünün tarihsel gelişimine geri döndüğümüzde, 1843 yılında İtalyan hakimiyeti altındaki İyon Adaları’ndan Korfu’da, İtalyan dilinde yayınlanan ve keskin hicviyle tanınan Yunan dergisi *Il sacco d’ Essopo* aracılığı ile karikatürün basılı olarak görülmeye başlandığını görmekteyiz. 1848-1853 yılları arasında yayınlanan *Traka Trouka*, *Vomva/Bomba* ve *Dimokritos* isimli mizah gazeteleri ve dergilerinde tahta gravürlerde yer alan ilk karikatürler görülmeye başlanmıştır.⁹⁶

Billar veya diğer adıyla Pavlopoulos tarafından 12 Eylül 1848 yılında yayınlanmaya başlayan *Traka Trouka* gazetesinin ilk sayısında, gazetenin içerisinde karikatürlerin yer alacağı “*caricature*” bir mizah yayını olacağı belirtilmiştir. 5 yıl boyunca sürekli olarak yayınlanan *Traka Trouka* son sayısının yayınlandığı 5 Haziran 1853’te toplam 169 sayfaya ulaşmıştır. Yayıncısı bu son sayıda gazetenin artık üslubunun ve isminin değişeceğini ve yayın hayatına *Anatolikos Paratiritis* olarak devam edeceğini açıklamıştır. Bunun nedeni ise Kırım savaşı olarak bilinen Osmanlı-Rus savaşına varan olayların o dönemde Yunanistan’ın müttefiklerini kaybetmesine

⁹⁴ Kartali, **a.g.m.**, s.14.

⁹⁵ Vizantios S., “*Oi Skiloi Tis Konstantinoupoleos*”, *Estia Gazetesi*, 22 Ocak 1878, s.62-63.

⁹⁶ Papadaniel, **a.g.e.**, s.29.

ve dışlanmasına yol açmasıdır. Gazetenin yayıncısının ifadesiyle “artık şaka yapmanın sırası” değildir.⁹⁷

Bir diğer mizah yayını olan *Βόμβα/Vomva*, mizahi şiirler ve karikatürlerin yayınlandığı bir gazete olarak kısa bir süreliğine Yunan basınında yer almıştır. 29 Mayıs 1849 ile 17 Temmuz 1849 tarihleri arasında yalnızca 7 sayı yayınlanmıştır. Gazetenin siyasi görüşü muhalif ve Rus yanlısı olarak değerlendirilmektedir. *Demokritos* dergisi ise 5 Temmuz 1851 yılında Atina’da yayınlanmaya başlamıştır. Genellikle milletvekilleri, bekçiler, milli serveti suistimal edenler, öğretmen atamaları, uyanıklar tarafından sağılan Gellada[İnek]-Ellada[Yunanistan] ve vicdansız olarak tanınlanan bakanların konu edildiği karikatürler yer almıştır. Dört sayfadan oluşan gazete muhalif ve Rus yanlısı olarak değerlendirilmektedir.⁹⁸

19. Yüzyılın ikinci yarısına geldiğimizde, Yunanistan’da karikatüristlerin yayıncısı, köşe yazarı ya da müdürü olduğu pek çok sayıda mizah yayınına rastlamaktayız. 1860 yılında Yunan basını modernleşmeye başlamış ve araştırmacıların aktardığına göre bu gelişmenin sonucunda 1864-1874 yılları arasında Yunanistan’da toplam yirmi beş mizah dergisi yayınlanmaktadır.⁹⁹ Yunan Karikatürünün dönüm noktalarını incelerken 19. Yüzyılın önde gelen mizah dergilerine kısaca değinmemiz gerekir.

1867 yılında tamamen karikatürlerin yayınlandığı *Diavolos* gazetesi çıkarılmış ve bunu 1874 yılında Panayotis Pigadotis tarafından yayınlanan ikinci bir mizah gazetesi *Aristophanes (1874-1884)* izlemiştir. Önemli bir mizah gazetesi olan *Aristophanes* renkli karikatürleri, Batı karşıtlığı ve seçkinciliğe olan nefreti ile öne çıkmıştır. Vulgaris ve Harilaos Trikupis’i çok sert bir dille eleştirirken, Fanatik bir şekilde desteklediği Koumoundouros’un Osmanlı imparatorluğu ve Avrupa diplomasisine karşı verdiği mücadeleyi yazıları ve karikatürleriyle desteklemeye çalışmıştır. Ancak 1881 yazında başbakanın da işin içinde olduğuna dair şüphelerin

⁹⁷ Kartali, **a.g.m.** s.17.

⁹⁸ **A.e.**

⁹⁹ Gerakianaki, **a.g.m.**, s.119.

olduğu bir yolsuzluk skandalı patlak verince gazetenin tutumu tamamen değişmiş, bundan böyle Koumoundros karikatürlerde yozlaşmış ve başarısız bir başbakan olarak yer almıştır.¹⁰⁰

Themis Anninos tarafından yayınlanan *Asmodaios* (1875-1885) ise mizah gazeteciliğinin öncüsü olarak nitelendirildiğinden Yunan mizah basını tarihinde önemli bir yere sahiptir. Asmodeus'un ve karikatürlerinin hedefi yayınlandığı ilk zamanlarda Voulgaris iken daha sonraları oklarını Aleksandros Koumoundrou'ya yöneltmiştir. Asmodeus'un metin ve karikatürleri aracılığıyla Harilaos Trikupis'e ekonomi ve dış politika konularındaki tutumu, İngiliz severliği eleştirilmekteydi. Gazetenin görüşü, Yunan hükümetlerinin önceliğinin Yunan sınırlarını genişletmek olması gerektiği idi. Asmodeus'u Themis Anninos'un kardeşi Babis Anninos tarafından çıkarılan ve her Pazar yayınlanan sekiz sayfalık *Asteos* gazetesi izlemiştir. *Asteos*, Osmanlı imparatorluğuna savaş ilan edilmesi ihtimaline karşı savaş yanlısı bir tutumla coşku ve bir tür neşe yaratmaya çalışarak, soğukkanlı analizlerini ortaya koyarken bir yandan da Diligianis hükümetini ve aynı zamanda muhalefetin kayıtsızlığını eleştirmekteydi.¹⁰¹

Yorgos Souris tarafından yayınlanan *Romios* (1883-1928) ile Sofoklis Karidis tarafından yayınlan *To Fos* (1860-1877) gazeteleri şüphesiz 19. Yüzyılın ikinci yarısının en bilinen mizah gazeteleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Belirli bir ideolojiye ait olmayan *Romios* genellikle kamuoyunun tepkilerine uyum sağlamaya çalışmış ve Megali İdea'nın gerçekleşmesini savunurken, son sayfasında tahta baskı siyasi karikatürler yayınlayan dört sayfalık *To Fos* gazetesi ise Kral Otto'ya saldırması ve saplantılı bir şekilde Megali İdea taraftarı olmasıyla bilinmektedir. Yayıncısı Sofoklis Karidis, gazetenin sütunlarından tüm Yunanları İstanbul'un kazanılması için ulusal mücadeleye çağırmakta ve gazetenin tüm yazıları ve karikatürlerini bu ulusal mücadele ile megali ideanın gerçekleştirilmesi konusuna ayırmaktaydı.¹⁰² Yüksek tirajlı bir diğer mizah gazetesi ise İoannis Ververis tarafından çıkarılan

¹⁰⁰ Gerakianaki, **a.g.m.**, s.120.

¹⁰¹ **A.e.**

¹⁰² Sapranidis, **a.g.e.**, s.292.

Polianthropos'dur (1882-1887). Dört sayfadan oluşan gazetede yayıncının sosyal ve siyasi yorumlarının yanı sıra karikatürlere de yer verilmekteydi. Belirli bir siyasi görüşü olmayan *Polianthropos*'un hedefinde her zaman Kral George'un ulusal mücadele ve ülke yönetimindeki siyasi kayıtsızlığı yer alırken, Trikoupis hükümetine karşı ise tarafsız bir tutum sergilenmiştir.¹⁰³

Genel olarak on dokuzuncu yüzyıl Yunan karikatürü hakkında Yunanistan'da karikatür ruhunun mizah yayınları aracılığıyla temsil edildiğini ve yine Yunan siyasi karikatürünün ortaya çıkmasına bu yayınların katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu dönemdeki mizah basını hakkında genel olarak, kamuoyunun yeni kurulan Yunan devletinin gidişatı ve siyasi meseleleri hakkındaki korkularını ve endişelerini yansıtmıştır. Eleştiriler ise çoğunlukla siyasi iktidara, Megali İdea'nın gerçekleştirilmeyişine ve Yunanistan sınırlarının genişletilmeyişine odaklanmıştır.

Yirminci yüzyılda ise basının gelişmesi birçok alanla beraber karikatürü de etkilemiştir. Günlük Yunan basınında giderek daha fazla yer almaya başlayan karikatürler zamanla siyasi yayınların ayrılmaz bir parçası haline gelmişlerdir. Yirminci yüzyılın başlarında Yunan karikatürlerine baktığımızda, 1900-1920 yıllarında Eleftherios Venizelos, karikatürlerde yer alan başlıca karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. 1910'da *Parnassos* ismiyle haftalık bir derginin yayınlanmaya başlamasını Yunan karikatüründeki gelişmelerden biri olarak sayabiliriz. Bu dönemin önemli karikatüristlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz; Stam Stam, Sofo, Mih Pap, Dim. Galanis ve İlias Koumetakis. Bu karikatüristler arasından 1885 doğumlu, Stam Stam olarak bilinen Stamatis Stamatiou, *Foustanelle* giyimli Yunan evzon figürünü ilk kez çizerek, bu figürü karikatür dünyasına kazandıran kişi olarak bilinmektedir.¹⁰⁴

¹⁰³ A.e.

¹⁰⁴ Papadaniel, a.g.e., s.51.

Resim 4 Evzon Figürü

1922 yılı ve sonrası Yunan karikatürü için yeni bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Yunanistan tarafından Küçük Asya Felaketi olarak adlandırılan, Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sonrası İstanbul ve İzmir basınında çalışmış önemli karikatüristlerin Yunanistan'a göç etmesiyle Yunan karikatürü hareketlenmiştir. Örneğin; İstanbul'da G. Makridis tarafından yayınlanan *ΣΑΤΑΝ* dergisinde karikatür çizen Fokionas Dimitriadis, Nikos Kastanakis, Giorgos Geyvelis, K. Theodoridis gibi pek çok önemli karikatürist Yunanistan'a taşınarak Atina'nın Th. Ziras tarafından yayınlanan *ΣΑΤΑΝΑ* dergisi için çalışmaya başlamışlardır. Bir diğer örnek ise İzmir'de G. Anastasiadis tarafından, 1908'den itibaren 15 yıl boyunca büyük bir başarıyla yayınlanan ve Hr. Sirakos, B. Isakisios (Ntoum-Ntoum), N. Kalisounakis (Naki) gibi isimlerin karikatürlerinin yer aldığı *ΚΟΙΛΑΝΟΣ* dergisi bu dönemin ardından yayın hayatına Atina'da devam etmiştir.¹⁰⁵

Yunanistan'a göç eden karikatüristlerden en önemlileri İstanbul'dan gelen Yorgos Geyvelis, Fokion Dimitriadis, Nikos Kastanakis, Sofoklis Antoniadis ve Menis Bostandzoglou gibi isimlerdir. İstanbul ve İzmir basınında karikatür çizmiş olan bu isimlerin o dönem zaten Atina basını ile çalışmış oldukları bilinmektedir.¹⁰⁶

Kosmas Theodoridis ise Yunanistan'a göç etmeyen ancak Yunan basını ve Türk basını için aynı anda karikatür çizmiş bir isim olarak karşımıza çıkmaktadır. 1895 yılında İstanbul'da doğmuştur. Türkiye basınında karikatürler çizen Theodoridis,

¹⁰⁵ A.e., s.65.

¹⁰⁶ Gerakianaki, a.g.m., s.123.

Togo ismiyle tanınmıştır. Türkiye’de ilk mizah dergisini yayınlayan Teodor Kasap’ın ve Osmanlı İmparatorluğu Meclisi Mebusan’da milletvekilliği yapmış Aristides Paşa’nın yeğenidir. Henüz lise yıllarındayken karikatür çizmeye başlamış ve bu dönemde resim dersleri almıştır. İlk karikatürlerini 1911-1913 yılları arasında İstanbul’da yayınlanan *Ano Kato* dergisi için çizmiştir. Togo’nun karikatürleri Türkiye’de Tan, Milliyet, Cumhuriyet, Akşam, Son Telgraf, Karagöz, Babacan, Köylü ve Akbaba gibi dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır. Bunun yanında, 1931-1961 yılları arasında her yıl Togo Albümünü yayınlamıştır. Togo, Türkiye’deki çalışmalarına paralel olarak siyasi gelişmelerini yakından takip ettiği Yunanistan’da da albümler yayınlamış, çeşitli gazete ve dergilere karikatür çizmiştir. Kosmas Theodoridis her ne kadar aktif olarak Türkiye’de yaşamış ve 1964 yılında İstanbul’da vefat etmiş olsa da Yunan basınında yaptığı çalışmalarla Yunan karikatür tarihinde önemli bir yere sahiptir.¹⁰⁷

Nikos Kastanakis 1896 yılında İstanbul’da doğmuştur. Kurtuluş Savaşı sonrası Atina’ya yerleşerek ve Patrida, *Eleftheros Logos*, *Embros* ve *Kathimerini* gibi gazeteler için çalışmıştır. Kariyerine 1920 yılında, İstanbul Rum basınında Venizelos taraftarı olarak başlayan Kastanakis, daha sonraları bu tutumunu değiştirerek 1927’de Yunan Rizospastis gazetesinde Venizelos karşıtı karikatürler çizmiştir. Georgios Geyvelis ise, 1885 yılında İstanbul’da doğmuştur ve 1918 yılında *Gato* isimli bir yayın çıkararak, kendi ifadesiyle karikatürlerde renkleri kullanan ilk kişidir.¹⁰⁸

Fokionas Dimitriadis; 1894 yılında İstanbul’da doğmuştur ve ilk karikatürleri İstanbul Rum basınında yayınlanmıştır. 1915 yılında Atina’ya taşınmış ve 1919 yılında çalışmaya başladığı Rizospastis gazetesinde Venizelos karşıtı karikatürler yayınlamıştır.¹⁰⁹ Ancak daha sonraları Venizelist tarafa geçiş yaparak *Elefthero Vima* gazetesinde yer almıştır. İlerleyen yıllarda *Ta Nea*, *To Vima* gazeteleri ile haftalık *Tahidromos* dergisinde siyasi ve toplumsal olaylar hakkında pek çok karikatür çizmiştir. Yunan basının sansüre uğradığı, Anadolu Harekâtı döneminde, sansürün

¹⁰⁷ (Çevrimiçi) <https://www.karikaturlerdernegi.com/onculerimiz/kozma-togo/>, 1 Ocak 2022.

¹⁰⁸ Sapranidis, a.g.e., s.528-529.

¹⁰⁹ Papadaniel, a.g.e., s.107.

kendisi Fokionas Dimitriadis'in çiziminde can bulmuştur. Gazetelere sansür uygulandığı sırada boş sütunların yerine, Psalido/Makas olarak adlandırılan ve elinde makas tutan bir karakterin yer aldığı karikatür yayınlanmıştır. Söz konusu karikatür ilk defa Rizospastis gazetesinin 13 Nisan 1919 tarihli sayısında yer almıştır.¹¹⁰

İstanbul kökenli karikatüristler dışında bu dönemde Yunan basınında Antonis Protopatsis, Stamatis Polenakis ve Arnavut asıllı bir Müslüman olan Ali Dino Bey diğer öne çıkan isimler olmuştur.¹¹¹ Yunan Meclisine iki defa milletvekili olarak seçilmiş olan Ali Dino, karikatürlerinde genellikle Atina toplumunun günlük hayatından insan tiplerine yer vermesiyle bilinmektedir. İki savaş arası dönemde Yunan karikatürlerinin başlıca siyasi konuları 1929 Buhranı, Göçmen krizi ve Borçlar olmuştur. Bu dönem aynı zamanda basının ciddi baskılarla karşılaştığı bir dönem olmuştur. Gazeteler peş peşe kapatılırken, yayıncılar ve gazeteciler hapse atılmış, karikatüristler ise yeni iş alanları aramak zorunda kalmışlardır. Theodoros Pangalos diktatörlüğü sırasında karikatür ciddi ölçüde sınırlandırılırken, dört yıllık İoannis Metaksas döneminde ise tamamen ortadan kaldırılmıştır. En hafif ve iyi niyetli bir siyasi şakaya, eleştiriye bile tahammülü olmayan Metaksas, diktatörlüğü ilan etmesinin hemen ardından gazetelerin yayıncıları ve editörlerini yemeğe davet ederken aslında, gazetecilere ve karikatüristlere sert sansürlerin uygulanacağı yeni dönemi haber vermiştir.¹¹²

II. Dünya Savaşı'nın ilan edilmesinden hemen sonra, Metaksas döneminin dört yıllık zorunlu sessizliğinden sonra pek çok karikatürist (Kastanakis, Vottis, Papadimitriou, Papageorgiou, Theodoropoulos, Antoniadis, Geyvelis, Aristas, Gallias, Bezos, Katsouros, Pavlidis, Vlassopoulos, Nikolinakos ve Polenakis gibi isimler) faşist İtalyan ve Alman işgallerine karşı kendi silahlarıyla savaşmak için harekete geçmişlerdir. Coşku, dayanışma, umut ve özgürlük ihtiyacından ilham alarak faşizme karşı direnişin imkânsız olmadığını vurgularken, çizdikleri karikatürlerde

¹¹⁰ Aktaran, Erdem, **a.g.e.**, s.16.

¹¹¹ Alikı Ath. Mandilara, “Laografia tis Politikis Geloiografias se Athinaikes Efimerides (1974-2004)”, Doktora Tezi, Atina Üniversitesi, Atina 2018, s.57.

¹¹² Aktaran, Gerakianaki, **a.g.m.**, s.124.

dönemin olaylarını, trajik yönlerinin yanı sıra komik yönleriyle beraber vermeye çalışmışlardır.¹¹³

Savaş sonrası Yunanistan’da basının özgürleşmesiyle karikatür alanı da ülkede gelişim göstermiştir. Bu dönemde Fransız Okulundan etkilenen yeni karikatüristler ortaya çıkmış, Yunan karikatüründe bir bakıma yeni rüzgarlar esmeye başlamıştır. Ancak yine de 1950’lerin sonuna kadar Yunan karikatür sahnesinde siyasi karikatürleriyle hüküm süren isim Fokionas Dimitriadis olmuştur. Bu dönemde *Rizo Tis Defteras* (1947 yılında kapatılan Rizospastis gazetesinin devamı) gibi sol gazeteleriyle iş birliği yaparken pek çok karikatürist TAF (Fokionas Dimitriadis), ZİTA (I. Zisis), TOT (Archelaos) gibi takma isimler kullanmışlardır. KİR (KYP) takma adıyla karikatür çizen Yannis Kiriakopoulos ise bu dönemde Yunan karikatürüne Soul Steinberg’in tarzını taşıyan isim olmuştur.¹¹⁴

1.3. Öteki İmgesi: Kavramsal Bir İnceleme

Karikatür sanatında, mesajların etkili bir şekilde iletilmesi için stereotipler sıklıkla kullanılır. Bu teknik, izleyicinin karikatürü hızlı bir şekilde kavramasını sağlarken, aynı zamanda toplumsal algıları yansıtmaya ve şekillendirme gücüne sahiptir. Ancak, karikatür sanatında stereotiplerin bu yaygın kullanımı, önyargıların pekiştirilmesi ve “öteki” imgesinin olumsuz bir şekilde güçlendirilmesi gibi sonuçlara da yol açabilmektedir. Bu nedenle, karikatüristlerin toplumsal sorumluluklarının farkında olmaları ve eserlerinin potansiyel etkilerini dikkatle değerlendirmeleri büyük önem taşır.

İmgebilim çalışmaları, günümüzde giderek artan bir önemle, imge, öteki, stereotip ve önyargı gibi kavramları derinlemesine incelemektedir. Bu kavramlar, sadece akademik bir ilgi alanı olmaktan öte, günlük yaşamımızda ve uluslararası

¹¹³ Sapranidis, **a.g.e.**, s.125.

¹¹⁴ Gerakianaki, **a.g.m.**, s.126-128.

ilişkilerde de kritik bir rol oynamaktadır. Toplumların birbirlerini algılama biçimlerini şekillendiren bu faktörler, kültürler arası iletişimi, diplomatik ilişkileri ve hatta ekonomik iş birlikleri gibi pek çok alanı etkilemektedir. Özellikle siyasi karikatürler, bu kavramların görsel temsillerini incelemek için zengin ve çok yönlü bir kaynak sunmaktadır.

Araştırmamızın temelini oluşturan *imge*, *öteki*, *önyargı* ve *stereotip* gibi anahtar kavramlar, imgebilim çalışmalarının sunduğu teorik çerçeve ışığında ele alınacaktır. Bu bağlamda, öncelikle imge kavramının tanımı yapılacak ve imgebilim çalışmalarının tarihsel gelişimi ve güncel durumu incelenecektir. Ardından, öteki kavramının toplumsal ve psikolojik boyutları ele alınacak, önyargı ve stereotiplerin oluşum süreçleri ve etkileri analiz edilecektir. Son olarak ise bu kavramların karikatür sanatıyla olan karmaşık ve çok yönlü ilişkisi irdelenecektir. Karikatürlerin toplumsal algıları yansıtmaya ve şekillendirme gücü, stereotipleri kullanma biçimleri ve bunların potansiyel etkileri üzerinde durulacaktır. Bu analiz, karikatür sanatının toplumlar arası ilişkilerdeki rolünü ve sorumluluğunu anlamak açısından kritik bir öneme sahiptir.

1.3.1. İmge Kavramı ve İmgebilim Çalışmaları

Latince *imago* sözcüğünden türeyen ve İngilizce *image* olarak karşılık bulan imge, Türk Dil Kurumu sözlüğünde şu şekilde tanımlanmaktadır: “1. Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey; hayal, hülya 2. Genel görünüş, izlenim, imaj 3. Duyu organlarının dıştan algılandığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj 4. Duyularla alınan bir uyaran söz konusu olmaksızın bilinçte beliren nesne ve olaylar, hayal, imaj”¹¹⁵. Bu tanımlamalardan yola çıkarak, imgenin zihinsel bir süreç olduğunu ve gerçekliğin zihinsel bir temsili olarak işlev gördüğünü söyleyebiliriz. İmgeler, insanın düşünce ve algı dünyasını şekillendiren, yaratıcılığı besleyen ve iletişimi zenginleştiren önemli unsurlardır.

¹¹⁵ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr>, 10 Mart 2022.

İmge kavramı, edebiyat, psikoloji, iletişim ve felsefe gibi birçok alanda incelenmekte ve her disiplin kendi perspektifinden bu kavramı ele almaktadır. Bu çok yönlü yaklaşım, imgenin tanımında çeşitliliğe yol açar. Örneğin, edebiyat alanında imge, bir yazar veya sanatçının duygu ve düşüncelerini aktarmak için kullandığı çağrışımlar bütünü olarak değerlendirilirken, psikoloji bilimi ise imgeyi farklı bir açıdan ele alır. Bu disiplinde imge, insan zihninde oluşan bir tasarımı ifade eden yansımalar olarak tanımlanır.¹¹⁶ Psikolojik perspektiften bakıldığında, imgeler bireyin iç dünyasını anlamada ve ruhsal süreçlerini çözümlemede önemli ipuçları sağlar.

Serhat Ulağı “*Ötekin’in Bilimine Giriş: İmgebilim*” isimli çalışmasında imge kavramını incelerken, genel bir tanım vermeye çalışarak, imgenin “*bilinçaltının istemli ya da istemsiz olarak belirli çağrışımlar ile dışavurumu*” olduğunu ifade etmektedir.¹¹⁷

Bu çağrışımlar karşımıza genellikle anlatı, görsel veya tasvir olarak çıkarken, görme duyusu haricinde başka duyularla da ilişkili olabildiğinden; imgelerin oluşturulmuş hayal ürünü unsurlar olduğunu da söyleyebiliriz.¹¹⁸ İmgelerin edebi metinlerde yazar ile bilinçaltı, yazar ile toplum ve yazar ile okur arasındaki ilişkiyi ortaya koyduğunu söyleyen Ulağı’ya göre imge; aslında yazarın dış dünyadan algıladığı gerçeği kendi iç dünyasında kendi geçmişi, bastırılmış dürtüleri, inançları ve deneyimleriyle yeniden şekillendirerek ifade etmesidir. Bu tanıma göre imgeler bireysel bir tepki sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak sempatiden doğan olumlu imgeler olduğu gibi önyargı ve nefretin oluşturduğu olumsuz imgelerden de bahsedebiliriz. Ulağı’ya göre olumsuz imgeler olumlu imgelere karşılık daha yoğundur ve belleklerde daha uzun süre kalmaktadır.¹¹⁹

J.C Carloni ile Jean C. Filloux gibi edebiyat araştırmacıları ise imgeleri bilinçaltının birer yansıması olarak görürler. Onlara göre imgeler yazarın istemsiz bir şekilde, farkında olmadan ortaya çıkardığı çağrışımlardır.¹²⁰ Ancak bu görüşün

¹¹⁶ Serhat Ulağı, “*Öteki’nin Bilimine Giriş İmgebilim*, Motto Yay., İstanbul, 2018, s.13-14.

¹¹⁷ Ulağı, **a.g.e.**, s.14.

¹¹⁸ Esra Özsüer, **Türkokratia**, Kronik Yay., 1.Baskı, İstanbul, 2018, s.15.

¹¹⁹ **A.e.**, s.14-16.

¹²⁰ J.C. Carloni ve J.C. Filox, **Eleştiri Kuramları**, Multilingual Yabancı Dil yay., İstanbul, 2000, s.96.

oldukça nesnel bir yaklaşım olduğunu söyleyen Ulağlı'ya göre imgenin oluşumunda geniş bir deneyim, kollektif bilinç ve yazarın kendi zihninde uzun bir kurgulama süreci söz konusudur. Dolayısıyla imgenin yazarın istemli ve sistemli bir şekilde kurguladığı gerçekleri öznel bir şekilde karşısındakine aktarması olduğunu söylemektedir.¹²¹ Bir başka tanıma göre imge kişinin algıladığı şeyi kendi değer ve yargıları ile şekillendirmesiyle zihinde yeniden üretilmesidir.¹²² Son olarak Millas ise imgeyi, karmaşık düşüncelerin, duyguların, anıların vb. belli bir ideolojik bütünleşme sonucunda ortaya çıkardığı bir sonuç olarak değerlendirmektedir.¹²³

Buraya kadar aktardığımız tanımlamalardan imgenin yalnızca yazarların iç dünyasındakilerin dışarı yansıması olarak anlaşılabilceğı düşünülse de aslında yazarın içinde bulunduğu toplumsal yapı ve dönemin siyasi koşulları da imgenin oluşumunu etkilemektedir. Bu noktada, imgeyi oluşturan unsurlara baktığımızda bireysel inançlar, düşünceler ve aynı zamanda toplumsal değerlerden bahsedebiliriz. Ulağlı, imgeyi oluşturan elemanların her birinin ayrı bir bilim dalının konusu olması nedeniyle imgenin disiplinlerarası bir yapıda incelenmesinin önemine vurgu yapmakta ve imgeye tarihsel, kültürel, sosyal ve psikolojik elemanların karşılıklı etkileşimi sonucunda oluşan anlamlı yapılar şeklinde bir tanım getirmektedir.¹²⁴

İmgeler her birey ve toplum için aynı olmamakta ve kişiden kişiye, toplumdan topluma farklılık göstermektedir.¹²⁵ İmgelerin bireylerin ve toplumların inançlarına ve deneyimlerine bağılı olarak değişken olma özelliğine sahip olduğunu söyleyen Özsüer, imgelerin oluşumunu ve değişkenliğini sağlayan faktörleri “*sosyal-politik-tarihi olaylar, toplumun ya da bireyin geçmiş deneyimleri, inançları, düşünce tarzı, Öteki’ne bakış açısı, üyesi olduğu çevre ya da aile ve edebiyat metinleri ile eğitim sistemi*” şeklinde sıralamaktadır.¹²⁶

¹²¹ Ulağlı, **a.g.e.**, s.16.

¹²² Norman Freidman, **İmge**, çeviren, Kemal Atakay, Kitaplık Yay., İstanbul, 2004, s.80.

¹²³ Herkül Millas, Türk Romanı ve “Öteki”: Ulusal Kimlikte İmaj, Sabancı Üniversitesi yay., İstanbul 2000, s.7.

¹²⁴ Ulağlı, **a.g.e.**, s.21-22.

¹²⁵ Özsüer, **a.g.e.**, s.15.

¹²⁶ **A.e.**

Emel Kefeli'ye göre kuşaktan kuşağa aktarılan imgelerin değiştirilmesi ise pek de kolay değildir. “İmgeler tarihi kökenlere dayanmakla birlikte göreceli gerçekleri ifade ederler. Kulaktan kulağa, nesilden nesile geçerler, toplumun dilinde yaşar, katmanlaşırlar.”¹²⁷ Markus Foti ise bu görüşün karşısında imgelerin değişiminin mümkün olmadığını şöyle ifade etmektedir; “*bir toplumdaki imgeler ve stereotipler toplumun gelişim değişimine bağlı olarak evrim geçirirler.*”¹²⁸ Bu tanımdan imgelerin tarihsel süreç içerisinde farklılaşsa da kendinden önceki imgelerin özelliklerini taşıdığından gelecek nesillere aktarılmaya devam edeceği anlaşılabılır.

İmgebilim ise, birçok bilim dalını kapsayan ve farklı tanımlamaları olan bir yaklaşımdır. Ulağlı, imgebilimi kısaca “*diğer sosyal bilimlerin verilerini kendi içinde değerlendirip, incelenen kavrama, disiplinlerarası bakış ve analiz olanağı veren yeni bir bilim dalı*”¹²⁹ olarak tanımlanmaktadır. İmgebilim, yirminci yüzyılın başlarında Freud'un psikanaliz yaklaşımındaki imge incelemesi kuramından esinlenerek ortaya çıkmıştır. Başlangıçta psikanalistler tarafından ortaya atılmış olsa da asıl gelişimini edebiyat çalışmaları içerisinde göstermiştir.¹³⁰ Günümüzde imgebilim, pek çok sosyal bilim dalında kullanılan bir kuram haline gelmiştir.

İmgebilim, genel olarak insan yaşamında ortaya çıkan imgelerin oluşumunda ve zaman içerisindeki değişiminde rol oynayan bireysel, toplumsal, tarihi ve psikolojik unsurları inceler. İmge araştırmalarının temel amacı, toplumların, ülkelerin veya kültürlerin birbirlerine dair oluşturdukları önyargıları incelemektir. Bu inceleme, önyargıların ortaya çıkış nedenlerini açıklamayı ve karşılıklı anlayışı geliştirmeyi hedefler. Tarihsel süreç içerisinde toplumlar, ülkeler ve kültürler hakkında oluşan çeşitli imgeler, imgebilim çalışmalarında geniş bir araştırma alanı oluşturur.

Onur Bilge Kula'ya göre İmgebilim, “*İmge araştırmalarının, yöntem, konu, kavramsal örgü ve çıkarım gibi ilkelerini belirlemektedir.*”¹³¹ İmgebilimin çalışma

¹²⁷ Emel Kefeli, **Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri**, Kitabevi, İstanbul, 2000, s.29.

¹²⁸ Aktaran Ulağlı, **a.g.e.**, s.24-25.

¹²⁹ Ulağlı, **a.g.e.**, s.53.

¹³⁰ **A.e.**, s.29-32.

¹³¹ Onur Bilge Kula, **Alman Kültüründe Türk İmgesi**, Gündoğan, Ankara 1992, s.15.

alanı, insan yaşamında anlamlı yapılar oluşturan tüm imgeleri incelemektir. Bu geniş kapsam nedeniyle, imgebilimin kesin bir tanımını yapmak oldukça zordur.¹³² Ulağlı'ya göre ise imgebilim ne edebiyatın ne tarihin ne de başka bir sosyal bilimin alt dalı olmayıp, bağlı bağına bir bilim dalını oluşturmaktadır.¹³³

İmgebilimin bir edebiyat araştırması olduğu kadar aynı zamanda bir sosyal tarih araştırması da olduğunu söyleyen Aytaç, imgebilimin amacını “*başka ülkelerin edebiyatlarındaki imgeleri anlam bilimsel açıdan inceleyip disiplinlerarası bir kültür tarihine katkı sağlamak*”¹³⁴ şeklinde tanımlayarak, bu türde yapılan imge incelemelerinin bir ülkenin gerek tarihsel gerekse sosyolojik değerklerinin ortaya çıkmasına katkı sağladıklarını vurgulamaktadır. Bu görüşü destekleyen Arzu Etinsel İldem de “*imgebilim, kalıp imgeleri inceleyen karşılaştırmalı edebiyat biliminin bir dalı*”¹³⁵ tanımını yapmaktadır. İldem'e göre “*farklı branşlara ait tüm (bu) araştırmacılar ötekinin kültürünün nasıl algılandığını, ayrılık, farklılık, belli bir kültüre uyum sağlama, belli bir kültürden uzaklaşma, belli bir kültüre yabancılaşma, kamuoyunda yaygın görüşler, toplumların imgelemlerini oluşturan imgeler gibi konuları inceler.*”¹³⁶

Nedret Kuran-Burçoğlu ise imgebilimin dünya barışına katkı yapma özelliğine vurgu yaparak şöyle bir tanımda bulunmaktadır: “*imgebilim, toplumların birbirleri hakkındaki imgeleri farklı açılardan ele alıp irdelemesi ile onların bir birleri ve kendileri hakkında bilinçlenmelerini sağlayan; toplumların ortak ve farklı yönlerini bulup ortaya çıkartarak kimlik sorunlarına ışık tutan; bu yönleriyle de insanların birbirlerinin özelliklerine saygı göstermelerini, birbirlerine hoşgörüyle bakmalarını sağlayan; insanlar ve bilim dalları arasında köprü kuran bir bilim dalıdır.*”¹³⁷

¹³² Ulağlı, a.g.e., 32-33.

¹³³ A.e.

¹³⁴ Gürsel Aytaç, **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Kültür Bakanlığı, Ankara 2001, s.106-107.

¹³⁵ Arzu E. İldem, **Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlar**, Boyut Yay., İstanbul 2000, s.21.

¹³⁶ A.e., s.23.

¹³⁷ Nedret Kuran Burçoğlu, Disiplinlerarası Bir Bilimdalı Olarak İmgebilim, Edebiyat ve Eleştiri, Sayı 81, s.106.

Buraya kadar yapılan tanımlamalara baktığımızda özetlememiz gerekirse imge kavramı iki yönlü bir kavramdır ve hem bir toplumun kendini hem de diğer toplum tarafından algılanış şeklini aynı anda ifade eder. İmgebilim çalışmaları öteki tarafın algılayış biçimini anlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla imgebilimin ötekini anlamak için ortaya çıkmış bir bilim dalı olarak bir anlamda toplumlar arasında bir köprü kurma görevi üstlendiğini söyleyebiliriz. Son olarak, kalıp imgeleri yani stereotipleri inceleme alanına alarak toplumların birbirlerine dair önyargılarının en aza indirgenmesinde katkılar sağlayan imgebilim, Onur Bilge Kula'nın ifadesiyle “*söz konusu topluluklar arasındaki insancıl ilişkileri ve iletişimi zorlaştıran tarihsel birikimi açığa çıkarmayı, iki kültürü ve o kültürler içinde yetişmiş insanları karşılıklı saygı ve kabul çerçevesinde yakınlaştırmayı sağlar.*”¹³⁸

1.3.2. “Öteki” Kavramı

İmgebilim çalışmalarında anahtar bir kavram olarak karşımıza çıkan *öteki* kavramı günümüzde edebiyat, psikoloji, felsefe, antropoloji ve sosyoloji gibi çeşitli sosyal bilim dallarında yaygın olarak kullanılmaktadır. Sözlük anlamıyla “*diğeri*” veya “*öbürü*” olan “*öteki*”, toplumbilimsel bağlamda “*mevcut kültür içinde dışlanmış olan*” anlamını taşımaktadır.¹³⁹ Literatürde öteki kavramı üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda, genellikle farklı disiplinlerin bakış açılarını yansıtan ancak ortak noktalara sahip tanımlamalara rastlarız.

Hobsbawm’a göre “*öteki*”, “*biz*” olmayandır. Öteki, genellikle fiziksel farklılıklar, ten rengi veya kullanılan dil gibi görünür unsurlar üzerinden kategorize edilir.¹⁴⁰ Bu tanımlama, toplumların kendi kimliklerini oluştururken ötekinin farklılıklarını belirginleştiren ve dışlayıcı mekanizmaları devreye sokan bir sürecin yaşandığını göstermektedir. Başka bir tanımlama ise, ötekinin “*ben*” için var edilmek zorunda olduğunu savunur. Bu bakış açısına göre “*ben*”, kendi varlığını

¹³⁸ Kula, a.g.e., s.15.

¹³⁹ Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, (Çevrimiçi) <https://sozluk.gov.tr>, 15 Mart 2022.

¹⁴⁰ Eric Hobsbawm, *Milliyetçilik ve Etnisite* (Çev. Cem Tanır), Folkloru Doğru, sayı 64, 19-25, 2022, s.23.

sürdürebilmek için ötekine ihtiyaç duyar.¹⁴¹ Dolayısıyla, öteki yalnızca farklı bir varlık olmasının ötesinde, benliğin ve kimliğin inşasında temel bir unsurdur. Millas'ın tanımına göre ise, ötekinin imajı, kimliğimizle ilgilidir; nasıl olmak ve ne olmak istemediğimizi göstermektedir.¹⁴² Bu tanımlama, ötekini yalnızca farklı bir kimlik değil, aynı zamanda karşıt bir imge olarak ele alır. Öteki, bireyin ya da toplumun kendisini tanımlamasında bir ayna işlevi görür ne olduğunu göstermek için ne olmadığını ortaya koyar.

Bu tanımlamalar doğrultusunda, öteki kavramının bir karşıtlık ilişkisi üzerinden inşa edilen bir kimlik ve algı mekanizması olduğunu söyleyebiliriz. Öteki, bireyin veya toplumun kendisiyle özdeşleşmeyenleri kapsayan bir kavramdır. Kısaca, bir kişinin üyesi olduğu gruptan farklılık gösteren herkes birer ötekidir.¹⁴³ Farklı bir etnik kökene, dile, dine, cinsiyete ya da kültüre sahip olan bireyler için diğerleri ötekidir. Kimliklerin “öteki” üzerinden inşası sürecinde, öteki doğası gereği “olumsuz” bir taraf olarak algılanır.¹⁴⁴ Bizden olmayan farklıdır; farklı olan ise çoğu zaman tehlikeli ya da kötüdür. Bu nedenle, öteki kavramı, en somut açıklamasıyla, “bizden olmayan”, “bilinmeyen” ve dolayısıyla “korkulan” olarak tanımlanabilir.¹⁴⁵

Bu bağlamda, Türk ve Yunan toplumları da birbirleri için milli ötekidir. Her iki halkın edebiyatı, tarihi ve sanatı karşılıklı bir biçimde öteki imgeleriyle doludur.¹⁴⁶ Hatta her iki ulusun karşı tarafı öteki olarak görmesi kaçınılmazdır.¹⁴⁷ Tarih boyunca iki toplum arasında yaşanan siyasi, kültürel ve askeri gerilimler, bu ötekiliği daha da derinleştirmiştir. Özellikle tarihsel süreçlerde meydana gelen karşılıklı çatışmalar ve anlaşmazlıklar, bu ötekiliği toplumsal ve kültürel düzeyde bir kimlik unsuru haline getirmiştir.

¹⁴¹ Zygmunt Bauman, **Postmodern Etki** (Çev. Alev Türker), Ayrıntı yay., İstanbul 1998, s.65

¹⁴² Herkül Millas, **Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İletişim yay., İstanbul, 2005, s.11.

¹⁴³ Özsüer, **a.g.e.**, s.31.

¹⁴⁴ **A.e.**, s.26.

¹⁴⁵ Özsüer, **a.g.e.**, s.29.

¹⁴⁶ Damla Demiröz, “Yunan Romanından Türk Anlatısına Yapılan Çeviriler ya da İki Ülke İlişkilerinin Edebiyat Üzerinden Okunması”, Cilt:20, Sayı:20, Littera Edebiyat Yazıları, s.3.

¹⁴⁷ Millas, **a.g.e.**, s.336.

Öteki kavramı, doğası gereği önyargılarla iç içe bir kavramdır. Kimlik inşasında karşıtlık üzerinden tanımlanan öteki, farklılıkları nedeniyle çoğu zaman olumsuz bir biçimde algılanır. Farklı olan korkulan ya da kaçınılması gereken olarak kodlanır. İnsan, tanımadığına ve bilmediğine karşı doğal bir korku ve güvensizlik hisseder. Bu nedenle, öteki, yalnızca “bizden olmayan” değil, aynı zamanda “korkulan” ve “önlem alınması gereken” bir figür olarak inşa edilir. Dolayısıyla, öteki kavramının ayrımcılık, dışlama ve önyargılarla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.¹⁴⁸ Önyargı, belirli bir gruba veya bireye yalnızca bu gruba üye olması nedeniyle duyulan olumsuz ve düşmanca bir tutum olarak tanımlanır.¹⁴⁹ Önyargılar ise çoğu zaman stereotipler tarafından beslenir.¹⁵⁰ Bu noktada, öteki kavramının daha iyi anlaşılması için stereotip kavramını açıklamak gerekmektedir.

Stereotip, bireylerin ya da grupların zihinsel tasarımlarını basitleştirilmiş ve genelleştirilmiş kalıplar üzerinden anlamlandırma çabasıdır.¹⁵¹ Walter Lippmann’a göre stereotipler, yarısı çevre yarısı kişinin kendisi tarafından oluşturulan kafamızdaki resimlerdir. Bu resimlerin en temel özelliği, zamana bağlı olarak değişmeye dirençli olmalarıdır.¹⁵² Lippmann, stereotiplerin insanlar ve dünya arasında bir filtre görevi gördüğünü belirtir. İnsanlar dış dünyadan gelen karmaşık uyarıları anlamlandırabilmek için bu uyarıları kategorize eder. Stereotipler, bu kategorizasyonun bir sonucu olarak ortaya çıkar ve bireylerin algılarını kolaylaştırır. Ancak stereotipler, yalnızca birer zihinsel filtre olmakla kalmaz, aynı zamanda önyargıların temelini oluşturur. Stereotipler, bireylerin ya da grupların belli özellikler üzerinden genellenmesine neden olur. Bu genellemeler, toplumsal gruplara karşı oluşan önyargıları besler ve bireylerin kendi gruplarını “iyi” ve “doğru”, ötekini ise “kötü” ve “yanlış” olarak algılamalarına yol açar.¹⁵³

¹⁴⁸ Özsüer, a.g.e., s.25.

¹⁴⁹ Aronson, Elliot, Timothy Wilson ve Robin Akert, **Sosyal Psikoloji**, çev. Okhan Gündüz, Kaknüs yay., İstanbul, 2012, s.753-754.

¹⁵⁰ Levent Cantek, Levent Gönen, **Muhalefet Defteri: Türkiye’de Mizah Dergileri ve Karikatür**, Yapı Kredi yay., İstanbul 2017, s.83.

¹⁵¹ A.e., s.79.

¹⁵² Hacer Harlak, **Önyargılar**, Sistem yay., İstanbul 2000 s.42.

¹⁵³ Cantek, Gönen, a.g.e., s.79.

Stereotipler, karikatür sanatında sıklıkla kullanılan bir araçtır. Karikatüristler, mesajlarını daha hızlı ve etkili bir şekilde iletmek için toplumsal hafızada yer etmiş stereotiplerde yararlanır. Belirli bir grup ya da bireyi temsil etmek için kullanılan stereotipler, okuyucunun karikatürü anlamasını kolaylaştırırken, aynı zamanda toplumsal önyargıların pekişmesine de neden olabilir.¹⁵⁴ Karikatürlerde kullanılan stereotipler, genellikle öteki figürünü daha belirgin hale getirir. Ötekini belirli özelliklerle kodlayan bu görsel temsiller, izleyici üzerinde etki yaratır. Özellikle siyasi karikatürlerde, ötekinin olumsuz yönlerini vurgulayan stereotipler, toplumlar arası önyargıların artmasına ve bu önyargıların nesiller boyunca aktarılmasına neden olabilir.

Sonuç olarak karikatür, sadece mizahi bir anlatım aracı değil, aynı zamanda toplumsal algıların şekillenmesinde güçlü bir etkidir. Karikatürlerde kullanılan stereotipler, bireyler ve gruplar arasında var olan “biz” ve “öteki” ayrımını keskinleştirerek, toplumsal kutuplaşmayı artırabilir. Bu nedenle, karikatür sanatının hem yaratıcıları hem de izleyicileri açısından toplumsal sorumluluk bilinciyle ele alınması gerekmektedir.

¹⁵⁴ A.e., s.83.

İKİNCİ BÖLÜM

SOĞUK SAVAŞ BAŞLANGICINDA TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

1945-1960

Birinci Dünya Savaşının sona ermesinin ardından 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sınırları belirleyerek iki ülke için yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu antlaşma, aynı zamanda nüfus mübadelesi gibi kapsamlı bir demografik düzenlemeyi de içermektedir. Nüfus Mübadelesiyle Türkiye'deki Ortodoks Rumlar ile Yunanistan'daki Müslüman Türklerin karşılıklı yer değiştirmesi gerçekleştirilmiştir. Lozan sonrası bu yeni dönemde, etabli (yerleşik) statüsü ve Patrikhane'nin durumu gibi bazı meseleler, iki ülke arasında diplomatik gerginliklere yol açmıştır.¹⁵⁵

1930'larda ise Türkiye ve Yunanistan arasında, dostane ilişkiler gelişmeye başlamış; Atatürk ve Venizelos liderliğinde imzalanan *Dostluk, Tarafsızlık ve Hakem Antlaşması* ile iki ülkenin siyasi ve ticari iş birliği güçlenmiştir. Bu dönemde Balkan Paktına da katılan iki ülke, bölgesel güvenliği birlikte sağlamaya çalışmıştır.¹⁵⁶ Ancak 1939'da patlak veren İkinci Dünya Savaşı, Türk-Yunan ilişkilerini yeniden sekteye uğratmıştır. Türkiye savaş boyunca tarafsız kalmayı tercih ederken, Yunanistan İtalya'nın saldırısına uğrayarak Müttefiklerin safında savaşa katılmış ve 1941-1944 yılları arasında Alman işgali altında kalmıştır.¹⁵⁷ Türkiye, bu zor süreçte Yunanistan'a insani yardımlarda bulunmuş, savaşın getirdiği stratejik avantajları kullanmamıştır.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Melek Fırat, "1923-1939 Yunanistan'la İlişkiler", (Ed. Baskın Oran), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.1, 19.B., İletişim yay., İstanbul 2014, s.335-342; Şükrü Sina Gürel, **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993**, İmge Kitabevi yay., İstanbul 2018, s.57-63.

¹⁵⁶ Damla Demiröz, **Savaşın Barışa Giden Yolu: Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İletişim yay., İstanbul 2007, s.75.; Faruk Sönmezoğlu, **İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945**, Der yay., İstanbul 2015, s. 347.

¹⁵⁷ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.350.

¹⁵⁸ Murat Hatipoğlu, **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954**, Siyasal Kitabevi yay., Ankara 1997, s.286.

1945-1960 arası dönem, Türk-Yunan ilişkilerinde farklı safhalara ayrılan bir iş birliği ve çatışma sürecini ifade etmektedir.¹⁵⁹ 1945-1950 yılları, her iki ülkenin de Batı ittifakına katılım hazırlıklarını sürdürdüğü, Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi yardım programları aracılığıyla yakınlaştığı bir dönemdir. 1950-1955 arası iş birliği dönemi, NATO üyeliği ve Balkan İttifakı gibi ortak girişimlerle güçlenirken; 1955-1960 dönemi ise 1955'te Türkiye'nin Kıbrıs Sorununa taraf olmasıyla beraber, 1960'ta Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına kadar süren diplomatik gerilimleri yansıtmaktadır.¹⁶⁰ Bu bölümde, 1945-1960 yılları arasında Türk-Yunan ilişkilerinin gelişimi, Soğuk Savaş ekseninde iş birliği ve Kıbrıs Sorunu etkisinde çatışmalar çerçevesinde ele alınacaktır.

2.1. İkinci Dünya Savaşının Ardından İlişkiler 1945-1950

2.1.1. İki Kutuplu Sistemde Türkiye ile Yunanistan

İkinci Dünya Savaşı sırasında tarafsız bir politika izleyen Türkiye, savaş sonrasında bu politikasını sürdürememiş ve mevcut askeri, ekonomik ve jeopolitik koşullar nedeniyle Batı Blokuna katılmayı seçmiştir. Türkiye'nin bu tercihinin etkileyen en önemli faktörlerden biri, SSCB'den gelen tehditler olmuştur. Savaş sırasında Türkiye'nin tarafsızlık politikası SSCB'nin tepkisini çekmiş, savaş sonrasında ise Boğazlar üzerinde kontrol ve Kars-Ardahan gibi Doğu Anadolu bölgeleri üzerinde hak iddia etmiştir. Bu talepler, Türkiye'de ciddi bir güvenlik kaygısına neden olmuş¹⁶¹ ve Türkiye'yi Sovyet yayılmacılığına karşı ABD liderliğindeki Batı Blokuna yöneltmiştir.¹⁶²

¹⁵⁹ Gürel, **a.g.e.**, s.84-88.

¹⁶⁰ Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.584-614.

¹⁶¹ Selim Deringil, **Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt yay., 6.Baskı, İstanbul 2015, s.256.

¹⁶² Cem Eroğul, **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, Yordam Kitap, İstanbul 2017, 2. Baskı, s.8.

Türkiye'nin ABD ile ilişkileri, henüz İkinci Dünya Savaşı sırasında gelişmeye başlamış ve ABD'nin bölgede Sovyet etkisini sınırlama stratejisi doğrultusunda derinleşmiştir. Türkiye'nin 1943 yılında ABD ile diyalogunu arttırması ve 1946'da çok partili hayata geçerek demokratikleşme adımları atması, Batı Bloku ile yaklaşmasına zemin hazırlayan diğer faktörlerdir.¹⁶³ Böylece Türkiye, Soğuk Savaşın başından itibaren Batı Blokuna entegre olan ve bu konumunu Soğuk Savaşın sonuna kadar sürdüren nadir ülkelerden biri olmuştur.¹⁶⁴ Batı'ya yönelimli kimliğini pekiştirmek amacıyla Türkiye, 1948 yılında yeni kurulan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütüne (OECD) katılmış ve bu üyelik, Türkiye'nin Marshall Planı kapsamına alınmasını da sağlamıştır. Ayrıca, 1949 yılında Avrupa Konseyi'ne üye olarak Batı'nın demokratik ve ekonomik iş birliği yapısına daha fazla entegre olmuştur.¹⁶⁵

Yunanistan'da ise İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan karmaşık siyasi dinamikler ülkenin hangi blokta yer alacağını belirlemiş ve sonuç olarak Batı Blokuna yönelmesine yol açmıştır. Savaş sırasında İtalya, Almanya ve Bulgaristan tarafından işgal edilen Yunanistan, savaşta doğal olarak Müttefik kuvvetlerin yanında yer almıştır. Savaşın sonlarına doğru, 1944 yılının Ekim ayında, İngiltere ve SSCB arasında imzalanan Yüzdeler Anlaşması ile Yunanistan'ın savaş sonrası SSCB'nin etki alanından çıkarak Batı Blokuna dahil olması kararlaştırılmıştır.¹⁶⁶ Ancak Yunanistan'ın Batı Blokuna yakınlaşmasının tek nedeni bu anlaşma değildir. Savaşın sonlarına doğru, ülke içinde sağ ve sol gruplar arasında yönetim mücadelesi başlamış ve bu rekabet 1949'a kadar süren kanlı bir iç savaşa yol açmıştır.¹⁶⁷ Yunan iç savaşı, 1944 yılında başlamış ve 1946'da ikinci bir aşamaya geçerek Kuzey Yunanistan'da komünist gerillalar ile Yunan ordusu arasında yoğun çatışmalara sahne olmuştur. Yunanistan'ın bu sorunu BM'ye taşıması üzerine kurulan araştırma komisyonu, Arnavutluk, Yugoslavya ve Bulgaristan'ın komünist gerillalara yardım sağladığını

¹⁶³ Pınar Dost Niyego, "Amerika'nın Türkiye Politikasının Oluşumu Üzerine Yeni Bir Okuma", **Tarih ve Toplum**, Sayı 13, Güz 2011, s.8-10.

¹⁶⁴ Cangül Örnek, **Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı**, Can yay., İstanbul 2015, s.17

¹⁶⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s.444.445.

¹⁶⁶ Damla Demiröz, **İşgal, Direniş, İç Savaş: Yunan Edebiyatında II. Dünya Savaşı Yılları**, İstos yay., İstanbul 2015, s.61.

¹⁶⁷ **A.e.**, s. 62-65.

tespit etmiştir.¹⁶⁸ Yunanistan'ın komşuları tarafından sağlanan bu destek, SSCB'nin Balkanlar'da komünist bir blok oluşturma çabası olarak değerlendirilmiş ve Yunanistan'da Batı ile daha yakın ilişkiler kurma yönünde bir eğilim oluşturmuştur.

Komünist tehdidin giderek artması ve iç savaşın yarattığı yıkım karşısında ABD, Yunanistan'daki komünist güçlere karşı hükümeti destekleyerek askeri ve ekonomik yardım sağlamış; Truman Doktrini çerçevesinde komünizmin Balkanlar'da yayılmasını engellemeyi amaçlamıştır.¹⁶⁹ Bu kapsamda ABD, Yunanistan'ı komünizme karşı bir set olarak görmüş ve bu stratejik destek, Yunanistan'ın Batı Bloku ile bütünleşme sürecini hızlandırmıştır. Sonuç olarak bu dönemde Türkiye ve Yunanistan, farklı nedenlerle de olsa Batı Blokuna entegrasyon sürecini başlatmış ve Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında ortak bir güvenlik ve ekonomik düzene adapte olmuştur.

2.1.2. Amerikan Yardımları ve İkili İlişkilerin Seyri

İkinci Dünya Savaşının ardından dünya siyasetinde yaşanan yapısal dönüşümler, Türkiye ve Yunanistan'ın dış politikalarını ve güvenlik stratejilerini önemli ölçüde şekillendirmiştir. SSCB'nin giderek artan etkisi, iki ülkenin ortak bir tehdit algısı geliştirmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye ve Yunanistan Soğuk Savaşın iki kutuplu dünya düzeninde Batı Blokunu tercih ederek, jeopolitik konumlarını bu doğrultuda yeniden tanımlamışlardır. Bu tercih, özellikle savaşın hemen sonrasında, iki ülke arasındaki ilişkilerde bir yakınlaşma sürecini tetiklemiştir. Ortak askeri yapılarının içinde yer almaları ve dış politikada benzer yaklaşımlar benimsemeleri, ikili ilişkilerin gelişimine olumlu bir zemin hazırlamıştır.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Derya Sevinç, *Demokrat Parti Dönemi Türk Yunan İlişkileri (1950-1960)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, s.22.

¹⁶⁹ Fırat, *“1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”*, s.581.

¹⁷⁰ Faruk Sönmezoğlu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991*, Der yay., İstanbul 2016, s.155.

ABD'nin 1947'de ilan ettiği çevreleme politikası, SSCB'nin yayılcı politikalarına karşı Batı Blokunun güvenliğini sağlamak amacıyla geliştirilen stratejik bir yaklaşımdır. ABD çevreleme politikası doğrultusunda Sovyet tehdidi altındaki ülkelerin desteklenmesini öncelikli bir mesele olarak ele almış, özellikle Ortadoğu ve balkanlarda stratejik geçiş noktalarına sahip olan Türkiye ve Yunanistan bu politikanın temel odaklarından biri olmuştur.

1947 yılının başlarında, İkinci Dünya Savaşından sonra ciddi ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a sağladığı askeri ve ekonomik yardımları sonlandırma kararı almıştır.¹⁷¹ Bu gelişme bölgedeki dengeleri olumsuz etkileyebilecek bir boşluk yaratmış, İngiltere'nin çekilmesi Doğu Akdeniz'de yeni bir güvenlik riskine yol açmıştır. İngiltere bu konuda bölgesel sorumluluğun ABD'ye devredilmesi gerektiğini savunmuştur¹⁷² ABD bu çağrıya hızlı bir şekilde yanıt vermiş ve Truman Doktrinini ilan etmiştir¹⁷³

12 Mart 1947'de Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Harry Truman, Kongrede yaptığı konuşmada Türkiye ve Yunanistan'a toplam 400.000.000 dolarlık askeri yardım yapılacağını açıklamıştır. Bu yardım tarihe Truman Doktrini olarak geçmiştir.¹⁷⁴ Doktrin komünizmin Balkanlar ve Ortadoğu'da yayılmasını engellemeyi hedeflemiş ve bu çerçevede Türkiye ile Yunanistan gibi stratejik öneme sahip ülkeleri desteklemeyi amaçlamıştır. Yunanistan iç savaşın yarattığı ekonomik ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle yardıma acil ihtiyaç duyarken¹⁷⁵ Türkiye ise SSCB'nin Boğazlar ve Doğu Anadolu üzerindeki hak iddiaları karşısında güvenlik endişeleri yaşamaktaydı.¹⁷⁶ Her iki ülke de Truman Doktrini kapsamında sağlanan yardımlarla Batı Blokuna daha da yakınlaşmıştır.

¹⁷¹ Sevinç, **a.g.m.**, s.22

¹⁷² **A.e.**

¹⁷³ Svolopoulos, **a.g.e.** s.231-233; Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.584.

¹⁷⁴ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 269-270.

¹⁷⁵ Svolopoulos, **a.g.e.**, s.231-233.

¹⁷⁶ Sander, **a.g.e.**, s.252-253.

Truman Doktrinini tamamlayan Marshall Planı, Türkiye ve Yunanistan'ın ekonomik kalkınmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Avrupa'nın savaş sonrası yeniden yapılanmasını desteklemek amacıyla hazırlanan bu geniş kapsamlı ekonomik yardım programı, ABD'nin Batı ülkeleri üzerindeki etkisini artırmayı ve Sovyet etkisini sınırlandırmayı hedeflemiştir. Türkiye başlangıçta Marshall Planı kapsamına alınmamışsa da Türk liderlerin ısrarlı diplomatik girişimleri sonucunda 4 Temmuz 1948'de imzalanan Ekonomik İş birliği Anlaşması ile Türkiye de bu programdan yararlanmaya başlamıştır.¹⁷⁷ Marshall Planı, Türkiye ve Yunanistan'ın ekonomik kalkınma süreçlerini hızlandırmış ve iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin gelişmesine de katkı sağlamıştır.

Amerikan yardımları Türk-Yunan ilişkilerinde savaş sonrası yeni dönemin başlangıcında gözlemlenen uyumu ve iş birliğini güçlendirmiştir. 1946 yılında Türkiye ve Yunanistan arasında imzalanan Ticaret ve Tediye anlaşmasının uzatılması iki ülke arasındaki ekonomik iş birliğinin devam ettirilmesi açısından önemli bir adım olmuştur. Mayıs 1947'de Atina'da kurulan Türk-Yunan İş birliği Komitesi ise askeri, ticari ve kültürel konularda düzenli görüşmeler yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu girişimlerin bir sonucu olarak Eylül 1948'de iki ülke arasında yeni bir ticaret anlaşması imzalanmıştır.¹⁷⁸ ABD'nin bölgesel etkisinin artması ve iki ülkenin aynı ittifak sisteminde yer alması, Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir bağlayıcı faktör olmuştur. Bu dönemde Türkiye ve Yunanistan, Batı Bloğunun çıkarları doğrultusunda hareket ederek, Sovyet tehdidine karşı ortak bir savunma hattı oluşturmuşlardır. Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik daha ılımlı bir politika benimsemesi, 1947 Paris Barış Antlaşması ile On iki Adaların Yunanistan'a devredilmesine sessiz kalmasında da etkili olmuştur. Türkiye, bu meselede uzlaşmacı bir tutum sergileyerek Batı ittifakındaki konumunu güçlendirmeyi tercih etmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁷ Çağrı Erhan, “ABD ve NATO ile İlişkiler”, (Ed. Baskın Oran), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.1, 19.B., İletişim yay., İstanbul 2014, s.538-542

¹⁷⁸ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s.276.

¹⁷⁹ Fırat, “1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler”, s.584.

Amerikan yardımları, Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Yunanistan'ın Batı Blokuna entegre etmede önemli bir araç olarak kullanılmıştır. ABD'nin Soğuk Savaş boyunca Türk -Yunan ilişkilerine oynadığı belirleyici rol, ikili ilişkilerin bir iş birliğiyle güçlenmesinde etkili olmuştur. İlerleyen yıllarda, Kıbrıs Sorunu ikili ilişkilerde bir kırılma noktası olarak belirse de 1945-1955 dönemi genel hatlarıyla Türk-Yunan ilişkilerinde bir yakınlaşma dönemi olarak tarihe geçmiştir.

2.2. Türk Yunan İlişkilerinde İş Birliği Dönemi

2.2.1. Dönemin Konjonktürü

İkinci Dünya Savaşının ardından kurulan iki kutuplu dünya sisteminde Batı Bloku daha önce de değindiğimiz gibi SSCB'nin yayılmacı politikalarına karşı çevreleme politikasını uygulamaya koymuştur. Çevreleme politikasının askeri boyutunda, 1949 yılında Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) kurulmuş ve Batı Bloku için birleşik bir savunma hattı oluşturulmaya başlanmıştır. 1950'ler, NATO'nun genişlemesiyle birlikte Türkiye ve Yunanistan için de önemli bir döneme işaret etmiştir. Her iki ülke, Batı savunma sistemine dahil olabilmek ve bölgesel güvenliklerini güçlendirebilmek adına NATO'ya üye olmayı hedeflemiştir.

NATO'nun kurucu üyeleri arasında yer almayan Türkiye ve Yunanistan'ın bu ittifaka katılımı, başlangıçta tartışmalara yol açmıştır. Kurucu üyeler, her iki ülkenin NATO'ya katılmasının örgütün kapasitesini genişleteceği kadar, olası sorunları da beraberinde getirebileceğini düşünmüşlerdir. Ancak, Türkiye ve Yunanistan'ın jeopolitik konumları, Batı Bloku açısından stratejik bir öneme sahip olmuştur.¹⁸⁰ 1950 yılında, Kore Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte Türkiye ve Yunanistan, Batı Bloku ile uyumlu bir dış politika izleyerek Güney Kore'ye asker göndermiştir.¹⁸¹ Her iki ülke de bu kararıyla hem BM'nin ilk askeri müdahalesine destek vermiş hem de NATO'ya katılım taleplerini güçlendirmiştir. Nitekim Türkiye ve Yunanistan'ın Güney Kore'ye

¹⁸⁰ Georgios Tsitsopoulos, Thanos Veremis, “Oi Ellinotourkikes Amintikes Sheseis”, Oi Ellinotourkikes Sheseis 1923-1987, Ekdoseis Gnosi & ELIAMEP, Atina, 1988, s.183.

¹⁸¹ Sander, a.g.e., s.275-277.

asker göndermesi, NATO'nun kendilerini birer müttefik olarak kabul etmesinde önemli bir faktör olmuştur.¹⁸²

1952 yılına gelindiğinde Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyelikleri gerçekleşmiş ve her iki ülke, Batı Bloğunun savunma sistemine tam olarak entegre olmuştur. Bu üyelik, sadece iki ülkenin savunma kapasitesini arttırmakla kalmamış, aynı zamanda iki ülke arasında da askeri ve siyasi bir yakınlaşma sağlanmıştır. NATO'ya üyelik, Türkiye ve Yunanistan'ın SSCB'nin bölgesel tehditlerine karşı daha güçlü bir savunma hattı oluşturmaya olanak tanımıştır.

NATO'ya üyelik sonrasında, Türkiye ve Yunanistan'ın Soğuk Savaş döneminde bölgesel güvenlik ve iş birliğini genişletmek için attığı en önemli adımlardan biri, Balkan İttifakının oluşturulması olmuştur. Balkan İttifakının ortaya çıkışı, Soğuk Savaşın güvenlik kaygılarının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ın NATO üyelikleri ile, SSCB'nin Balkanlar'daki nüfuzuna karşı bölgesel bir savunma mekanizmasının oluşturulması ihtiyacını doğurmuştur. Bu çerçevede, Doğu Bloku ülkesi Yugoslavya'nın 1948'de SSCB ile bağlarını koparması ve Kominform'dan ayrılması, Balkanlar'da yeni bir iş birliği fırsatı yaratmıştır.¹⁸³

Batı Bloğunun SSCB'ye karşı çevreleme politikasının bir parçası olarak ortaya çıkan Balkan İttifakı, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya'yı bir araya getiren bir savunma ve dayanışma mekanizması olmuştur. Yugoslavya, Batı Blokuna yakınlaşarak güvenliğini artırmak istemiş; Türkiye ve Yunanistan ise Yugoslavya'yı bu ittifak içinde bir tampon devlet olarak görmüştür. Bu ortak çıkarlar doğrultusunda, 28 Şubat 1953'te Ankara'da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında “*Dostluk ve İş birliği Antlaşması*” imzalanmıştır. Ancak bu antlaşma bir ittifak niteliği taşımamaktadır. 9 Ağustos 1954'te Yugoslavya'nın Bled kentinde imzalanan “*Siyasal İş birliği ve Yardımlaşma Anlaşması*” ile Balkan Paketi, bir bölgesel savunma ittifakına

¹⁸² John S. Koliopoulos, Thanos M. Veremis, **Modern Greece: A History Since 1821**, Wiley-Blackwell, 2010, s.129.

¹⁸³ Fırat, “1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler”, s.588-589.

dönüşmüştür. Bu anlaşma, taraf devletlerin birbirine yönelen bir saldırıyı kendi topraklarına yapılmış sayarak askeri güç dahil her türlü önlemi alma taahhüdünde bulunmalarını öngörmüştür.¹⁸⁴

Balkan Paktının temel hedefi, bölgedeki komünizm tehdidine karşı bir güvenlik hattı oluşturmak ve NATO'nun stratejilerine paralel bir savunma mekanizması geliştirmek olmuştur. 1934'teki Balkan Antantından farklı olarak, Balkan İttifakı, çok kutuplu bir uluslararası sistemde revizyonist tehditlere karşı değil, iki kutuplu bir sistemde Sovyet tehdidine karşı kurulmuştur. Balkan İttifakı, yalnızca askeri güvenlik kaygılarına değil, aynı zamanda siyasi dayanışma ve ekonomik iş birliği hedeflerine de hizmet etmeyi amaçlamıştır. Ancak bu ittifak, kısa sürede sarsılmaya başlamıştır.¹⁸⁵ 1953'te SSCB lideri Josef Stalin'in ölümü, Sovyet dış politikasında bir yumuşamaya yol açmış ve SSCB ile Yugoslavya arasındaki ilişkiler düzelmeye başlamıştır. SSCB'nin Yugoslavya'ya uyguladığı ekonomik ambargoların kaldırılması ve iki ülke arasında diplomatik temasların yeniden başlaması, Yugoslavya'nın Balkan İttifakından uzaklaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, Balkan İttifakının zayıflamasında önemli bir etken olmuştur.¹⁸⁶

Öte yandan, 1954 yılında Kıbrıs Sorununun Yunanistan tarafından uluslararası platformlara taşınması, Türkiye ile Yunanistan arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Kıbrıs meselesi, taraflar arasında büyüyen bir kriz haline gelmiş ve Balkan İttifakının dayanışma ruhuna zarar vermiştir. Bu süreçte Balkan İttifakı, iki kutuplu sistemdeki güvenlik dengelerine katkı sağlamak yerine, Türkiye ve Yunanistan arasındaki gerilimin gölgesinde kalmıştır.¹⁸⁷

1955 yılına gelindiğinde, Balkan İttifakının Sürekli Konseyi Ankara'da toplanmış; ancak Yunanistan, Atina'da düzenlenecek ikinci konsey toplantısını 6-7 Eylül Olaylarını gerekçe göstererek engellemiştir. Bu gelişme, Balkan İttifakının fiilen

¹⁸⁴ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.631.

¹⁸⁵ Fırat, *“1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”*, s.588.

¹⁸⁶ **A.e.**, s.591.

¹⁸⁷ Hatipoğlu **a.g.e.**, s.308-310.

sona ermesine neden olmuştur. Böylece, 1950'lerin başında güvenlik kaygılarıyla başlayan bu iş birliği dönemi, SSCB ile Yugoslavya arasındaki yumuşama ve Kıbrıs Sorununun etkisiyle sona ermiştir.

2.2.2. İki Ülke Arasında Gerçekleştirilen Üst Düzey Ziyaretler

1950'li yılların başında Türk-Yunan ilişkileri, her iki ülkenin de Batı Blokunda yer almasının etkisiyle büyük bir ivme kazanmıştır. Özellikle NATO üyeliği ardından yeniden canlanmaya başlayan Türk-Yunan ilişkileri, karşılıklı üst düzey diplomatik ziyaretlerle daha da güçlenmiştir. Bu ziyaretler hem iki ülke arasındaki siyasi bağları kuvvetlendirmiş hem de ekonomik, kültürel ve askeri iş birliğini pekiştirmiştir.

1952 yılı Şubat ayında, Yunanistan Dışişleri Bakanı Sofoklis Venizelos Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler sırasında, NATO kapsamındaki iş birlikleri ele alınmış ve iki ülkenin ortak çıkarları doğrultusunda, Türk-Yunan Karma Komisyonu'nun kurulmasına karar verilmiştir. Komisyon, özellikle ticari ilişkilerin geliştirilmesi, tütün ithalatında üçüncü dünya ülkelerine yönelik ortak çalışmalar yapılması ve Ege Denizi'nde Türk-Yunan Ortak Balık Avcılığı faaliyetlerinin düzenlenmesi gibi somut adımları belirlemiştir. Ayrıca, karşılıklı vize uygulamalarının kaldırılması ve bölgenin Sovyet tehdidine karşı savunulması amacıyla Yugoslavya'yı da kapsayacak bir savunma paktı oluşturulması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁸

Yunan Dışişleri Bakanı'nın bu ziyaretinin ardından, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ve Genelkurmay Başkanı Şükrü Kanatlı'dan oluşan bir heyet, 26 Nisan- 2 Mayıs 1952 tarihleri arasında Yunanistan'a iade-i ziyarette bulunmuştur. Bu görüşmelerde, iki ülke arasındaki dostluk ilişkilerinin daha da kuvvetlendirilmesi hedeflenmiş ve her alanda iş birliği yapılması kararlaştırılmıştır. Yunanistan Başbakanı Nikolaos Plastiras, bu ziyaret sırasında Türkiye-Yunanistan

¹⁸⁸ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s.291.

Birliği fikrini Adnan Menderes'e iletmiştir. Menderes, bu fikri olumlu karşılayarak Yugoslavya'nın da katılımıyla bir Balkan İttifakının oluşturulmasını desteklemiştir. Böylece, Balkanlarda güvenlik ve iş birliği anlayışını pekiştiren yeni bir dönemin ilk adımları atılmıştır.¹⁸⁹

1952 yılının Haziran ayında, Yunan Kralı Pavlos ile eşi Kraliçe Frederika Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, iki ülkenin en st düzey yetkililerini bir araya getirmiş ve hem Ankara'da hem de İstanbul'da düzenlenen görüşmelerle Türk-Yunan ilişkilerinde sıcak bir atmosfer yaratmıştır.¹⁹⁰ Görüşmeler sırasında Türk-Yunan Karma Komisyonu, ekonomik iş birliklerini detaylıca ele almış ve Ege Denizi'nde ortak balık avı faaliyetlerinin düzenlenmesi kararını teyit etmiştir. Ziyaret, Türk ve Yunan basınında oldukça olumlu bir şekilde yansımış; iki ülkenin tarihsel dostluğu ve ortak yaşam tecrübeleri üzerine övgü dolu ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca, Türk-Yunan ilişkilerinin daha ileri seviyelere taşınmasının, iki ülkenin ortak çıkarlarına hizmet edeceği görüşü dile getirilmiştir.¹⁹¹

1952'de Türkiye ile Yunanistan arasında vize uygulamasının kaldırılması, iki ülke arasındaki temasların ve kültürel alışverişin artmasına imkân tanımış ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki diplomatik ilişkilerin dostane bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunmuştur. Vize uygulamasının kaldırılması, Türkiye ve Yunanistan arasındaki turizm ve ticaretin canlanmasına olanak sağlamış ve iki ülke vatandaşlarının karşılıklı ziyaretlerini kolaylaştırarak, halklar arasındaki dostluğu güçlendirmiştir.¹⁹²

Aynı yılın Kasım ayında, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar, 6 günlük bir Yunanistan ziyaretine çıkmıştır. Bu ziyaret, özellikle Batı Trakya Türkleri açısından oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Celal Bayar, Gmlcine ve İskeçe gibi Batı Trakya'daki Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgeleri ziyaret ederek, bölge halkıyla

¹⁸⁹ A.e., s.291-292.

¹⁹⁰ A.e., s.298.

¹⁹¹ Cumhuriyet, 14 Haziran 1952.

¹⁹² Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.587.

doğrudan temas kurmuştur. Bu temaslar, Batı Trakya Türkleri arasında büyük bir memnuniyet yaratmış ve iki ülke arasındaki kültürel bağların güçlenmesine katkı sağlamıştır.¹⁹³

1950'lerdeki bu diplomatik ve güvenlik eksenli yakınlaşma, 1930'lu yıllarda Atatürk ve Venizelos'un oluşturduğu dostane atmosfere benzer bir hava yaratmıştır. 1930'larda yaşanan Atatürk-Venizelos dostluğu, iki ülkenin tarihte ilk kez karşılıklı barış ve iş birliği temelinde bir araya gelmesine olanak sağlamıştır. Bu dönemde Türkiye ve Yunanistan, sınır anlaşmazlıklarını çözmek, azınlık sorunlarını yönetmek ve Balkanlar'da istikrar sağlamak adına iş birliği yapmışlardır. 1950'li yılların başındaki yakınlaşma ise, bu dostluk atmosferini yeniden canlandırmakta ve iki ülkenin ortak çıkarlar doğrultusunda iş birliğini güçlendirme çabasını temsil etmektedir. Özellikle üst düzey karşılıklı ziyaretler ve kurulan diplomatik temaslar, Türkiye ile Yunanistan arasında bir güven ve dostluk ortamının oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda, 1950'lerde yeniden gündeme gelen dostluk arayışı, Soğuk Savaşın yarattığı tehditlerin de etkisiyle, yalnızca bölgesel güvenlik kaygılarına değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal alanda da gelişme arzusuna işaret etmektedir. Dolayısıyla yeniden ortaya çıkan bu dostluk dönemi, Türkiye ve Yunanistan'ın ortak bir güvenlik politikası oluşturması ve diplomatik ilişkilerini güçlendirmesi açısından önemlidir. Ancak bu dönemde sağlanan dostane ilişkiler, takip eden yıllarda Kıbrıs meselesinin uluslararası bir kriz haline gelmesiyle ciddi bir sınavdan geçecektir.

¹⁹³ Ziya Şakir, Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Seyahat Hatıraları, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1953, s.41-42.

2.3. Kıbrıs Sorununun Ardından İlişkiler 1955-1960

2.3.1. Kıbrıs Sorununun Ortaya Çıkışı

Kıbrıs Adası, Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1571 yılında fethedilmiş ve 1878 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. Ancak 1878 yılında Osmanlı Devleti, Rusya'ya karşı İngiltere'nin desteğini kazanmak için adanın idaresini geçici olarak İngiltere'ye devretmiştir. Ne var ki bu geçici idare, zamanla İngiltere'nin adada bir sömürge yönetimi kurmasıyla sonuçlanmış ve nüfusu Müslüman Türkler ile Ortodoks Rumlardan oluşan Kıbrıs adası, 1960 yılına dek İngiliz yönetimi altında kalmıştır.¹⁹⁴ Türkiye, 1923 Lozan Antlaşması ile Kıbrıs üzerindeki egemenlik haklarından resmen feragat etmiş ve adanın İngiltere'nin egemenliğinde kalmasını kabul etmiştir.¹⁹⁵

Kıbrıs adası, İngiliz yönetimine geçtiği andan itibaren adada yaşayan Rumlar tarafından *enosis* adı verilen Yunanistan'a bağlanma talebinin odağı haline gelmiştir.¹⁹⁶ On dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan ve Yunanistan'ın Bizans İmparatorluğu'nun eski topraklarını geri almasını öngören *Megali İdea* ideolojisinin bir yansıması olan enosis, Kıbrıs Rumları arasında geniş bir destek bulmuştur.¹⁹⁷ İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında ise bu çabalar daha da yoğunlaşmıştır.¹⁹⁸ Özellikle self-determinasyon (kendi kaderini tayin hakkı) ilkesinin dünya siyasetinde gündeme gelmesiyle enosis talebi uluslararası bir boyut kazanmıştır.¹⁹⁹

Kıbrıs adasında enosis hareketine, Kıbrıs işçi sınıfını temsil eden sol görüşlü AKEL (Emekçi Halkın İlerici Partisi) ve Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi liderlik etmiştir.²⁰⁰ 1949 yılında AKEL, self-determinasyon taleplerini bir andıç olarak BM'ye sunmuş, ancak bu girişim İngiltere tarafından dikkate alınmamıştır. AKEL'in bu

¹⁹⁴ Gürel, **a.g.e.**, s.90.

¹⁹⁵ **A.e.**, s.91.

¹⁹⁶ Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.596.

¹⁹⁷ Richard Clogg, **a.g.e.**, s.56

¹⁹⁸ Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s. 596

¹⁹⁹ **A.e.**, s.593.

²⁰⁰ Faruk Sönmezoğlu, **Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası**, s.158-159.

girişimin ardından harekete geçen Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi de AKEL'in önüne geçecek şekilde enosis için etkin bir mücadele yürütmüştür.²⁰¹ 1950 yılında kilise liderliğinde bir halk oylaması düzenlenmiş ve oylamaya katılanların %96'sı enosis yönünde oy kullanmıştır. Ancak bu referandumda Kıbrıslı Türkler yer almamış, dolayısıyla sonuçlar adanın genelini temsil etmekten uzak kalmıştır.²⁰² Aynı yıl, Kitium Piskoposu Michael Mouskos, III. Makarios adıyla Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin başpiskoposu seçilmiş ve bu tarihten itibaren kilise, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması yönündeki siyasi faaliyetlerin ana odağı haline gelmiştir. Makarios gerek Kıbrıs Rum toplumu içinde, gerekse uluslararası alanda enosis hareketini etkin bir şekilde savunmaya başlamıştır.²⁰³

Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı sırasında, Yunan hükümeti halkın moralini yüksek tutmak gerekçesiyle Kıbrıs Adası'nın Yunanistan'a verilmesini talep ettiyse de olayların akışında bu talep etkisiz kalmış²⁰⁴ ve ilerleyen yıllarda Yunanistan enosis taleplerine mesafeli yaklaşmıştır. Bu tutumun temel nedeni, Yunan hükümetlerinin İngiltere ile ilişkilerini bozmaktan kaçınması olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin zayıflayan bölgesel etkisinin yerini ABD'nin almasıyla, Yunanistan, Kıbrıs Rumlarının bu taleplerine daha sıcak bakmaya başlamıştır.²⁰⁵ Nitekim 1952 yılında Yunanistan'da General Aleksandros Papagos'un iktidara gelmesiyle birlikte Yunanistan, enosis taleplerine daha aktif bir şekilde destek vermeye başlamıştır. Papagos, Kıbrıs konusunu uluslararası bir sorun haline getirerek BM'ye taşıyan isim olmuştur.²⁰⁶

Türkiye ise 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile Kıbrıs üzerindeki tüm haklarından feragat etmiş olmasına rağmen, adadaki Türk nüfusun varlığıyla her zaman ilgilenmiş ve Kıbrıslı Türklerin durumunu yakından takip etmiştir. Ancak Türkiye, 1954 yılına kadar Kıbrıs meselesine doğrudan bir taraf olmamış, daha çok

²⁰¹ Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.584.

²⁰² Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.159.

²⁰³ Hatipoğlu, **a.g.e.**, s.313.

²⁰⁴ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.158.

²⁰⁵ Clogg, **a.g.e.**, s.149.

²⁰⁶ Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.597-598.

İngiltere'nin egemenliği altında, adada statükonun korunmasından yana bir tutum sergilemiştir.²⁰⁷

1954 yılı, Kıbrıs Sorunun uluslararası bir mesele haline geldiği, Türk-Yunan ilişkileri açısından bir dönüm noktası olmuştur. Papagos hükümeti, 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs Sorununu BM Genel Kuruluna taşıyarak enosis talebine uluslararası bir zemin kazandırmaya çalışmıştır.²⁰⁸ Ancak İngiltere ve Türkiye, Kıbrıs'ın statüsünün Lozan Antlaşması ile belirlendiğini ve bu konunun uluslararası hukuka göre BM tarafından ele alınamayacağını savunmuşlardır.²⁰⁹

BM'nin kararı Kıbrıslı Rumlar arasında büyük bir hayal kırıklığı yaratmış ve silahlı mücadele seçeneği öne çıkmıştır. Nitekim, 1950 yılından itibaren Makarios bir yandan Yunan hükümetlerini Kıbrıs meselesini BM'ye taşıyarak uluslararası bir sorun haline getirmeye zorlamış, diğer yandan da İngiliz yönetimine karşı bir direniş örgütlenmesi için hazırlık yapmıştır.²¹⁰ Kıbrıs doğumlu Georgios Grivas, Makarios'un desteğiyle 1951 ve 1952 yıllarında adaya gelerek bir gerilla savaşı yürütmek üzere hazırlıklarını başlatmıştır. 1954 yılında Makarios BM'den istediği sonucu alamayınca, Yunan hükümetinden gerekli desteği aldıktan sonra, Grivas'a silahlı mücadele başlatması için onay vermiştir. Grivas'ın liderliğinde kurulan Kıbrıslı Savaşçıların Milli Örgütü (EOKA), 1 Nisan 1955'te ilk sabotaj eylemlerini gerçekleştirmiştir. İngiliz subaylarını, polis memurlarını ve hükümet görevlilerini hedef alan bu saldırılar, aynı zamanda "hain" olarak görülen bazı AKEL üyelerine de yönelmiştir. EOKA'nın şiddet eylemleri Kıbrıs'ta büyük bir kaos yaratmış ve İngiliz yönetimini köşeye sıkıştırmıştır.²¹¹

Dolayısıyla Kıbrıs Sorunu, 1950'lerin ortalarında gelindiğinde artık sadece Kıbrıs Rumları ile İngiltere arasında bir mesele olmaktan çıkmış; Yunanistan, Türkiye ve uluslararası toplumun da dahil olduğu çok taraflı bir kriz haline dönüşmüştür. Bu

²⁰⁷ Gürel, **a.g.e.**, s.92.

²⁰⁸ Sönmezoğlu, **Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası**, s.161.

²⁰⁹ Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.598-599.

²¹⁰ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.161.

²¹¹ Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.600.

süreç, Türkiye ve Yunanistan arasında süregelen dostane ilişkileri derinden sarsmış ve adanın geleceği üzerinde keskin bir bölünme yaratmıştır. 1955'te gerçekleştirilecek olan Londra Konferansı ile Türkiye resmen Kıbrıs Sorununa taraf olmuş ve bu gelişme Türk-Yunan ilişkilerinde yeni bir dönemin başlangıcını belirlemiştir.

2.3.2. İkili İlişkilerde Uyuşmazlık ve Sonuçları

1954 yılında, Türk-Yunan ilişkilerinde dostane hava yerini diplomatik gerginliğe bırakırken, Kıbrıs Sorunu iki ülkenin dış politikalarını etkileyen en kritik mesele haline gelmiştir. Özellikle Yunanistan'ın 1954 yılında Kıbrıs meselesini BM'ye taşıması, enosis talebini uluslararası platformda gündeme getirmiş ve Türkiye'nin sert tepkisiyle karşılaşmıştır. Bu dönemde, Balkan İttifakı da iki ülke arasındaki ilişkilerde derinleşen mevcut anlaşmazlıkla sarsılmıştır. Stalin'in ölümüyle birlikte Yugoslavya, SSCB'ye yeniden yakınlaşmaya başlamış ve Balkan İttifakı stratejik bir anlam taşımaktan çıkmıştır. Türkiye ile Yunanistan arasındaki Kıbrıs odaklı gerilim, ittifakın etkisiz kalmasına ve işlevselliğini yitirmesine yol açmıştır.

1955 yılı, Türk-Yunan ilişkilerinde Kıbrıs Sorununun gölgesinde şekillenen ve iki ülke arasındaki gerilimin belirginleştiği bir dönemin başlangıcı olmuştur.²¹² İngiltere'nin Doğu Akdeniz'deki çıkarlarını korumak amacıyla düzenlediği Londra Konferansı, Türkiye ve Yunanistan'ı Kıbrıs meselesi üzerinden ilk kez doğrudan karşı karşıya getirmiştir. Bu konferansta Yunanistan, adadaki Rumların self-determinasyon hakkını savunurken, Türkiye ve İngiltere mevcut statükonun korunmasından yana bir tutum sergilemiştir. Türk heyeti adına konuşan Fatin Rüştü Zorlu, adanın coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar ve Kıbrıslı Türklerin varlığı nedeniyle Türkiye için stratejik bir öneme sahip olduğunu vurgulamış ve statükonun bozulması durumunda, adanın Türkiye'ye iade edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.²¹³

²¹² Gürel, a.g.e., s.94

²¹³ Sönmezoglu, *Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası*, s.671.

Londra Konferansı sırasında, Türkiye’de yaşanan 6-7 Eylül Olayları, iki ülke ilişkilerini derinden sarsmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün Selanik’teki evine bomba atıldığına dair çıkan haberler üzerine başlayan olaylar, İstanbul ve İzmir’de yaşayan Rum azınlıklara yönelik geniş çaplı saldırılara dönüşerek; Rumlara ait ev, iş yeri, ibadet yerleri ve okullar hedef alınmıştır.²¹⁴ Bu olaylar yalnızca Türk-Yunan ilişkilerine zarar vermekle kalmamış, Türkiye’nin uluslararası itibarını da zedelemiştir. Londra Konferansı ise bu gerilimli atmosferde başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²¹⁵

Londra Konferansı’nın ardından Kıbrıs’ta şiddet olayları artmış ve adada yaşayan Türk ve Rum toplumları arasındaki gerilim derinleşmiştir. EOKA, 1955’te başlattığı silahlı mücadeleyi 1956’da yoğunlaştırmış, Türk toplumunu da hedef almıştır. Bu durum, Türkiye’nin Kıbrıs’a yönelik politikasını sertleştirmesine neden olmuştur. Kıbrıslı Türkler arasında örgütlenme çabaları başlamış, *Volkan* gibi direniş örgütleri kurulmuştur.²¹⁶

İngiltere, artan şiddet eylemleri karşısında adaya, Vali Sir John Harding’i atayarak sert önlemler almıştır.²¹⁷ Bu süreçte Kıbrıs Rum toplumunun lideri Makarios, EOKA ile ilişkisi olduğu gerekçesiyle 1956 yılında İngilizler tarafından Seyşeller’e sürgüne gönderilmiştir. Ancak Makarios’un sürgüne gönderilmesi de EOKA’nın şiddet eylemlerini durduramamış, aksine daha da arttırmıştır.²¹⁸

1956 yılının sonlarına gelindiğinde artık İngiltere’nin Kıbrıs üzerindeki stratejik çıkarlarının zayıfladığı açıkça görülmeye başlanmıştır. Süveyş Krizi’nin ardından İngiltere, bölgedeki liderlik rolünü kaybetmiş ve Kıbrıs üzerindeki kontrolünü elinde tutma politikasını sorgulamaya başlamıştır. 1956 yılı Aralık ayında İngiltere’nin Koloniler Bakanı, self-determinasyon ilkesinin Kıbrıs’a

²¹⁴ Dilek Güven, **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül Olayları**, İletişim yay., İstanbul 2017, s.25

²¹⁵ Fırat, “1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”, s.602.

²¹⁶ A.e., s.603.

²¹⁷ Sönmezoğlu, **Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası**, s.171.

²¹⁸ Fırat, “1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”, s.603.

uygulanabileceğini, ancak adanın bölünmesi seçeneğinin de masada olması gerektiğini açıklamıştır.²¹⁹

Bu açıklama, Türkiye'nin Kıbrıs politikasında bir dönüm noktası olmuştur. Türkiye, adanın stratejik önemini vurgulayarak, Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasının Türkiye'nin güvenliği açısından kabul edilemez olduğunu dile getirmiştir. Ancak mevcut statükonun korunamaması durumunda Türkiye, *Taksim* tezini yani adanın Türkiye ve Yunanistan arasında bölünmesi fikrini savunmaya başlamıştır. Menderes hükümeti, 1957'den itibaren Taksim tezini açıkça benimsemiş ve bu tez, Türk kamuoyunda geniş bir destek bulmuştur.²²⁰

Bu dönemde ABD, İngiltere'nin etkisinin azalmasıyla Kıbrıs Sorununda devreye girmeye başlamıştır. ABD'nin önerdiği bağımsızlık çözümü, Türkiye tarafından, Taksim tezine uygun bir zemin sağlamadığı için kabul görmemiştir. Türkiye, Kıbrıs'ta Rumların nüfus üstünlüğüne dayalı bir bağımsızlık çözümünün enosise giden yolu açacağını düşünerek bu öneriye karşı çıkmıştır.²²¹

1957'de İngiltere, adadaki gerilimi hafifletmek amacıyla *Foot Planı* ve ardından *Macmillan Planı*'nı devreye sokmuştur. Foot Planı, Kıbrıs'ın bir süre İngiltere kontrolünde kalmasını ve ardından uluslararası bir statüye geçmesini öngörmüştür. Ancak hem Türkiye hem de Yunanistan bu plana karşı çıkmıştır.²²² Macmillan Planı ise adaya sınırlı bir özerklik tanıyarak İngiltere'nin askeri üslerini korumasını hedeflemiştir. Bu plan da taraflarca kabul edilmemiştir.²²³

1958 yılına gelindiğinde hem Türkiye hem de Yunanistan Kıbrıs Sorununda mevcut yaklaşımlarını terk ederek bir uzlaşma arayışına yönelmiştir. Yunanistan, enosis talebinden vazgeçerken, Türkiye de taksim tezini yumuşatarak adanın bağımsız bir statü kazanmasını kabul etmiştir. İsviçre'nin Zürih kentinde başlayan müzakereler,

²¹⁹ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.172.

²²⁰ **A.e.**

²²¹ Fırat, “1945-1960 Yunanistan’la İlişkiler”, s.605.

²²² **A.e.**

²²³ Sönmezoğlu, **a.g.e.**, s.173.

Şubat 1959'da Londra'da yapılan konferansla sonuçlanmıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında imzalanan anlaşmalarla 16 Ağustos 1960'ta Kıbrıs, bağımsız bir Cumhuriyet olarak kurulmuştur.²²⁴

Zürih ve Londra Anlaşmaları, adanın yeni statüsünü belirleyen üç temel anlaşmayı içermektedir: *İttifak Antlaşması*, *Garanti Antlaşması* ve *Kuruluş Antlaşması*. Bu anlaşmalarla Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı garanti altına alınmıştır. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ise adanın garantör devletleri olarak belirlenmiştir. Ayrıca, adada Türk ve Rum toplumlarının eşit statüye sahip olduğu, iki toplumlu bir yönetim modeli benimsenmiştir.²²⁵

Buraya kadar Türk-Yunan ilişkilerinde 1955-1960 döneminin, Kıbrıs Sorununun uluslararası bir krizden bağımsız bir devletin doğuşuna evrildiği çalkantılı bir süreç olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkiler, bu dönemde ciddi gerilimlere sahne olmuş; ancak nihayetinde Zürih ve Londra Anlaşmaları ile geçici bir uzlaşma sağlanmıştır. Buna rağmen, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte ortaya çıkan denge, kısa sürede bozulacak ve Kıbrıs ilerleyen yıllarda Türk-Yunan ilişkilerinin yeniden gerilmesine neden olan bir sorun haline gelecektir.

²²⁴ Fırat, "1945-1960 Yunanistan'la İlişkiler", s.607.

²²⁵ Gürel, a.g.e., s.96.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASİ KARİKATÜRLERDE ÖTEKİ İMGESİ

1945-1960

Bu bölümde, 1945-1960 yılları arasında Türkiye’de yayınlanan *Cumhuriyet* ve Yunanistan’da yayınlanan *Ta Nea* gazetelerinden arşiv taraması sonucu elde edilen siyasi karikatürler içerik analizi yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Bu çalışma kapsamında, her iki ülkenin siyasi karikatürlerinde yer alan “öteki” imgelerini daha iyi anlamak için karikatürlerde yer alan *semboller*, *stereotipler*, *kişiler*, ve karikatürlerin *temaları* incelenmiştir.

Gazetelerin seçim kriterleri, 1945-1960 yılları arasında sürekli olarak yayınlanmaları, önde gelen karikatüristlere ev sahipliği yapmaları ve geniş kitlelere ulaşan yüksek tirajlı ana akım medya kuruluşları olmalarıdır. Karikatürlerin seçiminde ise karikatürlerin Türk-Yunan ilişkilerini yansıtan konuları, iki ülkenin siyasi liderlerini, halklarını veya sembollerini içermesi temel kriter olarak belirlenmiştir. Bu bölümde, incelenen karikatürlere dair genel bir değerlendirme sunulmakta ve bu karikatürlerde tespit edilen temalar, semboller, stereotipler ve kişiler ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Yapılan genel değerlendirmenin ardından, her iki gazetenin karikatürleri, yayımlandıkları dönemin siyasi bağlamı ve olayları çerçevesinde temalarına göre ayrıntılı bir şekilde analiz edilmektedir.

Çalışma kapsamında, Türk ve Yunan imgelerini içeren toplam 320 karikatür değerlendirilmiştir. Ancak bu karikatürlerin tamamının detaylı bir biçimde yorumlanması mümkün olmadığından analizde belirli temaları, stereotipleri, sembolleri ve kişileri temsil eden sınırlı sayıda temsilci karikatür seçilmiştir. Böylece, her iki ülkede siyasi karikatürlerde “öteki” imgelerinin nasıl işlendiği konusunda kapsamlı bir analiz sunulması amaçlanmaktadır.

3.1. İncelenen Siyasi Karikatürlerin Genel Değerlendirmesi

Araştırmanın örneklemini oluşturan siyasi karikatürler çalışmamızda *içerik analizi* yöntemi kullanılarak incelenmektedir. İçerik analizi, nitel araştırma yöntemleri arasında sıklıkla kullanılan bir metottur ve genel anlamda sözlü ve yazılı materyallerin sistematik bir şekilde analizi anlamına gelmektedir. Sosyal bilimcilere arşivlerden, dokümanlardan ve kitle iletişim araçlarından elde edilmiş ham bilgilerin incelenmesi ve bir mana kazandırılmasında sistematik bir metodoloji sağlar. Metin, kitap, belge vb. malzemenin belli özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan bir tür tarama olan içerik analizi, nicelleştirme ölçülerini önceden geliştirerek, malzemeyi belli beklentiler ışığında incelemektedir.²²⁶ Karikatürlerin incelenmesi de içerik analizi kapsamında ele alınmaktadır. Sosyal bilimlerde sıkça kullanılan bu analiz yönteminin, çalışmalara yeni bir perspektif kazandırdığı ve aynı zamanda işlevsel bir veri oluşturma sürecine katkı sağladığını söyleyebiliriz. Görsel materyallerin çözümlenmesinde içerik analizi yönteminin tercih edilmesinin temel nedeni, bu yöntemin karikatürler gibi simgesel ve estetik açıdan zengin materyalleri disiplinlerarası bir yaklaşımla analiz etmeye olanak sağlamasıdır. Çalışmada kullanılan kodlama şeması, karikatürlerde yer alan görsel unsurların ayrıştırılması ve sistematik bir şekilde incelenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Kodlama sürecinde karikatürlerin farklı yönleri şu alt kategoriler çerçevesinde değerlendirilmiştir:

Tema: Karikatürlerin hangi olay, durum veya fikir üzerine odaklandığı bu kategoride ele alınmıştır. Siyasi, toplumsal ya da kültürel bağlamlar, tematik analizin temelini oluşturmuştur.

Stereotip: Karikatürlerdeki genelleme, abartma, ironi veya mizah unsurları bu kategoride incelenmiştir. Özellikle Türk ve Yunan karakterlerin fiziksel özellikleri, davranışları ve tutumlarının nasıl temsil edildiği üzerinde durulmuştur.

²²⁶ Süleyman Demirci, Mutlu Köseli, “İkincil Veri ve İçerik Analizi”, (Ed. Kaan Böke), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Alfa yay., İstanbul 2009, s. 344.

Sembol: Karikatürlerin mesajını güçlendiren ve çoğunlukla soyut anlamlar taşıyan nesneler ve şekiller incelenmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ı temsil eden semboller bu başlık altında değerlendirilmiştir.

Kişiler: Siyasi liderler, kamuoyu tarafından tanınan figürler veya toplumsal gruplar tespit edilerek, Türk veya Yunan kimliğine sahip karakterler analiz edilmiştir.

Bu kodlama şeması, çalışmamızda karikatürlerin daha derinlemesine incelenmesini sağlayan analitik bir araç olarak işlev görmektedir. Son olarak karikatürlerin incelenmesinde dönemsel bir ayrım yapılmıştır. Araştırmanın örnekleme dahil edilen karikatürler, 1945-1960 yılları arasında Türk-Yunan ilişkilerinin üç farklı dönemini yansıtan zaman dilimlerine ayrılmıştır. Bu dönemler, çalışmayı sistematik bir yapıya kavuşturmanın yanı sıra, Türk-Yunan ilişkilerindeki farklı dinamikleri ve dönüşüm noktalarını anlamak açısından da önem taşımaktadır.

Birinci Dönem (1945-1950): Batı Bloku ekseninde yakınlaşma dönemi.

İkinci Dönem (1950-1955): Askeri ve diplomatik iş birliği dönemi

Üçüncü Dönem (1955-1960): Kıbrıs Sorunu ve gerilim dönemi.

Bu dönemsel ayrım, karikatürlerdeki temaların ve imgelerin tarihsel bağlamda daha net bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Çalışmanın devamında, seçilen karikatürler, bu bağlamda ele alınarak analiz edilmiş ve Türk-Yunan ilişkilerinde “öteki” imgelerinin nasıl şekillendiği ortaya konulmuştur.

3.1.1. Cumhuriyet Gazetesi Siyasi Karikatürleri

Cumhuriyet gazetesinde gerçekleştirdiğimiz arşiv taramaları sonucunda, 1945-1960 yılları arasında Yunanistan ve Yunan imgelerinin yer aldığı toplam 91 adet siyasi karikatür tespit edilmiştir. Bu karikatürler, dönemin siyasi atmosferi ve Türk-Yunan ilişkilerinin gelişimini yansıtan önemli görsel belgeler niteliğindedir. Cumhuriyet gazetesi, Türk okuyucuların iç ve dış politikadaki gelişmelerden haberdar etmeyi amaçlamış, bu bağlamda siyasi karikatürlere geniş yer vermiştir. Gazetede yayınlanan karikatürler, dönemin önemli çizerlerinden Cemal Nadir ve Ali Ulvi tarafından hazırlanmış ve okuyuculara sunulmuştur. İncelenen 91 karikatürden 45 tanesi Cemal Nadir, 46 tanesi ise Ali Ulvi imzası taşımaktadır.

Türk karikatür tarihinde önemli bir yere sahip olan Cemal Nadir, siyasi karikatürü gazeteye taşıyan öncü isimlerden biri olarak bilinmektedir. Cemal Nadir 1943 yılında Cumhuriyet gazetesinde çalışmaya başlamıştır.²²⁷ Karikatürleri Pazar günleri gazetenin son sayfasında, dünya siyasetini ele alan büyük ve renkli çizimlerle okuyucuya sunulmuştur. Haftanın diğer günlerinde ise gazetenin birinci sayfasında yer alan karikatür köşesinde, o günün önemli siyasi olaylarını mizahi bir dille yorumlayan eserleri sunulmuştur. Cemal Nadir'in kaleminde Yunanistan, çoğunlukla geleneksel Yunan kıyafeti olan foustanella (Yunan muhafız kıyafeti) içinde bir Evzon figürüyle temsil edilmiştir. Cemal Nadir'in 1947 yılındaki ölümünün ardından, Cumhuriyet gazetesindeki siyasi karikatürlere bir süre ara verilmiş ve bu boşluk ancak 1951 yılında Ali Ulvi tarafından yeniden doldurulmuştur. Ali Ulvi, Cemal Nadir'in çizgi geleneğini sürdürmüş, karikatürlerinde benzer şekilde dönemin siyasetini ele alan semboller ve karakterler kullanmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde Yunan imgesinin yer aldığı karikatürlerin temaları, 1945-1960 yılları arasında değişen Türk-Yunan ilişkileriyle paralel bir çeşitlilik göstermiştir. Bu temalar, dönemin siyasi meselelerini, uluslararası gelişmeleri ve iki

²²⁷ Ahmet Sipahioğlu, “Bir Kimlik: Cemal Nadir”, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, Sayı 7, s. 67.

ülke arasındaki ilişkileri görselleştirmiştir. Tespit edilen karikatürlerin tematik dağılımı aşağıda yer alan *Tablo 1*'de verilmiştir.

1945-1950 dönemindeki karikatürler, İkinci Dünya Savaşının yarattığı yıkımın ardından Avrupa'da oluşan güç dengeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Tespit edilen 48 karikatür içerisinde *İkinci Dünya Savaşı* başlığı altında yer alan 41 Karikatür, daha çok savaşın etkilerinin sona ermesini ve Türkiye ile Yunanistan'ın Batı Blokuna yönelme süreçlerini yansıtmaktadır. Bu dönemde Yunanistan'ın iç karışıklıkları da karikatürlerde önemli bir tema olarak öne çıkmıştır; *Yunan İç Savaşı* temalı 7 karikatür, iç savaş zaman zaman mizahi bir üslupla ele almıştır.

1950-1955 dönemine ait toplam 23 karikatürde Yunan imgesi yer almıştır. Karikatürlerin konularına baktığımızda; Kıbrıs Sorunu teması, bu dönemde toplam 11 karikatürle dikkat çekmektedir. Bu karikatürlerde Kıbrıs'taki gerilimler henüz çatışma boyutuna ulaşmamış olsa da iki ülkenin farklı çıkarlarını mizahi bir dille yansıtan çizimler dikkat çekmektedir. *Amerikan yardımları* ve *NATO* konulu karikatürler ise Soğuk Savaş bağlamında Türkiye ve Yunanistan'ın Batı Bloku entegrasyonunu ele almıştır. Bu dönemde *Türk-Yunan ilişkileri* ve *Uluslararası Gündem* temalı az sayıda başka karikatürler de karşımıza çıkmaktadır.

1955-1960 dönemine ait toplam 20 karikatür, Türk-Yunan İlişkilerinin Kıbrıs Sorunu nedeniyle gerginleştiği bir atmosferi yansıtmaktadır. Karikatürlerin 16'sı doğrudan Kıbrıs Sorunu ile ilgilidir ve Yunanistan'a yönelik eleştirel bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu dönemde Türkiye'nin Yunanistan'a karşı geliştirdiği eleştirel söylemin, karikatürlere de yansıdığı görülmektedir. Ayrıca, Türk-Yunan Deniz Anlaşmazlıkları gibi başka temalar da dönemin karikatürlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Cumhuriyet gazetesindeki karikatürler, içeriklerinde kullanılan semboller açısından değerlendirildiğinde, Yunanistan ve Yunan imgelerini temsil eden sınırlı ancak belirgin semboller dikkat çekmektedir. Karikatürlerde en sık rastlanan semboller arasında, Yunan Evzon kıyafeti olan fustanella yer almakta ve bu kıyafet,

Yunanistan'ı temsil eden bir figürün temel özelliği olarak öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Yunan bayrağı, ülkenin doğrudan tanınmasını sağlayan bir sembol olarak kullanılmıştır. Bazı karikatürlerde kilise gibi dini semboller Yunanistan'ı eleştirmek amacıyla tercih edilmiştir. Yunanistan'ın temsilinde, karikatürlerin hikayesine uygun olarak tasarlanmış bazı başka semboller de dikkat çekmektedir. Bunlar arasında *sandık, tas, sepet, film şeridi ve zincir halkası* gibi günlük hayata dair nesneler yer almakta ve karikatürün mizahi anlatımını desteklemektedir. Bu tür semboller karikatürün konusuna bağlı olarak Yunanistan'ı dolaylı bir şekilde temsil etmektedir.

Bu çalışmada semboller iki ana kategori altında incelenmiştir. *Kültürel semboller*, Yunanistan'ın kimliğini ve tarihsel bağlamını ifade eden öğeleri içermektedir. Bu kategoriye Evzon kıyafeti (fustanella), Yunan bayrağı ve kilise gibi semboller dahildir. *Diğer semboller* ise daha geniş bir anlam dünyasına sahip olup, karikatürlerin hikayesinde işlenen temayı görsel olarak desteklemektedir ve Yunanistan ile doğrudan bir bağı yoktur. Bu tür semboller, karikatürde mizah, ironi veya mesajın vurgulanması amacıyla kullanılan yaratıcı araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Karikatürlerde yer alan stereotipler incelendiğinde, Yunanistan ve Yunan imgelerinin farklı stereotiplerle temsil edildiği görülmektedir. Bu stereotipler, üç ana başlık altında sınıflandırılabilir: *Görece Olumsuz Stereotipler*, *Olumsuz Stereotipler* ve son olarak *Düşmanca/Yıkıcı Stereotipler*. Görece Olumsuz Stereotipler, Yunanistan'ın doğrudan düşmanlık ya da aşağılayıcı bir şekilde tasvir edilmediği, daha çok mizahi bir üslupla zayıflıklarının vurgulandığı temsilleri içermektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından güç dengelerini anlatan karikatürlerde kullanılan bu stereotipler, Yunanistan'ın savaştan çıkmış bir ülke olarak ekonomik ve siyasi zayıflığını yansıtmaktadır. Bu bağlamda “*Zayıf Yunan*” stereotipi öne çıkmakta ve 33 karikatürde yer almaktadır. Bu temsilde Yunanistan genellikle çaresiz, güçsüz ve uluslararası gelişmelerin kıyısında yer alan bir figür olarak resmedilmiştir. Benzer şekilde “*Sakat Yunan*” stereotipi, Yunanistan'ın savaşın ardından toparlanma çabalarını yetersiz bulan ve ülkeyi güçsüz bir şekilde betimleyen bir figür olarak iki karikatürde yer almaktadır. Ayrıca “*hayalperest*” olarak temsil edilen Yunanistan,

savaş sonrası dönemde uluslararası alanda gerçekçi olmayan beklentilere sahip bir ülke olarak resmedilmiş ve bu temsil bir karikatürde yer almıştır.

Olumsuz Stereotipler ise Yunanistan'ın daha sert bir şekilde eleştirildiği ve alaycı bir üslupla tasvir edildiği temsilleri içermektedir. Özellikle Kıbrıs Sorununun gündemde olduğu dönemlerde yoğunlaşan bu stereotiplerde, Yunanistan'ın manipülatif ve güvenilmez bir aktör olarak resmedildiği görülmektedir. Bu bağlamda “*Şımarık Çocuk*” stereotipi dikkat çekmektedir. Yedi karikatürde yer alan bu temsil, Yunanistan'ı talepkâr, kaprisli ve uyumsuz bir çocuk olarak betimlemektedir. Kıbrıs meselesi bağlamında, bu stereotip Yunanistan'ın diplomatik süreçlerde uzlaşmaz bir tavır sergilediği algısını güçlendirmiştir. Olumsuz stereotipler arasında yer alan bir diğer dikkat çekici temsil ise “*Sirk Cambazı*” stereotipidir. İki karikatürde kullanılan bu temsil, Yunanistan'ı çıkar peşinde koşan, diplomatik süreçleri manipüle eden ve hilekâr bir figür olarak yansıtmaktadır. Bu stereotip, özellikle Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki iddialarını meşrulaştırmaya çalıştığı çabaları eleştiren bir bakış açısı sunmaktadır.

Düşmanlık vurgusu yapan Yıkıcı Stereotipler ise, Yunanistan'ın Türk-Yunan dostluğunu bozan veya iki ülke arasında gerilimi artıran taraf olarak temsil edildiği karikatürlerde yer almaktadır. Bu kategoride, Türk-Yunan Dostluğunu Bozan Yunan stereotipi öne çıkmaktadır. İki karikatürde kullanılan bu temsil, özellikle Kıbrıs Sorunu bağlamında, Yunanistan'ın iki ülke arasındaki dostane ilişkileri baltalayan bir taraf olduğu algısını güçlendirmiştir. Bunun yanı sıra, “*Açgözlü*” Yunan stereotipi bir karikatürde yer almış ve bu Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki taleplerinde uzlaşmaz, talepkâr ve bencil bir tavır sergilediği algısını yansıtmıştır. Bunun yanı sıra, altı karikatürde görülen “*Hırsız*” stereotipi, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı çalma ve adayı Yunanistan ile birleştirme girişimlerini gayrimeşru bir çerçevede yansıtmaktadır. Bu temsilde, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki talepleri saldırgan ve hak ihlaline dayalı bir şekilde sunulmuştur. Son olarak, “*Türk-Yunan Dostluğundan Çıkar Sağlaya Yunan*” stereotipi de bir karikatürde görülmüş ve Yunanistan'ın dostane ilişkileri kendi çıkarlarını maksimize etmek için kullandığı algısını pekiştirmiştir.

Karikatürlerde Yunanistan'ı ve Yunan'ı temsil eden kişilere baktığımızda, üç kategori karşımıza çıkmaktadır. Siyasi figürler, din adamları ve mitolojik karakterler. Siyasi figür olarak dönemin başbakanı Konstantinos Çaldaris tek bir karikatürde yer almaktadır. Karikatürlerde kullanılan din adamları, özellikle Yunan papaz figürü, beş farklı karikatürde Yunan kimliğini temsil etmiştir. Bu figür, genellikle Kıbrıs Sorunu bağlamında ele alınmış ve Yunanistan'ın kilisenin etkisi altında olduğu eleştirisine odaklanmıştır. Özellikle Kıbrıs Rum lideri Makarios'un siyasi rolüyle ilişkilendirilen kilise, karikatürlerde Yunanistan'ın dış politikasını şekillendiren bir etken olarak ele alınmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde incelediğimiz karikatürlere semboller, stereotipler ve kişilere dair *Tablo 5*'teki kod frekans matrisinden bakıldığında, dönemler arasında bazı farklılıkların yansıdığı görülmektedir. Her dönemin karikatürleri Türk-Yunan ilişkilerindeki değişimlerin ve uluslararası gelişmelerin etkisiyle kendine özgü bir temsil biçimi sunmaktadır.

Birinci Dönem (1945-1950), semboller açısından oldukça zengin bir tablo sunarken, Yunanistan'ı temsil eden kültürel semboller bu dönemde baskın bir şekilde kullanılmıştır. Evzon kıyafeti ve Yunan bayrağı gibi simgeler, dönemin görsel anlatımında öne çıkan unsurlardır. Stereotipler açısından bakıldığında ise Yunanistan genellikle zayıf ve çaresiz bir figür olarak resmedilmiş; bu görece olumsuz stereotipler, Yunanistan'ın savaş sonrası güçsüzlüğüne atıfta bulunmuştur. Bununla birlikte, kişilere yapılan göndermeler son derece sınırlıdır ve dönemin daha genel bir yorumla ele alındığını göstermektedir.

İkinci Dönem (1950-1955), sembollerin çeşitlendiği ve yeni mesajların ön plana çıktığı bir dönemdir. Türk-Yunan ilişkilerindeki iş birliği atmosferine rağmen, olumsuz stereotiplerin bu dönemde artış göstermesi dikkat çekicidir. Özellikle Kıbrıs Sorununun ilk kıvılcımlarının hissedilmeye başlanması, Yunanistan'ın manipülatif ve çıkarıcı bir figür olarak temsil edilmesine yol açmıştır. Aynı zamanda, dini figürlerin kullanımında bir artış görülmüş, kilise ve din adamları Yunanistan'ın dış politikadaki etkisini eleştirmek amacıyla daha sık karikatürlere yansıtılmıştır.

Üçüncü Dönem (1955-1960) ise, semboller ve stereotiplerin daha eleştirel ve sert bir şekilde kullanıldığı dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde mitolojik karakterler yer almış; Athena gibi figürlerin kullanılması, Yunan kimliğini tarihsel bağlamda ele alan ironik yorumlar yapılmasını sağlamıştır. Bunun yanı sıra, kilise ve dini figürlerin kullanımı artmış, Yunanistan'ın Kıbrıs politikasında kilisenin etkisine vurgu öne çıkmıştır. Bu dönemin stereotipleri ise, düşmanlık vurgusu yapan, yıkıcı bir ton kazanmış; Yunanistan çoğunlukla Türk-Yunan dostluğuna zarar veren, hırsız veya açgözlü bir figür olarak tasvir edilmiştir.

Tablo 1 Cumhuriyet Gazetesi Karikatür Konuları

Zaman Dilimleri	Konular	Karikatür Sayısı
1945-1950	Yunan İç Savaşı	7
	İkinci Dünya Savaşı Temalı Karikatürler	41
	TOPLAM	48
1950-1955	Amerikan Yardımları	2
	NATO Üyeliği	1
	Kıbrıs Sorunu	11
	Müşterek Balık Avı	1
	Türk-Yunan İlişkileri	3
	Uluslararası Gündem	4
	Diğer	1
	TOPLAM	23
1955-1960	Kıbrıs Sorunu	16
	Diğer Konular	4
	TOPLAM	20
TOPLAM		91

Tablo 2 Cumhuriyet Gazetesi Karikatürleri Sembol Kod Matrisi

Kategori	Ana Kodlar	Alt Kodlar	Sayı
Semboller	Kültürel Semboller	Evzon Kıyafeti	64
		Yunan Bayrağı	1
		Kilise	1
	Diğer Semboller	Sandık	1
		Tas	1
		Sepet	1
		Film Şeridi	1
		Zincir Halkası	2

Tablo 3 Cumhuriyet Gazetesi Karikatürleri Stereotip Kod Matrisi

Kategori	Ana Kodlar	Alt Kodlar	Sayı
Stereotipler	Görece Olumsuz Stereotipler	Zayıf Yunan	33
		Şımarık Çocuk	7
		Hayalperest	1
	Olumsuz Stereotipler	Sakat Yunan	2
		Sirk Cambazı	2
	Yıkıcı/Düşmanca Stereotipler	Hırsız Yunan	6
		Türk Yunan Dostluğunu Bozan Yunan	2
		Açgözlü Yunan	1
		Türk Yunan Dostluğundan Çıkar Sağlayan Yunan	1

Tablo 4 Cumhuriyet Gazetesi Karikatürleri Kişiler Kod Matrisi

Kategori	Ana Kodlar	Alt Kodlar	Sayı
Kişiler	Siyasi Figürler	Konstandinos Çaldaris	1
	Din Adamları	Patrik Athenagoras	1
		Papaz	5
	Mitolojik Karakterler	Athena	1
		Prometheus	1

Tablo 5 Cumhuriyet Gazetesi Karikatürleri Kod Frekans Matrisi

Kategori	Ana Kodlar	I. Dönem	II. Dönem	III. Dönem
Semboller	Kültürel Semboller	43	13	10
	Diğer Semboller	2	4	-
	Toplam	45	17	10
Stereotipler	Görece Olumsuz Stereotipler	31	3	2
	Olumsuz Stereotipler	1	6	2
	Yıkıcı/Düşmanca Stereotipler	-	4	6
	Toplam	32	13	10
Kişiler	Siyasi Figürler	1	-	-
	Dini Figürler	1	2	3
	Mitolojik Karakterler	-	-	2
	Toplam	2	2	5

3.1.2. Ta Nea Gazetesi Siyasi Karikatürleri

Ta Nea gazetesi dijital arşivinde gerçekleştirdiğimiz arşiv taramaları sonucunda, 1945-1960 yılları arasında Türkiye ve Türk imgelerinin yer aldığı toplam 229 adet siyasi karikatür tespit edilmiştir. Bu karikatürlerin neredeyse tamamı, dönemin tanınmış karikatüristlerinden Fokionas Dimitriadis'e aittir. Fokionas Dimitriadis Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Rum basınında çalışmış bir karikatürist olarak Türk kültürünü yakından tanıyan biri olma özelliğine sahiptir. Dimitriadis'in karikatürleri semboller ve stereotipler açısından oldukça yoğundur ve dönemin Türk-Yunan ilişkilerine ışık tutmaktadır.

1945-1950 yılları arasında yayınlanan karikatürlerde, Türk imgesine yalnızca 22 karikatürde rastlamaktayız. Türk imgesinin en sık yer aldığı konular, Amerikan Yardımları ve o dönemde gerçekleştirilen Akdeniz Şampiyonası çerçevesinde gelişen olaylarla ilgili karikatürlerdir. Bunun yanında, Kıbrıs Sorunu, Yunan İç Siyaseti ve Soğuk Savaş temalı az sayıda başka karikatürlerde de Türk imgesinin yer aldığı tespit edilmiştir. Ta Nea gazetesinde Türkiye ve Türk imgesinin yer aldığı tespit edilen karikatürlerin tematik dağılımı Tablo 6'da verilmiştir.

1950-1955 döneminde yayınlanan karikatürlerde ise Türk imgesi, önceki döneme göre daha sınırlı bir şekilde yer almış ve sadece 16 karikatür tespit edilmiştir. Bu yıllarda Türk imgesinin sıklıkla yer aldığı tema Yunan İç Siyaseti olmuştur. Bunun dışında Kıbrıs Sorunu, Türk-Yunan İlişkileri ve Amerikan Yardımları gibi başka temalar da karşımıza çıkmaktadır.

Ta Nea gazetesinde 1955-1960 yılları arasında toplam 179 karikatürde Türk imgesi yer almaktadır. Bu dönemde Türk imgesinin yer aldığı karikatür sayısındaki belirgin artış doğrudan Kıbrıs Sorunu ile ilgilidir. Önceki yıllarda da karikatürlerde yer alan Kıbrıs Sorunu, bu dönemde Türk-Yunan ilişkilerinde en önemli gündem maddesi haline gelmiş ve toplam 120 karikatürde Türk imgesi bu konu bağlamında resmedilmiştir. Bunun yanı sıra, *6-7 Eylül Olayları*, *NATO*, *Amerikan Yardımları*,

Suriye Bunalımı, Türkiye-SSCB ilişkileri ve Türkiye İç Siyaseti gibi çeşitli temalar da bu dönemde Türk imgesinin yer aldığı karikatürlerde işlenmiştir. Bu dönemin en çarpıcı yanı, karikatürlerin büyük çoğunluğunun Kıbrıs Sorunu üzerinden şekillenmiş olmasıdır. Bu dönemin verileri, Türk-Yunan ilişkilerindeki gerilimlerin karikatürlere büyük ölçüde yansıdığını açıkça göstermektedir.

Ta Nea Gazetesinde yer alan Türk imgesi içerikli karikatürler, semboller açısından incelendiğinde iki temel kategori öne çıkmaktadır. *Kültürel Semboller* ve *Hayvan Sembolleri*. Kültürel semboller arasında *Fes, Türk bayrağı, Ay-Yıldız, Tespih, Nargile, Lokum, Türk Kahvesi* ve *Cami* sembolleri dikkat çekmektedir. Bu semboller, karikatürlerde genellikle Türk kimliğini belirgin bir şekilde yansıtmak amacıyla kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, Hayvan Sembolleri kategorisinde karşımıza *Hindi* sembolü çıkmaktadır. İngilizce’de *Turkey* kelimesinin hem hindi hem de Türkiye anlamına gelmesi, hindinin Türk imgesi ile özdeşleştirilmesine neden olmuştur. Ta Nea gazetesi karikatürlerinde kullanılan bu semboller, Türk kültürüne yönelik güçlü ve genellikle stereotipik bir imgelem yaratmakta, karikatürlerin mizahi ve eleştirel yönünü desteklemektedir.

Karikatürler stereotipler açısından incelendiğinde, Türkleri temsil eden figürlerin stereotipleri genellikle üç ana gruba ayrılmaktadır. *Görece Olumsuz Stereotipler, Olumsuz Stereotipler* ve *Yıkıcı/Düşmanca Stereotipler*. Bu kategoriler, karikatürlerdeki Türk imgesinin, dönemin siyasi ve toplumsal algılarını nasıl yansıttığını anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır. *Görece Olumsuz Stereotipler*, doğrudan olumsuz sayılamayan ancak genellikle nötr ile olumsuz arasında kalan tasvirlerden oluşmaktadır. Bu stereotipler, çoğunlukla Türkiye’nin geleneksel ve Batı dünyasına göre geri kalmış yönlerini vurgulamak amacıyla kullanılmış olabilir. Geleneksel kıyafetli erkekler ve geleneksel kıyafetli kadınlar bu gruba en sık dahil olan figürlerdir. Ayrıca sarık ve cübbeli erkek, dansöz ve şişman kadın stereotipleri de bu kategoride yer almaktadır. Özellikle dansöz ve şişman kadın tasvirlerinde mizahi ve abartılı bir üslup kullanılmış, bu figürler karikatürlerde alaycı bir dille işlenmiştir. Bu stereotipler, Türkiye’nin modernleşme çabalarına rağmen, dış dünyada hâlâ geleneksel bir ülke olarak algılandığını göstermektedir. Olumuz

Stereotipler, Türklerin daha net bir şekilde eleştirildiği ve olumsuz özelliklerle tanımlandığı tasvirleri içerir. Bu grupta sık rastlanan stereotipler arasında *Şımarık Çocuk*, *Kaba Saba Türk*, *Açgözlü Türk*, *Sinirli Türk*, *Korkak Türk* ve *Maksimalist Türk* figürleri yer almaktadır. Bu tür tasvirler, Türklerin diplomatik ve toplumsal düzeyde anlaşılması zor, kaba veya aşırı istekleri olan bir taraf olarak yansıtmaktadır. Yıkıcı Stereotipler, Türklerin düşmanca ve son derece olumsuz özelliklerle tanımlandığı tasvirlerden oluşur. Bu kategoride *İki Yüzlü Türk*, *Barbar Türk*, *İstismarcı Türk*, *Hırsız Türk* ve *Türk-Yunan İlişkilerine Zarar Veren Türk* stereotipleri öne çıkmaktadır. Özellikle Barbar Türk ve İstismarcı Türk imgeleri, tarihsel olarak Türklerle ilgili olumsuz anlatıların, dönemin politik atmosferinde yeniden üretildiği stereotipler olarak dikkat çekmektedir. Bu stereotipler, genellikle Türkiye'nin Yunanistan'ın çıkarlarına zarar verdiği ve uluslararası ilişkilerde tehdit oluşturduğu algısını pekiştirmek için kullanılmıştır.

Ta Nea Gazetesi karikatürleri, Türk imgesi açısından sadece semboller ve stereotipler değil, aynı zamanda kişilere de geniş bir yer vermektedir. Karikatürlerde Türk figürleri hem anonim hem de gerçek kişilikler üzerinden tasvir edilmiştir. Bu kişiler çalışmamızda dört ana kategoriye ayrılmaktadır. *Siyasi liderler ve devlet yetkilileri* kategorisinde; *Hasan Saka*, *T.C. Atina Büyükelçisi*, *Adnan Menderes*, *Celal Bayar*, *Fatin Rüştü Zorlu*, *Fazıl Küçük*, *Selim Sarper* ve *Cemal Gürsel* gibi önemli siyasi figürler yer almıştır. *Askeri figürler ve Kamu yetkilileri* kategorisinde ise anonim bir şekilde *Türk Polisleri* ve *Türk Subayları* yer almaktadır. *Batı Trakya Türkleri* de karikatürlerde karşımıza çıkan bir diğer kişiler grubudur. Son olarak yine anonim bir şekilde yer alan Türk figürleri olarak *Türk üniversite talebeleri* ve *Türk futbolcuları* yer almıştır. Bu kategoriler Ta Nea Gazetesinin karikatürlerinde Türkleri bireysel ve toplumsal düzeyde farklı açılardan temsil ettiğini göstermektedir. Özellikle dönemin siyasi ve diplomatik bağlamları, bu kişisel temsiller üzerinden görselleştirilmiştir. Son olarak *Tablo 10* incelendiğinde, 1945-1960 yılları arasındaki üç dönemde Türk imgesinin yer aldığı karikatürlerin kod frekans matrisinde dikkat çekici eğilimler ortaya çıkmaktadır.

Birinci dönem (1945-1950) karikatürlerinde kullanılan semboller ağırlıklı olarak kültürel sembollerden oluşmakta, yalnızca bir karikatürde hayvan sembolüne

rastlanmaktadır. Bu dönemde *Görece Olumsuz Stereotipler* en sık kullanılan stereotip türü olmuş (6 kod), buna karşılık *Olumsuz* ve *Yıkıcı/Düşmanca Stereotiplerin* sayısı oldukça sınırlı kalmıştır. Bu durum, dönemin daha az çatışmalı yapısına işaret ederken, karikatürlerdeki Türk imgesinin daha çok kültürel farklılıklar ve mizahi unsurlar üzerinden ele alındığını göstermektedir. Karikatürlerin kişiler kategorisinde, az sayıda siyasi figür (4 kod) ve Batı Trakya Türkleri (2 kod) bulunmaktadır.

İkinci dönem (1950-1955), Türk imgesinin yer aldığı karikatür sayısı azalırken, özellikle *Yıkıcı/Düşmanca Stereotiplerin* tamamen ortadan kalktığı görülmektedir. Bu dikkate değer bir durumdur ve dönemin Türk-Yunan ilişkilerinde görece bir denge ve çatışmasızlık döneminin yansıması olarak değerlendirilebilir. *Görece Olumsuz Stereotipler* (2 kod) bu dönemde de kullanılmakla beraber oldukça sınırlı kalmıştır. Yine bu dönemde kültürel semboller yer alırken (20 kod) hayvan sembolleri kullanılmamıştır. Kişiler kategorisinde ise sınırlı sayıda siyasi figür (5 kod) yer alırken, Batı Trakya Türkleri (12 kod) bu dönemde ön plana çıkmaktadır.

Üçüncü dönemde (1955-1960), Türk imgesine yer verilen karikatürlerin sayısı belirgin bir şekilde artmış ve kodlama frekansları da bu artışı yansıtmaktadır. Özellikle kültürel semboller (266 kod) ve *Yıkıcı/Düşmanca Stereotipler* (41 kod) dramatik bir artış göstermiştir. Bu artış, dönemin Türk-Yunan ilişkilerindeki gerginliklerin, özellikle Kıbrıs Sorununun yoğunlaştığı bir döneme denk gelmesiyle açıklanabilir. *Görece Olumsuz Stereotipler*, (102 kod) hala yaygın olmakla birlikte, *Yıkıcı/Düşmanca Stereotiplerin* bu dönemdeki yükselişi, karikatürlerdeki Türk imgesine yönelik olumsuz algının güçlendiğini göstermektedir. Ayrıca, siyasi figürler de (109 kod) bu dönemde dikkat çekici bir artış göstermiştir.

Tablo 6 Ta Nea Gazetesi Karikatür Konuları

Zaman Dilimleri	Konular	Karikatür Sayısı
1945-1950	Futbol	4
	Soğuk Savaş	2
	Türk-Yunan İlişkileri	1
	Kıbrıs Sorunu	2
	Yunanistan İç Siyaseti	1
	Amerikan Yardımları	10
	Diğer	2
	TOPLAM	22
1950-1955	Amerikan Yardımları	1
	Türk-Yunan İlişkileri	3
	Kıbrıs Sorunu	1
	Yunanistan İç siyaseti	11
	TOPLAM	16
1955-1960	6-7 Eylül Olayları	4
	Amerikan Yardımları	11
	NATO	16
	Suriye Bunalımı	4
	Türkiye-SSCB İlişkileri	12
	Türk Yunan İlişkileri	10
	Kıbrıs Sorunu	129
	Türkiye İç Siyaseti	5
	TOPLAM	191
TOPLAM		229

Tablo 7 Ta Nea Gazetesi Karikatürleri Sembol Kod Matrisi

Kategori	Ana Kodlar	Alt Kodlar	Sayı
Semboller	Kültürel Semboller	Fes	207
		Türk Bayrağı / Ay Yıldız	56
		Tespîh	12
		Nargile	16
		Lokum	11
		Türk Kahvesi	1
	Hayvan Sembolleri	Hindi	1

Tablo 8 Ta Nea Gazetesi Karikatürleri Stereotip Kod Matrisi

Kategori	Ana Kodlar	Alt Kodlar	Sayı
Stereotipler	Görece Olumsuz Stereotipler	Geleneksel Kıyafetli Erkek	4
		Geleneksel Kıyafetli Kadın	1
		Sarık ve Cübbeli Erkek	8
		Dansöz/ Şişman Kadın	7
	Olumsuz Stereotipler	Şımarık Çocuk	3
		Kaba Saba Türk	64
		Aç gözlü	28
		Sinirli	8
		Korkak	2
		Maksimalist Türk	2
		İki Yüzlü	1
	Yıkıcı/ Düşmanca Stereotipler	Barbar Türk	14
		İstismarcı Türk	5
		Hırsız Türk	18
		Türk Yunan İlişkilerine Zarar Veren Türk	1

Tablo 9 Ta Nea Gazetesi Karikatürleri Kişiler Kod Matrisi

Kategori	Ana Kodlar	Alt Kodlar	Sayı
Kişiler	Siyasi Liderler ve Devlet Yetkilileri	Hasan Saka	1
		T.C. Atina Büyükelçisi	1
		Adnan Menderes	75
		Celal Bayar	2
		Fatin Rüştü Zorlu	21
		Fazıl Küçük	13
		Selim Sarper	1
	Askeri Figürler ve Kamu Görevlileri	Cemal Gürsel	2
		Türk Polisi	1
		Türk Subayları	11
	Batı Trakya Türkleri	Rodop Milletvekili Hamdi Bey	13
		Bölgesel Temsilciler	1
	Diğer	Türk Üniversite Talebeleri	2
		Türk Futbolcular	3

Tablo 10 Ta Nea Gazetesi Karikatürleri Kod Frekans Matrisi

Kategori	Ana Kodlar	I. Dönem	II. Dönem	III. Dönem
Semboller	Kültürel Semboller	23	20	266
	Hayvan Sembolleri	1	-	-
	Toplam	24	20	266
Stereotipler	Görece Olumsuz Stereotipler	6	1	12
	Olumsuz Stereotipler	3	2	102
	Yıkıcı/Düşmanca Stereotipler	1	-	41
	Toplam	10	3	155
Kişiler	Siyasi Figürler	4	5	109
	Askeri Figürler ve Kamu Çalışanları	-	-	12
	Batı Trakya Türkleri	2	12	-
	Diğer	5	-	-
	Toplam	11	17	121

3.2. Cumhuriyet Gazetesi Karikatürlerinde Yunan İmgesi

3.2.1. İkinci Dünya Savaşı

Cumhuriyet gazetesinde Yunan imgesinin yer aldığı İkinci Dünya Savaşı temalı karikatürler, savaşın kendisi ve sonrasındaki uluslararası güç dengelerini konu alarak, dönemin siyasi ve toplumsal atmosferini mizahi bir dille yansıtmaktadır. Karikatürlerin temel konusu iki ana döneme ayrılmaktadır: Savaşın faşist güçlere karşı mücadelenin gerçekleştiği dönem ve savaş sonrasında oluşan yeni uluslararası düzen dönemi. Türkiye ve Yunanistan bu karikatürlerde, savaş sırasında aynı safta yer alan iki ülke olarak resmedilirken, savaş sonrası süreçte, uluslararası güç dengeleri içinde kendilerine biçilen rolleriyle öne çıkmıştır. Savaş dönemi temalı karikatürlerde, Türkiye ve Yunanistan faşist güçlere karşı direnen müttefikler olarak betimlenmiştir. Birlik ve dayanışma, Türkiye ve Yunanistan açısından olumlu bir imge oluştururken, her iki ülke de savaşın zor koşullarına rağmen aynı idealler uğruna mücadele eden aktörler olarak tasvir edilmiştir.

Resim 5.1. Cemal Nadir, Cumhuriyet, 23/02/1945

- Birleşenlerin zinciri gittikçe uzuyor...
- Saldıranlar için az bile!...

Bu karikatürde, Yunanistan ve Türkiye faşist güçlere karşı direnişi temsil eden zincir halkaları arasında gösterilmiş, bu dayanışma sembolik bir şekilde vurgulanmıştır. Karikatürde Türkiye ve Yunanistan, dünya barışını korumak adına bir

araya gelen ülkeler arasında gösterilmektedir. Zincir sembolü, faşist güçlere karşı dostluk ve iş birliğini ifade ederken, bu güçlerin dünyanın üzerine çökmesi ise, savaşın yıkıcı etkilerini somut bir şekilde yansıtmaktadır. Yunan imgesi bu karikatürde karşımıza olumlu bir şekilde, dayanışmacı bir ülke olarak çıkmaktadır.

Resim 6 Cemal Nadir, Cumhuriyet,

*Gemisini kurtaramıyan kaptan – Dayanın yiğitler, sahile yaklaşıyoruz!
Tayfa- Yanlıyorsun kaptan, sahil bize yaklaşıyor!*

Faşist güçlerin zayıflığını ve çöküşünü sembolize eden bu karikatürde ise Yunanistan ve Türkiye yine birlikte hareket eden, iki dayanışmacı ülke olarak yer almıştır. Türkiye'nin arkasında, geleneksel Evzon kıyafetiyle tasvir edilen Yunanistan, ortak cephe oluşturan aktörlerden biri olarak resmedilmiştir.

Savaşın sonra ermesinin ardından yayınlanan karikatürler, uluslararası sistemdeki yeni güç dengelerini ve Soğuk Savaşın ilk yıllarındaki gelişmeleri yansıtmaktadır. Büyük güçlerin (ABD, İngiltere ve SSCB) hegemonya mücadeleleri mizahi ve eleştirel bir dille işlenirken, karikatürlerde öne çıkan sembol ve stereotipler dönemin uluslararası ilişkilerine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu dönemde Türkiye stratejik bir ülkeyi temsil eden, güçlü ve modern bir asker olarak yer alırken,

Yunanistan ise genellikle geleneksel Evzon kıyafeti içinde, zayıf ve çaresiz bir karakter olarak yer almıştır.

Resim 7 Cemal Nadir, Cumhuriyet, 07/06/1945

ŞİFAHANE

Savaş sonrası dönemi ele alan “Şifahane” isimli karikatür savaşın sonlarına doğru yayınlanmış ve Yunanistan, savaşa katılan diğer ülkelerle birlikte bir hastane odasında, savaştan zarar görmüş bir ülke olarak tasvir edilmiştir. Ancak karikatürde Yunanistan’ın On İki Ada rüyası, hayalci bir yaklaşım olarak eleştirilmiş ve Trakya Hatıratı detayı ile bu rüyanın gerçekleşmeyeceği ima edilmiştir. Karikatür, savaş sonrası dönemde Yunanistan’ın revizyonist ideallerine dair mizahi bir yorum sunarken görece olumsuz bir Yunan imgesini karşımıza çıkarmaktadır.

“Ümid Dünyası” başlıklı bir başka karikatürde ise, Beşler Konseyi bekleme salonunda yer alan Yunanistan, ülkede devam eden iç çatışmaları düşünmektedir. Geleneksel Evzon kıyafeti ile resmedilen Yunanistan’ın yanında ise, barışçıl bir figür olarak tasvir edilen Türkiye yer almaktadır. Türkiye’nin “*Yurtta sulh, cihanda sulh*” düşüncesiyle barış yanlısı tutumu vurgulanırken, Yunanistan ve diğer ülkeler iç sorunları ile ele alınmıştır.

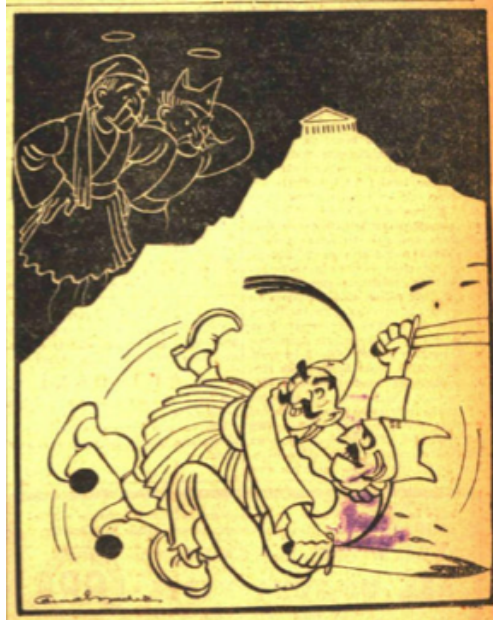
A political cartoon by Anandmaleswari depicting a caravan of camels carrying sacks labeled with Indian states: Jharkhand, Himachal Pradesh, Karnataka, Madhya Pradesh, and Odisha. The camels are being led by men in various costumes, including a man in a top hat and a man in a red uniform. A small dog is barking at the caravan.

97

3.2.2. Yunan İç Savaşı

Yunan İç Savaşını konu alan karikatürler, İkinci Dünya Savaşının hemen ardından Yunanistan'da yaşanan iç çatışmaları eleştirel bir dille yansıtarak, ülkenin içindeki ideolojik bölünmeyi ve bu durumun yarattığı trajik sonuçları gözler önüne sermektedir. Bu karikatürler, Yunanistan'ın savaşın yıkıcı etkilerinden henüz kurtulamamış bir halde, bu kez kendi içinde bir mücadeleye sürüklenmesini mizahi bir üslupla işlemektedir.

Resim 10 Cemal Nadir, Cumhuriyet, 28/09/1946

Harbde ölenler – Gene mi dost uğruna vre?...

Sulhta ölenler – Yok bre kardasım, bu sefer post uğruna!...

Yunan İç Savaşı temalı karikatürlerden bir örneği olarak bu karikatürde birbirleriyle kıyasıya kavga eden iki Yunan figürü resmedilmiştir. Bu karakterlerden biri, Evzon kıyafeti ile sağ kanadı, diğeri ise komünist bir figür olarak sol kanadı temsil etmektedir. Arka planda ise savaş sırasında hayatını kaybetmiş iki Yunan askeri hayalet olarak yer almakta ve aralarında geçen diyalog karikatürün ana mesajını taşımaktadır. Bu diyalog, İkinci Dünya Savaşı sırasında Yunanistan'ın müttefikler

uğruna verdiği mücadeleye yapılan bir göndermedir. Ancak karikatür, bu mücadeleden sağ çıkmayı başaran ülkenin bu sefer de yönetim ve iktidar hırsıyla bölünerek kendi içinde yeni bir savaşa girdiğini eleştirmektedir. “Post uğruna” ifadesi, iç savaşın iktidar mücadelesi ve ideolojik çekişmeler üzerine şekillendiğini göstermektedir ve arka planda yer alan, daha önce savaşta hayatını kaybetmiş askerlerin “anlamsız bir savaş daha” iması, iç savaşın boş yere verilen bir mücadele olduğunu vurgulamakta ve ülkenin içine düştüğü durum eleştirilmektedir.

İç savaşı konu alan bir diğer karikatürde ise denizde dalgalar arasında kalmış, yine birbirleriyle kavga eden Yunan figürleri yer almaktadır. Bu çatışmayı dışarıdan izleyen birer gözlemci olarak tasvir edilen iki köpek balığı arasında geçen diyaloga yer verilmiştir.

Resim 11 Cemal Nadir, Cumhuriyet, 02/12/1946

- *Kim bu dövüşenler?*
- *Kazadan kurtulanlar?*

Bu diyalog, İkinci Dünya Savaşından sağ çıkmayı başaran Yunan halkının, şimdi iç savaşın anlamsız yıkımıyla karşı karşıya kaldığına yönelik yine benzer bir eleştiridir. Karikatür, İkinci Dünya Savaşı sırasında faşist işgale karşı mücadele eden bir ulusun,

savaş sonrası dönemde, bu kez kendi içinde bölünerek birbirine düşmesini ironiyle dile getirmektedir.

Bu karikatürler, Yunan İç Savaşının sadece ideolojik bir bölünme değil, aynı zamanda bir yıkım ve trajedi olduğunu ortaya koymaktadır. İkinci Dünya Savaşının yarattığı ağır yaraların henüz sarılamadığı bir dönemde yaşanan bu iç çatışmalar, Yunanistan'ın uluslararası düzeyde zayıflamasına ve toplumsal bölünmenin daha da derinleşmesine neden olmuştur. Karikatürler, bu durumu hem mizahi hem de eleştirel bir dille aktarırken, Yunan halkının yaşadığı trajediyi Türk okuruna göstermektedir.

3.2.3. NATO

Karikatürlerde NATO teması, Türkiye ve Yunanistan'ın Soğuk Savaş dönemi uluslararası ilişkilerdeki konumlarını ve ittifak arayışlarını yansıtmak için ele alınmıştır. Gazete aşağıda yer alan karikatürle Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya üyelik süreçlerini mizahi bir dille işlemiştir. Karikatür, iki ülkenin Kore Savaşının ardından NATO'ya kabul edilmesi sürecini simgesel bir anlatımla aktarmaktadır.

Resim 12 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 22/02/1951

Türk ve Yunan – Hele şükür. Kapıyı nihayet bulduk!

Karikatürde, “Atlantik Paktı” yazılı bir binanın “Kore Kapısı” adlı girişinden içeri girmeye hazırlanan Türk askeri ve Evzon kıyafetli Yunan figürü görülmektedir. Bu kapı, Kore Savaşında sağlanan katkının Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya

girişini mümkün kıldığını simgelemektedir. Binanın bir penceresinden içeriye girmeye çalışan “İspanya” figürü ise, üyelik kriterlerine uymadığı için NATO dışında kalan bir ülkeyi temsil etmektedir. Karikatür, Türkiye ve Yunanistan’ın ortak kaderini vurgularken, iki ülkenin NATO’ya giriş sürecinde birbirine benzer mücadeleler verdiğine işaret etmektedir.

3.2.4. Amerikan Yardımları

Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Yunanistan, Amerikan dış politikasının odak noktalarından biri haline gelmiş, bu süreçte her iki ülkeye askeri ve ekonomik yardımlar yapılmıştır. Amerikan Yardımları hem Türk hem Yunan karikatürlerinde yer bulmuş ve iki ülkenin içinde bulunduğu durumu görsel bir dille ifade etmiştir.

Ali Ulvi’nin 7 Ocak 1952’de Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan “Yağmur Duası” başlıklı aşağıdaki karikatür, Marshall Yardımlarının Türkiye ve Yunanistan’a farklı şekillerde ulaştığını mizahi bir dille ele almıştır.

Resim 13 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 07/01/1952

YAĞMUR DUASI...

Karikatürde, Türkiye ve Yunanistan harita üzerinde betimlenmiş, gökyüzünde Marshall Yardımlarını temsil eden bir yağmur bulutu yer almıştır. Ancak yağmur

yalnızca Yunanistan üzerine düşerken, Türkiye’ye yağmamaktadır. Türkiye haritası üzerinde yer alan, takım elbiseli ve ellerini gökyüzüne kaldırmış bir figür, yağmur duasına çıkmış bir halde resmedilmiştir. Bu, Türkiye’nin yardım beklentisini ve Amerika’dan gelen yardımların Yunanistan lehine dağıtıldığı algısını açık bir şekilde ifade etmektedir. Karikatür, dönemin Türk kamuoyunda Amerika’nın ekonomik yardımlarındaki dengesizliklere yönelik eleştirileri yansıtmaları açısından dikkat çekicidir.

Bu karikatür, yalnızca Türkiye bağlamında değil, Yunanistan bağlamında da yankı bulmuş, 1955 yılında Yunan karikatürist Fokionas Dimitriadis tarafından neredeyse birebir aynı şekilde yeniden resmedilmiştir. Dimitriadis’in karikatürü, aynı eleştiriyi bu kez Yunanistan açısından ortaya koymuştur. “Amerikan Yardımı” başlığıyla yayınlanan aşağıdaki karikatürde, Yunanistan haritası üzerinde oturmuş bir figür, etrafını saran deprem yıkıntıları arasında yer almıştır. Bu figürün üzerine hiçbir yardım düşmezken, Türkiye’nin üzerine Amerikan yardımları yağmur gibi yağmaktadır. Yunan figürü, durumu hayal kırıklığı içinde şu sözlerle ifade etmektedir: “Pera vrehi! (Karşıya yağmur yağıyor, bize yağmıyor!)”

Resim 14 Fokionas Dimitriadis, To Vima, 08/05/1955

Dimitriadis’in karikatürü, Amerikan yardımlarının adil bir şekilde dağıtılmadığını ve Yunanistan’ın yeterince yardım almadığını vurgulamakla

kalmamış, aynı zamanda Amerikan dış politikasını daha geniş bir çerçevede eleştirmiştir. Karikatürün açıklaması da bu eleştiriyi destekler niteliktedir:

*Ocak 1955'te Amerika hükümeti, Türkiye'ye yapılan yardımın miktarını belirlerken Türkiye'ye olan sıcak duygularını da ortaya koymuştur. Depremlerle sarsılmış İyon Adaları ve Tesalya'da enkazlar içinde olan Yunanistan'a sadece 16 milyon dolar verilirken, Türkiye'ye ise 72 milyon dolar yardım yapılmıştır. Bu durum, Amerikan dış politikasının genel yaklaşımına dair gelecekte de daha birçok hayal kırıklığı yaşanacağını göstermektedir.*²²⁸

Dimitriadis'in karikatürü, yalnızca bir eleştiri olarak kalmamış, aynı zamanda somut bir etkiye bulunmuştur. Karikatürü gören Amerikan Ekonomik Misyonunun başkanı karikatürden o denli etkilenmiştir ki, daha önce şiddetle karşı çıktığı ek yardımlar konusunda fikrini değiştirmiştir. Bunun sonucunda Yunanistan'a ek olarak 10 milyon dolarlık bir yardım yapılmıştır.²²⁹ Bu olay, karikatür sanatının yalnızca bir mizah unsuru olmadığını, aynı zamanda uluslararası politikaları ve kararları etkileyebilecek bir güç taşıdığını göstermektedir.

Bu iki karikatür, Türk ve Yunan toplumlarının Amerikan yardımlarına ve dış politikasına dair bakış açılarını yansıttığı gibi, bu yardımların uluslararası alanda yarattığı eşitsizliklerin de altını çizmektedir. Karikatürlerin içerdiği eleştiriler, dönemin jeopolitik gerçeklerini anlamada önemli bir kaynak işlevi görmektedir. Ayrıca, sanatın politik ve ekonomik süreçleri etkileme gücünü ortaya koyması bakımından da dikkat çekicidir.

²²⁸ To Vima, 8 Mayıs 1955.

²²⁹ Papadaniel, *Elliniki Politiki Geloioграфия*, s.111.

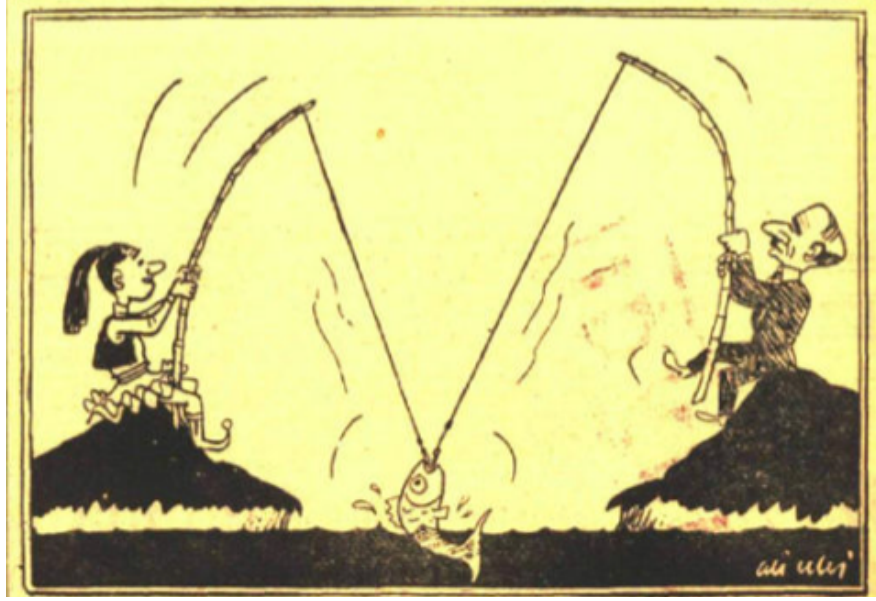
3.2.5. Müşterek Balık Avı

1952 yılı, Türk-Yunan ilişkilerinde ekonomik ve siyasi iş birliğini geliştirmeye yönelik önemli adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Şubat ayında, Yunanistan Dışişleri Bakanı Sofoklis Venizelos'un Türkiye'yi ziyareti sırasında iki ülkenin ortak çıkarları doğrultusunda bir Türk-Yunan Karma Komisyonu kurulmasına karar verilmiş, komisyon özellikle ticari ilişkilerin geliştirilmesi ve Ege Denizi'nde ortak balıkçılık faaliyetlerinin düzenlenmesi gibi somut adımları ele almıştır. Haziran ayında Yunan Kralı Pavlos'un Türkiye ziyareti sırasında, bu iş birliği görüşmeleri derinleştirilmiş ve Ege'de müşterek balık avcılığının düzenlenmesine ilişkin bir tasarı hazırlanmıştır. Ancak bu girişim, Türk kamuoyunda ve basında geniş tartışmalara neden olmuştur.

Müşterek balık avı tasarısının içeriği, iki tarafın karasularında iş birliği yapmasını öngörmektedir. Bu bağlamda, her iki ülke belirli alanlarını ortak balık avcılığına açarken, Türk teknelerinin Yunan karasularında avlanmasına izin verilmiş, ancak bunun karşılığında Yunan teknelerinin de Türk karasularında avlanmasına müsaade edilmiştir. Ancak bu süreç bazı sınırlamaları içermektedir: Türk karasularında avlanacak Yunan teknelerinin, yalnızca Türk tekneleriyle eşit sayıda olması, mürettebatlarının bir kısmının Türklerden oluşması ve Türk makamlarının denetimine tabi olması gibi şartlar getirilmiştir. Aynı zamanda Yunan karasularında Türk teknelerinin avlanması için de benzer kurallar belirlenmiştir. Buna ek olarak, Yunanistan'ın Türk balıkçıların avladığı balıkları satın alma taahhüdü, ekonomik iş birliğini destekleyen bir unsur olarak tasarıya eklenmiştir. Ancak bu anlaşma, Türk kamuoyunda milli çıkarların tehlikeye atıldığı şeklinde yorumlanmış, özellikle de Türk karasularındaki zengin balık rezervlerinin Yunanistan'ın erişimine açılmasına dair eleştiriler yükselmiştir.²³⁰ Bu bağlamda, Cumhuriyet gazetesinin 30 Haziran 1952 tarihinde yayınlanan Müşterek Balık Avı başlıklı aşağıdaki karikatür, söz konusu tartışmaları mizahi bir dille yansıtmaktadır.

²³⁰ Cumhuriyet, 27 Haziran 1952.

Resim 15 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 30/06/1952

«MÜŞTEREK BALIK AVI»

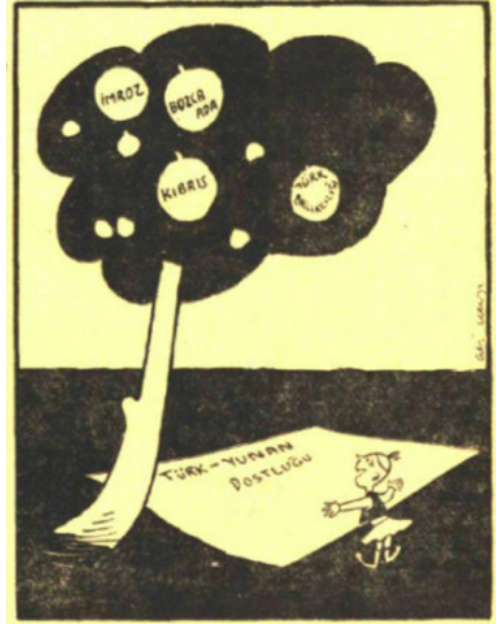
Karikatürde, karşılıklı iki kayalığa oturmuş birer Türk figürü ile Yunan figürü yer almaktadır. Her iki karakter de oltalarını aynı balığa atmış ve aynı balığı tutmaya çalışmaktadır. Türk figürü takım elbisesiyle daha ciddi bir görünüm sergilerken, Yunan figürü geleneksel Evzon kıyafeti içinde resmedilmiştir. Karikatürün merkezindeki balık, iki tarafın ortak çıkarlarını veya ekonomik iş birliğini simgelemektedir. Ancak bu balık, Türk ve Yunan figürlerinin arasında bir rekabetin nesnesine dönüşmüş gibidir. Her iki tarafın da aynı balığı çekmeye çalışması, iş birliğinin potansiyel faydaları kadar, tarafların bu iş birliğine dair güven eksikliğini ve çıkar çatışmalarını da ortaya koymaktadır. Aynı balığın iki tarafça çekiştirilmesi, iş birliğinin simgesel olarak dengesizliğe ve gerilime yol açabileceği mesajını vermektedir. Türk kamuoyunda özellikle Yunanistan'ın Türk karasularındaki zengin balık rezervlerinden yararlanacağı, buna karşın Türk balıkçılarının Yunan karasularında aynı ölçüde kazanç sağlayamayacağına dair eleştiriler, bu karikatürle görselleştirilmiştir.

3.2.6. Türk-Yunan İlişkileri

Türk-Yunan ilişkilerini konu alan karikatürler, genellikle Yunanistan'ın Türk-Yunan dostluğuna zarar verdiği mesajını taşımaktadır. 1953-1954 yıllarında yayınlanan bu karikatürlerde, Yunanistan'ın dostluk ilişkilerini kendi çıkarları doğrultusunda suistimal etmesi eleştirilmiştir.

Aşağıdaki “Armud Piş” başlıklı karikatürde bir ağacın dallarına “İmroz”, “Bozcaada”, “Kıbrıs” ve “Türk Balıkçılığı” yazılı meyveler yerleştirilmiş, ağacın altında ise üzerinde “Türk-Yunan Dostluğu” yazılı bir çarşaf serilmiştir. Evzon kıyafetiyle tasvir edilen Yunan figürü, hiçbir çaba göstermeden meyvelerin çarşafa düşmesini beklemektedir. Karikatüre eşlik eden “Armud piş” ifadesi, Yunanistan'ın bu taleplerini zahmetsiz bir şekilde elde etme arzusunu eleştiren bir gönderme niteliği taşımaktadır. Bu görselde, Yunanistan'ın Türk-Yunan dostluğunu, stratejik kazanımlar sağlamak amacıyla bir araç olarak kullandığı mesajı verilmiştir.

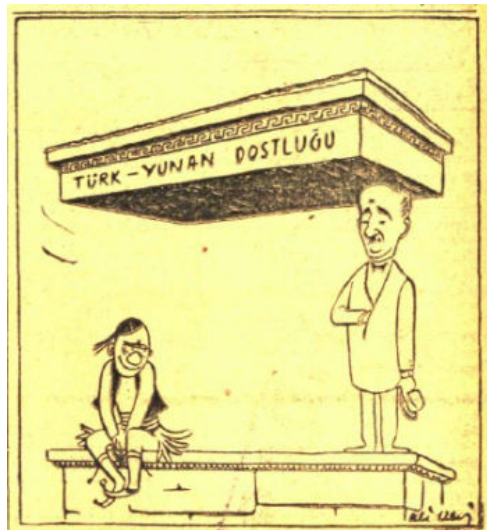
Resim 16 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 13/08/1953

ARMUD PİŞ...

“Dünyanın Sekizinci Harikası” başlıklı karikatürde ise, Türk-Yunan dostluğu, iki tarafın sorumluluklarına dayalı bir yapı olarak resmedilmekte ve Yunanistan’ın bu sorumluluğu yerine getirmediği eleştirisi görselleştirilmektedir. Karikatürde Türk-Yunan dostluğu, iki sütundan oluşan bir tarihi anıt olarak tasvir edilmiştir. Bu sütunlardan biri Türkiye’yi, diğeri ise Yunanistan’ı temsil etmektedir. Ancak anıtın ayakta kalabilmesi için her iki sütunun da yükü eşit şekilde taşıması gerekirken, karikatürde yalnızca Türkiye’nin bu sorumluluğu yerine getirdiği görülmektedir. Türkiye, olgun ve sorumluluk sahibi bir beyefendi olarak ayakta durmaktadır. Buna karşın, Yunan figürü bir çocuğu andıran haylaz bir görünümde tasvir edilmiş, sütunun gerektirdiği yükü taşımak yerine, oturarak oyunbozan bir tavır sergilemektedir. Bu temsilde, Yunanistan’ın Türk-Yunan dostluğunu sürdürecektir sorumluluklardan kaçındığı, Türk tarafının ise dostane ilişkileri devam ettirmek için tek taraflı bir çaba içinde kalmak zorunda olması eleştirilmektedir. Anıtın “Dünya’nın Sekizinci Harikası” olarak adlandırılması, bu dostluk ilişkisinin sürdürülebilmesinin olağanüstü bir durum olduğunu ima etmektedir. Türk perspektifinden, Yunanistan’ın dostluk ilişkisine gereken katkıyı sağlamadığı, aksine bir engelleyici unsur olarak hareket ettiği mesajı verilmiştir.

Resim 17 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 08/12/1953

DÜNYANIN SEKİZİNCİ HARİKASI

Yazısız olarak yayınlanan ve yine Türk-Yunan ilişkilerini konu alan bir diğer karikatürde, üzerinde ‘‘Türk-Yunan Dostluğu’’ yazan bir ağaç resmedilmiştir. Bu ağaç, Evzon kıyafetli bir Yunan figürü tarafından baltalanmaktadır. Yunan figürü ağacı kesmiş ve ağaç neredeyse devrilmek üzeredir. Bu tasvir, Yunanistan’ın Türk-Yunan dostluğunu bilinçli bir şekilde baltaladığını ve bu dostluğu ortadan kaldırmaya yönelik bir tutum içinde olduğunu simgelemektedir. Ağacın düşmek üzere olduğu yerde ise üzerinde ‘‘Balkan Paktı’’ yazılı bir koyun bulunmaktadır. Bu, Türk-Yunan dostluğunun yalnızca ikili ilişkilerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bölgesel iş birliği ve dayanışmayı temsil ettiğini vurgulamaktadır. Yunanistan’ın dostane ilişkilere zarar veren bu tutumu, Balkan Paktının işleyişini de olumsuz etkileyerek daha geniş çaplı diplomatik zararlar doğuracak bir eylem olarak resmedilmektedir.

Resim 18 Ali Ulvi, *Cumhuriyet*, 06/09/1954

YAZISIZ...

3.2.7. Kıbrıs Sorunu

Cumhuriyet gazetesinde Yunan imgesinin yer aldığı karikatürlerde en çok işlenen tema *Kıbrıs Sorunu* olmuştur. 1950’li yıllarda Kıbrıs meselesinin uluslararası bir kriz haline gelmesiyle birlikte, gazete karikatürlerinde Yunanistan, genellikle Kıbrıs’ı ele geçirmeye çalışan açgözlü, hırslı ve fırsatçı bir figür olarak resmedilmiştir. Karikatürlerde Yunanistan’ın Kıbrıs konusundaki taleplerini ısrarla dile getirdiği, bu süreçte İngiltere ile ilişkilerinde çatışmacı bir tutum sergilediği ve enosisi gerçekleştirmek için çeşitli stratejik girişimlerde bulunması eleştirilmiştir. Yunanistan, kimi zaman şımarık bir çocuk, kimi zaman hırsız, kimi zaman da mitolojik bir figür olarak resmedilmiş, bu temsiller üzerinden Kıbrıs Sorunundaki tutumu hicvedilmiştir. Karikatürler, ayrıca Yunanistan’ın Kıbrıs’ı kendisi topraklarına katması için, BM gibi uluslararası kurumlara başvurmasını ve meseleyi zorla kendi lehine çözmeye çalışmasını eleştirel bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu karikatürlerde genel olarak, Yunanistan’ın Kıbrıs Sorununu kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirme çabasının dostane ilişkiler yerine anlaşmazlıklara ve güvensizliklere yol açtığı mesajı vurgulanmıştır.

Resim 19 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 27/03/1954

Yazısız olarak yayınlanan bu karikatürde, Kıbrıs Sorunu bağlamında İngiltere ve Yunanistan arasındaki gerilim ele alınmıştır. Görselde İngiltere, Kıbrıs’taki sömürge yönetimini sürdürmek isteyen güçlü bir aslan olarak tasvir edilmiştir. Aslan, üzerinde İngiliz kraliyet tacını taşımakta ve dört ayaklı bir tabure üzerinde

oturmaktadır. Bu semboller, İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki egemenlik iddiasını ve bu pozisyondaki gücünü temsil etmektedir. Yunanistan ise, Kıbrıs'ın kendisiyle birleşmesini, yani enosis idealini savunan bir sirk cambazı olarak resmedilmiştir. Elindeki sopa ve çember, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki taleplerini İngiltere'ye kabul ettirme çabalarını simgelemektedir. Ancak aslanın çemberden geçemeyecek kadar büyük ve güçlü olması, İngiltere'nin Yunanistan'ın taleplerine karşı kararlı bir şekilde direndiğini ve Kıbrıs üzerindeki egemenliğini korumakta ısrarlı olduğunu göstermektedir.

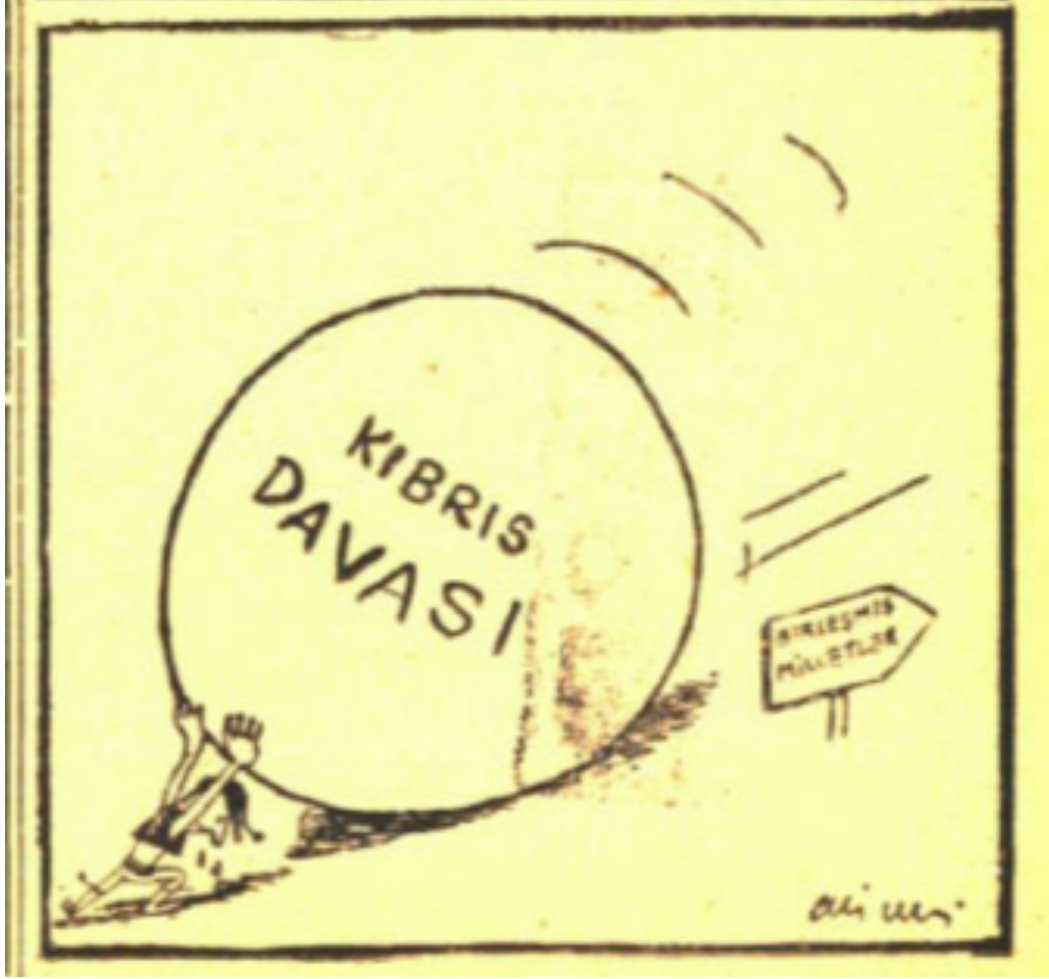
Resim 20 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 26/05/1954

ZAMANE

“Zamane” başlıklı bu karikatürde de Yunanistan'ın enosis konusunda gösterdiği ısrar eleştirel bir şekilde görselleştirilmiştir. Karikatürde Kıbrıs, genç ve güzel bir kadın olarak resmedilirken, Yunanistan Evzon kıyafetli küçük bir çocuk olarak tasvir edilmiştir. Çocuk, kendi yolunda ilerleyen kadının peşinden koşmakta, ona laf atmakta ve dikkatini çekmeye çalışmaktadır. Ancak Kıbrıs'ı temsil eden kadın, bu çabaya kayıtsız kalarak yürümeye devam etmekte, Yunanistan'a ilgi göstermemektedir. Bu görsel, Yunanistan'ın enosis hedefini yani Kıbrıs'ı kendi topraklarına katma isteğini eleştirmektedir.

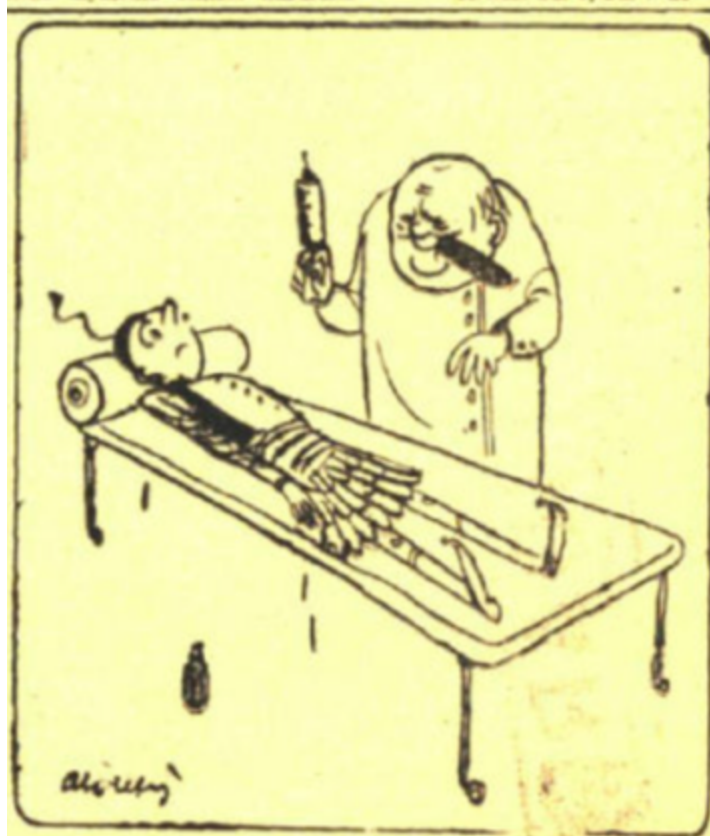
Resim 21 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 22/07/1954

YAZISIZ

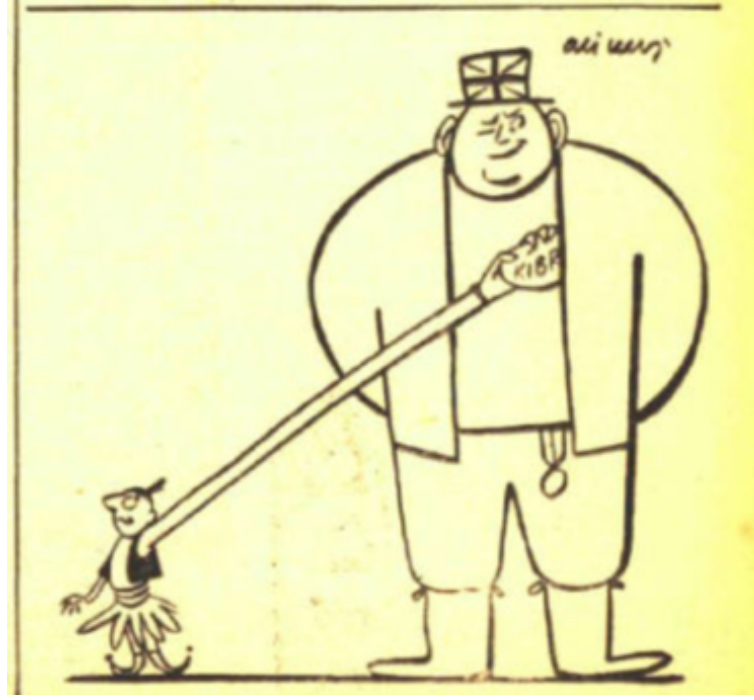
22 Temmuz 1954 tarihinde yayınlanan bu karikatürde, Yunanistan'ın Kıbrıs Sorununu BM'ye taşıma çabası eleştirel bir şekilde resmedilmiştir. Karikatürde, devasa bir kaya ya da balonu andıran ve üzerinde "Kıbrıs Davası" yazılı bir yük, Yunanistan tarafından büyük bir zorlukla taşınmaktadır. Yunanistan figürü, bu yükün altında neredeyse ezilmek üzere, zar zor ilerlemeye çalışmaktadır. Yön tabelası ise bu yükün BM'ye doğru taşındığını göstermektedir. Karikatür, Yunanistan'ın Kıbrıs Sorununu uluslararası bir mesele haline getirme çabasını, "boyundan büyük bir işe kalkışma" olarak eleştirmektedir. Yunanistan'ın bu devasa yükün altına girmesiyle gereksiz bir çaba içinde olduğunu ve durumun kendi kapasitesini aştığı mesajını vermektedir.

Resim 22 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 16/08/1954

16 Ağustos 1954 tarihli bu karikatür, bir Yunan gazetesinde yer alan haber üzerine çizilmiş ve Yunanistan'ın enosis talebine yönelik bir eleştiriyi yansıtmaktadır. Bahsi geçen haberde, 400 Yunan subayının şişeler içerisinde kan toplayarak bunu İngiltere Başbakanı Winston Churchill'e gönderecekleri, böylece Kıbrıs için savaşımaya hazır olduklarını ifade edecekleri belirtilmiştir. Bu bağlamda karikatür, Yunanistan'ın bu sembolik protestosunu ve İngiltere'nin buna kayıtsızlığını alaycı bir dille yansıtmaktadır. Karikatürde, Yunanistan'ı temsil eden Evzon kıyafetli bir figür sedye üzerinde uzanmış, Churchill ise doktor kılığında, elinde şırınga ve ağzında puroyla resmedilmiştir. Altında, Churchill'in şu sözleri yer almaktadır: *"Gönderdiğinizden bir şey anlaşılmadı... Bir de benim kan almam lazım."* Bu ifadeyle, Yunanistan'ın sembolik olarak kan toplaması ve bunu Churchill'e göndermesi anlamsız bir çaba olarak yorumlanmakta, Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili taleplerinin İngiltere tarafından ciddiye alınmadığı ima edilmektedir.

Resim 23 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 27/07/1954

PROMETENİN TORUNU

“Prometenin Torunu” başlıklı bu karikatürde Yunanistan’ı temsil eden Evzon kıyafetli bir figür, kendisinden kat kat büyük, güçlü ve şişman İngiliz’in cebinden Kıbrıs’ı çalmaya çalışan hırsız bir çocuk olarak resmedilmiştir. İngiliz figürü, Kıbrıs üzerindeki hâkimiyetini temsil ederken, Yunanistan’ın bu hakimiyeti çalma girişimi ise enosis talebine yapılan bir göndermedir. Karikatürün altındaki “Prometenin Torunu” başlığı Yunanistan’ın enosis taleplerini antik Yunan mitolojisinin hilekâr ve zeki karakteri Prometheus’a benzetmektedir. Prometheus, tanrılardan ateşi çalarak insanlığa vermesiyle bilinmektedir.²³¹ Burada, Yunanistan’ın İngiltere’den Kıbrıs’ı çalma girişimi, Prometheus’un ateşi çalma hikâyesine benzetilerek alaycı bir şekilde yorumlanmıştır. Ancak bu benzetme, Yunanistan’ın Kıbrıs üzerindeki iddialarını yasadışı ve ahlaki temelden yoksun bir girişim olarak göstermeyi amaçlar. Yunanistan’ın küçük bir figür olarak resmedilmesi, onun İngiltere karşısındaki zayıflığını, boyundan büyük işlere kalkıştığını ve Kıbrıs ile ilgili iddialarının ciddiye alınamayacak bir tavır olduğunu ima etmektedir.

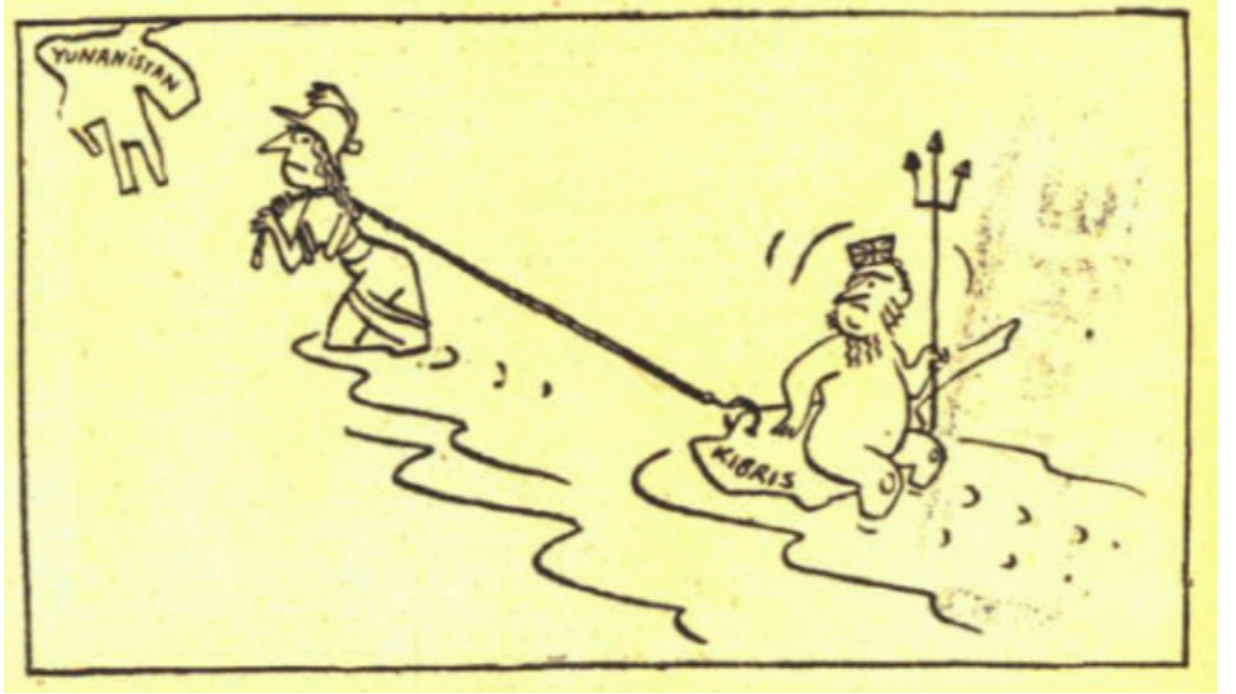
²³¹(Çevrimiçi) <https://tr.wikipedia.org/wiki/Prometheus>, 8 Ocak 2022.

Resim 24 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 12/10/1954

Bu karikatürde Yunanistan, daha önce olduğu gibi bir sirk cambazı olarak tasvir edilmiş ve elinde tuttuğu çemberle İngiltere'yi yönlendirmeye çalışmaktadır. Ancak önceki benzer bir karikatürde İngiltere, büyük ve güçlü bir aslan olarak resmedilirken, bu karikatürde daha küçük ve uysal bir aslana dönüşmüştür. Bu durum, Kıbrıs Sorunu bağlamında Yunanistan ve İngiltere arasındaki güç dengesindeki değişimi simgelemektedir. Karikatür, İngiltere'yi artık Yunanistan'ın taleplerine daha açık, hatta onun direktiflerine uyabilecek bir pozisyonda göstermektedir. Bu karikatür, özellikle Yunanistan'ın enosis taleplerini uluslararası platformlara taşıyarak İngiltere üzerindeki baskısını artırdığı bir dönemi yansıtır. Aslanın boyutundaki küçülme, İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki otoritesinin zayıfladığını ve Yunanistan'ın bu süreçte kendisini daha avantajlı bir pozisyonda gördüğünü ima etmektedir. Karikatür, Kıbrıs konusunda İngiltere'nin giderek daha fazla taviz vermeye başladığına dair bir eleştiri veya yorum niteliği taşımaktadır.

Resim 25 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 05/07/1955

Neptün- Şunu tanıyacağım ben. Bu düşünce ilâhı «Atina» değil mi idi?

Bu karikatürde, Yunanistan'ın Kıbrıs'ı kendi topraklarına katma çabaları mitolojik bir benzetme ile ele alınmıştır. Görselde Yunan mitolojisindeki denizler tanrısı Neptün, Kıbrıs adası üzerinde oturmakta ve İngiltere'yi temsil etmektedir. Neptün, Kıbrıs'a bir olta atarak adayı Yunanistan'a doğru çekmeye çalışan kadın figürüne şaşkınlıkla bakmakta ve “Şunu tanıyacağım ben... Bu düşünce ilahı Atina değil miydi?” demektedir.

Karikatür, bilgelik ve savaş tanrıçası Athena'yı temsil eden figür üzerinden Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki hak iddialarını eleştirel bir dille yorumlamaktadır. Yunanistan'ın, mitolojik bir geçmişi yansıtan “bilgelik” ve “haklılık” iddiası, burada zekice tasarlanmış bir aldatmaca ya da zorlayıcı bir girişim olarak resmedilmektedir. İngiltere'yi temsil eden Neptün'ün bakışı, Yunanistan'ın bu girişimlerinin farkında olduğunu ve bu durumu alaycı bir şekilde karşıladığını göstermektedir.

Resim 26 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 19/08/1955

BİZANS HARABELERİ...

“Bizans Harabeleri” başlığıyla yayınlanan bu karikatür, Yunanistan’ın Kıbrıs ve Trakya üzerindeki taleplerini tarihsel bir bağlamda eleştirel bir yaklaşımla görselleştirmiştir. Karikatürde, Yunanistan’ı temsil eden üç Evzon kıyafetli figür, “Kıbrıs-Trakya, Kıbrıs-Trakya” şeklinde bir türkü tutturmuş, adeta uyumsuz bir koroyu andırmaktadır. Karikatür, Yunanistan’ın bu bölgelere yönelik sürekli tekrar eden taleplerini alaya almakta ve bu taleplerin gerçekçi olmadığını vurgulamaktadır. Ayrıca, Yunanistan’ın tarihsel referanslar üzerinden Kıbrıs ve Trakya’ya yönelik hak iddialarını, Bizans İmparatorluğu’nun hayali ihtişamına duyulan özlemle ilişkilendirmiştir. “Bizans Harabeleri” başlığı, Yunanistan’ın bu taleplerini, geçmişte yıkılmış bir imparatorluğun artık geri getirilemeyecek ihtişamını yeniden canlandırma çabası olarak yorumlamaktadır. Yunanistan’ın bu tarihsel nostaljiyle hareket etmesi ve

bu doğrultuda Kıbrıs ve Trakya'yı istemesi, karikatürde gerçekçi olmayan, temelsiz ve abartılı bir arzu olarak sunulmaktadır.

Resim 27 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 29/08/1955

“GREC”

NOT: Bu Fransızca kelimenin ikinci manası için lütfen Larus’a bakınız.

“Grec” başlığıyla yayınlanan bu karikatürde Yunanistan’ı temsil eden Evzon kıyafetli figür, yüzüne maske takmış ve İngiltere’yi temsil eden şişman bir adamın cebinden Kıbrıs’ı çalmaya çalışan bir hırsız olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvir, Yunanistan’ın enosis isteklerini “hilekârlık” ve “kurnazlık” ile sürdürdüğü algısını yansıtmaktadır. İngiltere’nin ise Kıbrıs üzerindeki otoritesini koruyan, sömürgeci ama dikkatli bir güç olduğu vurgulanmaktadır. Karikatürün başlığı olan “Grec” bir yandan Fransızca ’da "Yunan" anlamına gelirken, asıl önemli gönderme, karikatürün altına eklenen şu notla yapılmıştır: “Bu Fransızca kelimenin ikinci manası için lütfen Larus’a bakın.” Bu not, Fransız Larus sözlüğünde “Grec” kelimesinin “hilekâr, düzenbaz” anlamına geldiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla karikatür, Yunanistan’ın enosis politikasını bu mecaz üzerinden eleştirmiştir. Bu bağlamda karikatür, Yunanistan’ın enosis talebini meşru olmayan bir şekilde dayattığını ve bu taleplerinin uluslararası alanda "hilekâr" bir strateji olarak algılandığını ima etmektedir.

Resim 28 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 31/08/1955

YUNAN PARLAMENTOSU

Yunan Parlamentosunun bir kilise olarak resmedildiği bu karikatürde Yunanistan'ın Kıbrıs politikalarında Ortodoks Kilisesi'nin etkisi altında olduğuna yönelik bir eleştiri olarak yorumlanmıştır. Özellikle enosis hareketinin Kıbrıs'ta, Kıbrıs Rum Ortodoks Kilisesi tarafından yönlendirilmesi, karikatürün temel eleştiri noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, Yunanistan'ın ulusal politikalarının dinî kurumların etkisi altında şekillendiği ve Kıbrıs konusundaki yaklaşımlarının, kilisenin yönlendirmeleri doğrultusunda şekillendiğini ifade edilmektedir. Bu eleştiri, Yunanistan'ı modern ve laik bir devlet anlayışından uzak, daha çok dinî otoritelerin etkisinde hareket eden bir ülke olarak tasvir etmektedir. Özellikle Kıbrıs Sorunu bağlamında, kilisenin müdahaleci rolü eleştirilmiş ve Yunanistan'ın kilisenin etkisiyle Türkiye'ye yönelik politikalarının olumsuz bir biçimde yönlendirildiği ima edilmiştir. Karikatür, bu bağlamda Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki tutumunu bağımsız bir siyasi yaklaşımdan çok, kilise odaklı bir strateji olarak sunmaktadır.

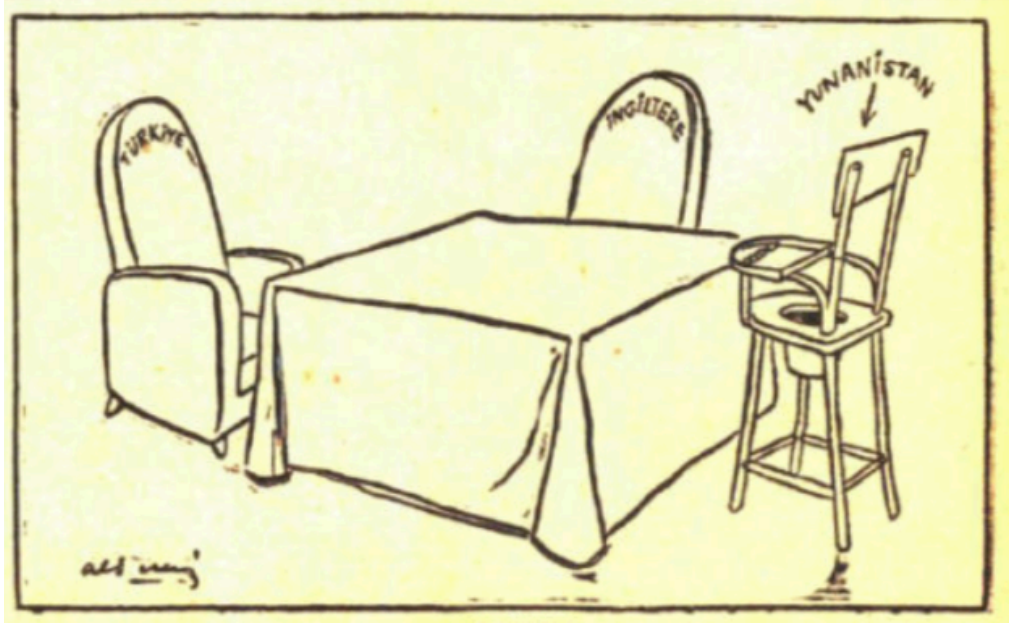
Resim 29 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 01/09/1955

ÇOCUĞUNU DÖVEMİYEN

“Çocuğunu dövemiyen” başlıklı bu karikatürde Yunanistan geçmişiyle, özellikle de Antik Yunan’ın büyük ve görkemli tarihiyle, bugünkü durumu arasında keskin bir tezat çizilmiştir. Karikatürde "Yunan Tarihi" yazılı klasik bir heykel, Yunanistan’ın büyük tarihi mirasını ve medeniyetini temsil ederken, hemen önünde Evzon kıyafetli, yaramaz bir çocuk olarak resmedilen Yunan figürü, güncel siyasette ve uluslararası ilişkilerdeki şımarık, etkisiz ve aşırı talepkâr tavrı eleştirmektedir. Karikatür, Yunanistan’ın, Kıbrıs üzerindeki iddialarını meşrulaştırmak için sürekli geçmişine, özellikle de Antik Yunan’ın büyük mirasına atıfta bulunmasını eleştirmektedir.

Resim 30 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 03/09/1955

OTURUM

Oturum başlıklı bu karikatürde, 1955 Londra Konferansı bağlamında, Kıbrıs Sorunundaki güç dengesi ve tarafların uluslararası alandaki konumları ele alınmaktadır. Karikatürde, Türkiye ve İngiltere yetişkin sandalyelerine yerleştirilirken, Yunanistan bebek sandalyesi ile temsil edilmiştir. Bu durum, Yunanistan'ın Kıbrıs ile ilgili taleplerinin uluslararası alanda ciddiye alınmadığına ve diplomatik olgunluktan uzak bir şekilde hareket ettiğine dair bir eleştiriyi içermektedir. Bebek sandalyesi, Yunanistan'ın Kıbrıs üzerindeki hak iddiasının "çocuksu ve abartılı" bir arzu olduğunu ima etmektedir. Türkiye ve İngiltere'nin yetişkin sandalyelerine yerleştirilmesi, bu iki ülkenin Kıbrıs Sorununda daha ciddi, tarafsız ve çözüm odaklı bir duruş sergilediği algısını güçlendirmektedir.

Resim 31 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 13/03/1956

13 Mart 1956 tarihli bu yazısız karikatürde, İngiltere bir balıkçı olarak tasvir edilmiş ve tuttuğu balıklar arasında, üzerinde “Kıbrıs” yazılı bir balık bulunmaktadır. Yunanistan ise, gizlice kendi oltasıyla bu balığı çalmaya çalışırken resmedilmiştir. Karikatür, Yunanistan’ın Kıbrıs üzerindeki taleplerinin meşruiyetten yoksun ve fırsatçı bir şekilde gerçekleştiği eleştirisini yansıtmaktadır. İngiltere’nin, Osmanlı’dan aldığı Kıbrıs üzerindeki kontrolü devam ederken, Yunanistan’ın bu hâkimiyetin arkasından dolanarak enosis hedefine ulaşmaya çalıştığı ima edilmiştir.

Resim 32 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 03/10/1956

BABALAR VE ÇOCUKLAR

“Babalar ve Çocuklar” başlıklı karikatürde, Mısır ve Yunanistan geçmişteki büyük medeniyetlerini simgeleyen heykellerle birlikte resmedilmiş, ancak bu heykellerin kucagında şımarık birer çocuk olarak tasvir edilmiştir. BM’yi temsil eden figür ise bu manzarayı şaşkınlıkla izlemektedir. Karikatür, dönemin iki önemli konusu olan Süveyş Krizi ve Kıbrıs Sorunu bağlamında, Mısır ve Yunanistan’ın politikalarının

büyük medeniyet miraslarına tezat oluşturacak şekilde olgunlaşmamış ve sorumsuz olduğunu ima etmektedir.

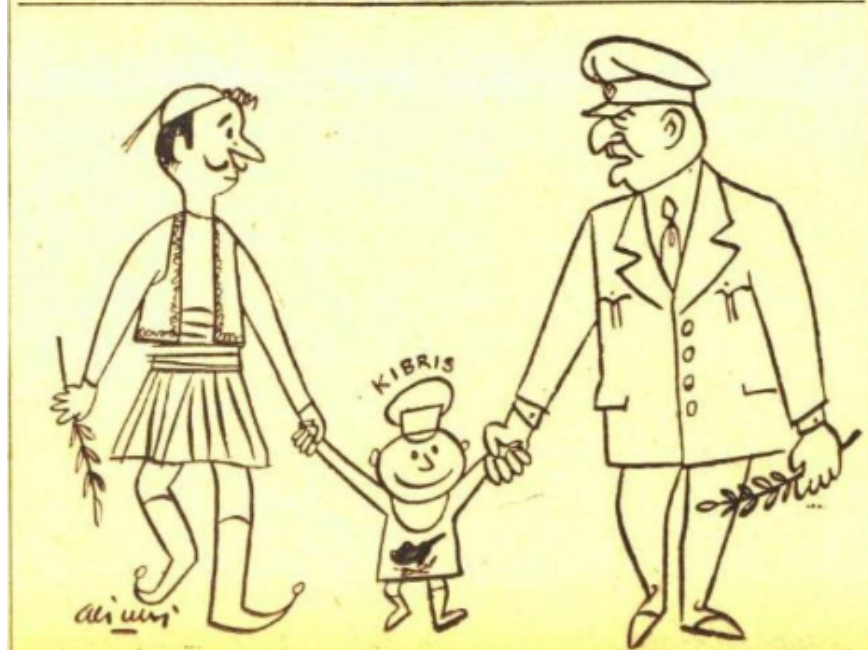
Resim 33 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 05/10/1956

AYRANI YOK İÇMEĞE...

Bu karikatürde, Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda ısrarcı ve zorlayıcı tutumu eleştirilmiştir. Karikatürde Yunanistan, anlaşmazlık yönünü gösteren bir tabela doğrultusunda, üzerine "Kıbrıs" yazılı bir atı zorla sürüklerken tasvir edilmiştir. Yunanistan'ın bu çabası, deyimisel olarak "ayranı yok içmeğe" ifadesiyle ilişkilendirilerek, gücünün ve kaynaklarının ötesinde taleplerde bulunduğunu, bu nedenle kendi durumunu daha da zorlaştırdığı ima edilmiştir. Karikatür, Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki uzlaşmaz yaklaşımını ve bu tutumunun bölgedeki gerilimi artırdığını eleştirmektedir.

Resim 34 Ali Ulvi, Cumhuriyet, 27/08/1960

ÇEKİŞMEYECEĞİZ DEĞİL Mİ?

27 Ağustos 1960 tarihinde yayımlanan bu karikatür, Kıbrıs'ın bağımsız bir Cumhuriyet olarak ilan edilmesinden sonra Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilere dair yeni bir döneme işaret etmektedir. Karikatürde Türkiye, dönemin askeri yönetiminden dolayı subay figürü ile temsil edilmiştir. Yunanistan, Evzon kıyafetli bir figürle resmedilirken Kıbrıs ise bir çocuk olarak tasvir edilmiştir. İki figür, Kıbrıs'ı ellerinden tutarken, "Çekişmeyeceğiz değil mi?" ifadesiyle birbirlerine uzlaşma çağrısında bulunmaktadır. Çocuğun gülen yüzü, yeni kurulan bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin geleceği için olumlu bir mesaj verirken, Türkiye ve Yunanistan'ın geçmişteki anlaşmazlıkların tekrarlanmaması gerektiğine dair bir temenni sunmaktadır. Karikatür, Kıbrıs Sorununda diplomatik çözüme olan ihtiyacı ve tarafların gerginlikten uzak durma gerekliliğini vurgulamaktadır.

3.3. Ta Nea Gazetesi Karikatürlerinde Türk İmgesi

3.3.1. Soğuk Savaş

Karikatürlerde Soğuk Savaş teması, Türkiye'nin SSCB ile yaşadığı gerginlik üzerinden işlenmiştir. İmzasız olarak yayınlanan aşağıdaki karikatürün konusu, Türkiye ile SSCB arasında boğazlar konusunda yaşanan gerginliktir. Karikatür, Türkiye'yi geleneksel kıyafetli bir genç kadın olarak, SSCB'yi ise mayolu bir Rus genci olarak resmetmektedir. Karikatürdeki karakterler, Hero ve Leandros adlarını taşımaktadır. Hero ve Leandros, Yunan mitolojisinde boğazlarda yaşanan trajik bir aşk hikayesinin kahramanlarıdır.²³² Karikatürdeki kadın, boğazda yüzmeye çalışan gence, Montrö Sözleşmesi'ne uygun davranmasını söylemektedir. Bu karikatür, Türkiye'nin boğazlardaki egemenliğini ve uluslararası hukuka bağlılığını vurgularken, SSCB'nin boğazlara geçiş hakkını elde etmek için her yolu denediğini eleştirmektedir.

Resim 35 İmzasız, Ta Nea, 23/09/1946

‘Η Τουρκία νέα Ἡρώ, προς τον Ρώσσον, νέον Λέανδρον: Ε, τί ἐτοιμάζεσαι να κάμης! Δεν βλέπεις τήν πινακίδα τού Μοντραί πού ἀπαγορεύει το κολύμβημα στα Δαρδανέλλια..!

[Geleneksel kıyafetler içerisinde Türkiye'yi temsil eden genç kadın, Çanakkale Boğazı'na girmek üzere olan Rus gencine uyarıda bulunmaktadır; Ne yapmaya çalışıyorsun? Çanakkale boğazında yüzmeyi yasaklayan Montrö tabelasını görmüyor musun]

²³² (Çevrimiçi) https://tr.wikipedia.org/wiki/Hero_ile_Leandros, 4 Ocak 2022.

3.3.2. Amerikan Yardımları

Karikatürlerde *Amerikan Yardımları* teması, 1947-1958 yılları arasında geniş bir zaman diliminde işlenmiştir. Bu temada karikatürler iki döneme ayrılmaktadır: *Truman Doktrini* ve *Eisenhower Doktrini* yardımları. İlk dönemde yer alan karikatürler, *Truman Doktrini* çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan'a yapılan Amerikan yardımları üzerine odaklanmıştır. Bu karikatürlerde, Batı Blokuna katılmaya çalışan iki ülkenin aldığı yardımlar olumlu bir şekilde ele alınmaktadır.

İkinci dönemde ise karikatürler, 1957 ve sonrasında Eisenhower Doktrini kapsamındaki Amerikan yardımlarına odaklanmıştır. Bu dönemde karikatürler, Türkiye'ye yönelik daha eleştirel bir ton taşımaktadır. Türkiye'nin açgözlü bir şekilde yardımları talep eden bir figür olarak resmedildiği görülürken, Yunanistan genellikle Türkiye karşısında mağdur edilmiş bir ülke olarak gösterilmektedir.

Resim 36 Amerikan Karikatürü, Ta Nea, 03/04/1947

Ο Τρούμαν πρὸς τὸν Στάλιν, ἐνῶ ὁ τελευταῖος κατευθύνεται πρὸς τὴν Ελλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν: «Ἐδὼ σταμάτα!» (Ἀμερικανικὴ γελοιογραφία)

[Truman, Türkiye ve Yunanistan'a doğru yönelmiş olan Stalin'e "Burada dur!" uyarısı yapmaktadır. (Amerikan Karikatürü)]

“Amerikan karikatürü” notuyla yayınlanan bu karikatür, ABD başkanı Harry Truman’ın Türkiye ve Yunanistan’a yaptığı askeri yardımlarla SSCB’ye karşı başlattığı çevreleme politikasını özetlemektedir. Karikatür, 1947 yılında ilan edilen Truman Doktrinine atıfta bulunarak, ABD’nin bu iki ülkeyi komünist tehditten korumak için desteklediğini ve SSCB’nin yayılmacı emellerine karşı durduğunu göstermektedir. Karikatürde Başkan Truman, elindeki *Truman Doktrini* adlı belge ile Türkiye ve Yunanistan’a doğru yönelmiş olan SSCB lideri Josef Stalin’i durdurmaktadır. Karikatürde Türkiye ve Yunanistan, *TURKEY* ve *GREECE* yazılı ifadeleri ile sembolize edilmiştir. Bu ifadeler Truman’ın tarafında yer alarak, Türkiye ve Yunanistan’ın ABD’nin müttefikleri olduğunu göstermektedir.

Resim 37 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 08/08/1947

***Η προσευχή των ταπεινών
Alçakgönüllülerin duası***

- Πάτερ ἡμῶν Τρούμαν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῦσταις... Τον ἄρτον ἡμῶν τον
ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον και μη εἰσενέγκης ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλά ρύσαι
ἡμᾶς ἀπό τοῦ πονημοῦ Ἰωσήφ!...Ἀμήν!

[Gökdelenlerdeki babamız Truman! Bize bugün ihtiyacımız olan ekmeği ver
ve bizi zorluklarla sınama, bizi acılardan koru! Âmin!]

Yukarıdaki karikatür, ABD'nin Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı askeri yardımlarla bu iki ülkeyi kapitalizmin etkisi altına aldığını eleştirmektedir. Karikatürde ABD başkanı Harry Truman, bir gökdelenin tepesinde oturan bir baba figürü olarak resmedilmiştir. Karikatürde Türkiye ve Yunanistan, geleneksel kıyafetli iki kişi olarak resmedilmiş ve ABD'nin modernleşme ve zenginleşme vaadine kanarak ona bağımlı olduklarını göstermektedir. Karikatürün altındaki yazılı ifade Türkiye ve Yunanistan'ın Truman'a dua ettiklerini belirtmektedir. Hristiyanların eski ve saygın bir duasının karikatüre eşlik ederek Türkiye ve Yunanistan'ın ABD'ye olan bağımlılıklarını vurgulamaktadır.

Resim 38 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 08/01/1957

«Η Τουρκία ζητεί μερίδιον από το «δόγμα 'Αιζενχάουερ» (Αί ἐφημερίδες)

[‘‘Türkiye, Eisenhowe Doktrini’nden pay istiyor’’ (Gazeteler)]

MENTEPES: - Αμάν, Αλλάχ! Δολλαρ – αλλάχ!

[MENDERES: - Aman, Allah! Dolar – Allah!]

Yukarıdaki karikatür, 1957 yılında Eisenhower Doktrini kapsamında Amerikan yardımlarını ele almaktadır. Karikatürde Türkiye’yi temsil eden dönemin başbakanı Adnan Menderes, bir dansöz kılığında resmedilmiştir. Menderes’in başında fes, kulağında halka küpeler ve yarı çıplak bir şekilde dans ederken, Türkiye’nin Eisenhower Doktrininden ekonomik pay alma arzusu alaycı bir dille yansıtılmaktadır. Arka planda ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, üzerinde dolar işareti ve Eisenhower Doktrini yazılı bir çuval dolusu parayı taşımaktadır.

Resim 39 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 09/05/1957

ΝΤΑΛΛΕΣ: - Πάρε τούτο ἐδώ ἐσύ! Ἐσεῖς εἰσαστε ἡρωϊκός και λιτοδίαυτος λαός...

[DULLES: -Al bunu sen! Siz kahraman ve kanaatkar bir milletsiniz.]

Η ΕΛΛΑΣ ΔΕΝ ΘΑ ΛΑΒΗ ΜΕΡΙΔΙΟΝ ΑΠΟ ΤΟ «ΔΟΓΜΑ»

[YUNANİSTAN “DOKTRİNDEN” PAY ALMAYACAĞI]

Yukarıdaki karikatür, Eisenhower Doktrini çerçevesinde yapılan Amerikan yardımlarını eleştiren bir diğer örnektir. Karikatürde Adnan Menderes, üzerinde Eisenhower Doktrini ve Normal Yardım Programları yazılı, içi para dolu, iki kutuya ellerini daldırmış bir figür olarak resmedilmiştir. Bu durum, Türkiye’yi yardım konusunda açgözlü olarak yansıtırken, Yunanistan Başbakanı Konstantinos

Karamanlis ise dilenci kılığında oturmuş, elinde “Biz iyi çocuklarız” yazılı bir pankart tutarak yardım istemektedir. Burada Yunanistan’ın yardım talebinde çaresiz ve mağdur bir görüntü çizildiği dikkat çekmektedir. Ancak ABD Dışışleri Bakanı John Foster Dulles, Yunanistan’a yardım olarak sadece bir tüfek uzatarak, Karamanlis’i avutmaktadır.

Resim 40 Fokionas Dimitriadis, 13/01/1958

**Η ΠΕΡΙΚΟΠΗ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ
ΑΜΕΡΙΚΑΝ ΥΑΡΔΙΜΙΝΔΑ ΚΕΣΙΝΤΙ**

*ΝΤΑΛΛΕΣ:- Έσείς, όπως λέτε, είσαστε λιτοδίαιτοι, ενώ ό μπέις, όπως λέει, είναι
καλοφάγας!...*

*DULLES: Siz kanaatkâr olduğunuzu söylüyorsunuz, ancak beyefendinin dediğine
göre kendisi iyi yer.*

Bu karikatürde Amerikan Dışışleri Bakanı John Fuster Dulles, Yunanistan Başbakanı Konstantinos Karamanlis’e Amerikan yardımlarındaki %40’lık kesintiyi açıklamaktadır. Gerekçe olarak da geleneksel kıyafetler içinde, şişman ve açgözlü bir adam olarak Türkiye’yi göstermektedir.

Resim 41 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 27/01/1958

ΑΥΞΑΝΕΤΑΙ Η ΒΟΗΘΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥΚΙΑΝ

ΤΥΡΚΙΑ'YE YÖNELİK YARDIMLAR ARTTIRILİYOR

NTALLAES: - Πολύ τραβάει το άτιμο...και δαγκώνει παναθεμάτο!..

DULLES: -:Çok çekiyor bu yaramaz...Bir deisırıyor, kahretsın!..

Türkiye bu sefer başında fes olan bir bebek şeklinde tasvir edilmiştir. Amerikan Dışişleri Bakanı ise bir anne figürü olarak Türkiye'yi emzirmektedir. Dulles, Türkiye'nin Amerikan yardımlarını "fazla çektiğini" ve bunun kendisini zor durumda bıraktığını ifade ederek, Türkiye'nin açgözlü davrandığını ima etmektedir. Karikatür, Türkiye'nin Amerikan perspektifinden "fazla talepkâr" bir müttefik olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

3.3.3. NATO

NATO temalı karikatürlerde Türk imgesi sıklıkla Kıbrıs Sorunu bağlamında yer almıştır. Karikatürlerde Türkiye'nin NATO'daki konumu ele alınırken, özellikle Türkiye'ye Amerika tarafından yapılan askeri yardımlar ve NATO'nun Türkiye tarafından “kullanıldığı” eleştirisi ön plana çıkmaktadır. Türkiye karikatürlerde NATO'ya zarar veren veya bu platformu kendi çıkarları doğrultusunda kullanan bir ülke olarak yansıtılmıştır.

Resim 42 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 07/02/1958

ΤΡΕΜΜΕ ΡΩΣΙΑ!...

[ΤΙΤΡΕ ΡΟΥΣΙΑ!...]

«Η Αμερική ενισχύει τό ναυτικόν τῆς Τουρκίας, διότι την θεωρεῖ προμαχώνα κατὰ τῆς Σοβ. Ἐνώσεως.» (Αἱ ἑφημερίδες)

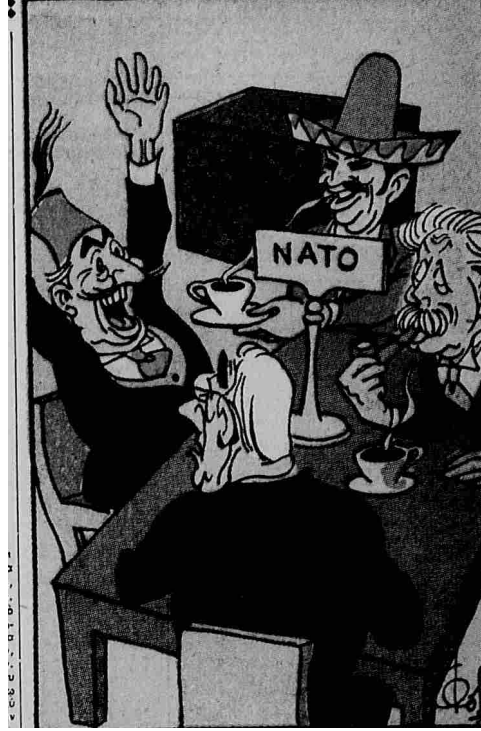
[“Amerika, Türkiye’yi Sovyetler Birliği’ne karşı bir ileri karakol olarak gördüğü için Türk Donanmasını güçlendiriyor.” (Gazeteler)]

*Ο ΘΑΛΑΣΣΟΛΗΚΟΣ: - Λαμβάνω την τιμήν να αναφέρω, νέα επιχειρήσεις... θρίαμβος,
Ντάλλες έφέντη! Αίχμαλωτίσαμε, κατόπιν ναυμαχίας, άλλα δύο! Ηθικών ανδρών
έξοχον!...*

*[DENİZ KURDU: - Yeni bir operasyonu rapor etme şerefine nailim... Zafer, Dulles
Efendi! Deniz muharebesinin ardından iki tane daha ele geçirdik! Askerlerin morali
mükemmel]*

Bu karikatürde, bir NATO üyesi olarak Türkiye'nin Amerika'dan aldığı askeri yardımlar eleştirel bir bakış açısıyla işlenmiştir. Türkiye'nin SSCB'ye karşı ileri karakol olarak konumlandırılması ve donanmasının güçlendirilmesi, Yunanistan açısından olumsuz bir durum olarak resmedilmiştir. Karikatürde, Türk donanması Sovyet tehdidine karşı kullanılmak yerine, Yunan balıkçı teknelerine zarar vermekle suçlanmaktadır. Üzerinde NATO yazılı Deniz subayı üniforması ile resmedilmiş olan Amerikan Dışişleri Bakanı Dulles'in elinde tuttuğu gazetede "Türk savaş gemileri iki Yunan balıkçı teknesini ele geçirdi" yazmaktadır. Karikatürdeki Türk Deniz Subayının yaptığı ironi dolu açıklama, Türkiye'nin askeri faaliyetlerinin abartılı ve gereksiz olduğu eleştirisini yansıtırken, "muharebe zaferi" olarak sunulan durum ise Türkiye'ye yapılan yardımların yanlış yerde kullandığı iddiasını gündeme getirmektedir.

Resim 43 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 05/12/1957

Ἡ Βραζιλία εἰσέρχεται εἰς τὸ NATO
[Brezilya NATO'ya katılıyor.]

ο TOΥΡΚΟΣ: - Ἀμάν! Καφές! Μπράβο μπέ! Γιασασίν NATO!
[TÜRK:- Aman! Kahve! Bravo be! Yaşasın NATO!]

Bu karikatürde Türkiye, Brezilya'nın NATO'ya katılımını kahve üzerinden sevinçle karşılayan bir figür olarak resmedilmiştir. Türkiye'nin ellerini havaya kaldırarak “*Aman! Kahve! Bravo be! Yaşasın NATO!*” demesi, mizahi bir dille Türkiye'nin NATO'daki “açgözlü ve fırsatçı” bir ülke olarak yansıtıldığını göstermektedir. Burada Türkiye'nin NATO içindeki gelişmelere pragmatik ve çıkarıcı bir yaklaşımla odaklanması eleştirilmektedir.

Resim 44 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 19/06/1958

Διαλύεται ούσιαστικώς το NATO

NATO fiilen dağılıyor

-Εφέντιμ! Διχοτόμησι ή θάνατος!

-Efendim! Ya Taksim ya Ölüm!

1958 yılında Kıbrıs Sorunu bağlamında NATO'nun fiilen dağılmakta olduğu eleştirisiyle yayınlanmış bu karikatürde oldukça olumsuz bir Türk imgesiyle karşı karşıyayız. Karikatürde kaba saba, çirkin ve şiddete başvuran bir Türk figürü, elinde baltayla NATO'yu fiziksel olarak ikiye bölmekte ve “Ya Taksim ya Ölüm” sloganını haykırmaktadır. Bu temsil, Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki taksim talebini ve bu talebin NATO içerisindeki birlik ve dayanışmayı bozduğu eleştirisini ortaya koymaktadır. Karikatürde, Türkiye'nin Kıbrıs Sorunundaki tutumu sert ve uzlaşmaz olarak vurgulanmakta, aynı zamanda Türk stereotipi barbarlık ve şiddetle özdeşleştirilerek olumsuz bir imge yaratılmaktadır. Türkiye'nin bu politikası, NATO'yu zayıflatan bir faktör olarak resmedilmiş ve Kıbrıs Sorununun Batı Bloku içindeki çatlakları derinleştirdiğine dikkat çekilmiştir.

3.3.3. Futbol

Futbol temalı karikatürler, 1949 yılında Yunanistan'da gerçekleşen Akdeniz Kupası Turnuvası sırasında Türkiye ve İtalya arasında oynanan olaylı maçı konu almaktadır. Bu maç, Yunan hakemin haksız olduğu iddia edilen kararları ve Yunan seyircilerin Türk futbolculara yönelik olumsuz tutumları nedeniyle büyük bir gerginliğe sahne olmuştur. Dönemin basınında çıkan haberlere göre maç sonunda çıkan kavgada Türk futbolcuların iki kişiyi yaraladığı ve bir İtalyan futbolcusunu tekmelediği belirtilmiştir. Olay dönemin Türk ve Yunan basınında geniş bir şekilde yer bulurken, Yunan Futbol Federasyonu bu olayların Türk basını tarafından abartıldığını, Yunan seyircilerin yalnızca İtalyan takımının üstün oyununu alkışladığını savunmuştur.²³³

Resim 45 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 30/05/1940

- Γιασασίν φουτμπόλ – τσογλάν!
[-Yaşasın Futbol-tsoglan!]

“Çocuklar Oynuyor...” başlıklı karikatürde, Türk futbolcular haylaz çocuklar olarak tasvir edilmiştir. Görselde, üzerinde “Türk-Yunan Dostluğu” yazan bir topu

²³³ Cumhuriyet, 25 Mayıs 1949.

tekmeledikleri gösterilmiştir. Ayrıca karikatürde Yunanca harflerle Türkçe “Yaşasın Futbol-tsoglan” ifadesi yer almaktadır. Futbol kelimesi ile Yunanca *serseri, kötü davranışlar* sergilen *kişi* anlamına gelen *τσολάκι/tsoglani*²³⁴ kelimeleri birleştirilerek Türk futbolcularına yönelik eleştirel bir mesaj iletilmiştir. Bu karikatür, Türkiye’nin spor alanındaki davranışlarını kavgacı, başarısız ve kontrolsüz olarak betimleyen bir mizah örneğidir. Topun üzerindeki “Türk-Yunan Dostluğu” yazısı, futbol müsabakalarının dostane bir rekabet içinde yapılması gerektiği düşüncesine atıfta bulunurken, Türk futbolcularının bu dostluğa zarar verdikleri ima edilmiştir.

Resim 46 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 31/05/1949

Έδόθησαν εξηγήσεις...

[İzahat verildi...]

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ. – Γιαγνίς όλντού εφέντημ. Γράψε λάθος!...

[TÜRK BÜYÜKELÇİ. – Yanlış oldu efendim. Özür dilerim!...]

Bu karikatürde ise oynanan maç sonrası yaşanan diplomatik gerilim ele alınmaktadır. Karikatürde, dönemin T.C. Atina Büyükelçisi Ruşen Eşref Ünaydın’ın Yunanistan Dışişleri Bakanı Çaldaris ile el sıkışarak özür dilediği görülmektedir. Büyükelçi’nin “Yanlış oldu efendim, özür dilerim” ifadesi, Yunanca harflerle Türkçe yazılmış ve karikatüre eklenmiştir.

²³⁴ Georgios Babinyotis, *Leksiko Tis Neas Ellinikis Glossas*, s.1813.

3.3.4. Yunan İç Siyaseti: Parlamentoda Bir Türk

Rodop Milletvekili Hamdi Bey, Yunanistan’da 1950-1952 yılları arasında yayınlanan karikatürlerde sıkça yer bulmuş bir figürdür. 1897 yılında İskeçe’de doğan Hamdi Bey, varlıklı bir tütün tüccarının oğlu olarak gazetecilik ve tütün ticareti gibi mesleklerle uğraşmış, Yunan parlamentosunda Türk Azınlığını temsil etmiş bir isimdir.²³⁵ 1950 genel seçimlerinde birinci sırada yer alan Halk Partisi/Laiko Komma, 1951 yılında Papagos’un Ellinikos Sinagermos Partisi’ni kurmasıyla birlikte büyük bir düşüş yaşamıştır. 1951 Eylül ayında gerçekleşen seçimlerde Halk Partisi yalnızca iki sandalye kazanabilmiştir. Bu iki kişiden biri parti başkanı Konstantinos Çaldaris, diğeri ise Rodop Milletvekili Hamdi Bey olmuştur. Halk Partisinin 1951 seçimlerinde yalnızca iki sandalye kazanması Çaldaris ve Hamdi Bey’i Yunan basınında mizah konusu haline getirmiştir. Çaldaris’in kendisiyle beraber meclise giren tek kişinin Türk olması ise karikatürlerde Çaldaris’in de bir fes ile resmedilmesine yol açmıştır.

Resim 47 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 21/09/1951

Η ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ

[HALK PARTİSİNİN GENEL KURULU]

ΤΣΑΛΛΑΡΗΣ.- Έχουμε πλήρη άπαρτίαν. Αρχεται ή συνεδρίασις!

ΧΑΜΔΗ ΒΕΗΣ.- Έβρετ, έφέντημ! 'Αλλάχ σουκιούρ!...

[ÇALDARİS.- Tam kadro hazırız. Oturum başlıyor!

HAMDİ BEY: - Evet efendim! Şükür Allah'a!..]

²³⁵ Özer Hatip, **Yunan Parlamentosunda Görev Yapmış Batı Trakya Türk Milletvekilleri**, BAKEŞ yay., Gümölcine 2015, s.67.

Resim 48 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 12/10/1951

*Αί όρκωμοσίαι τής Βουλής –
[Mecliste yemin töreni]*

ΧΑΜΔΗ ΒΕΗΣ.- Όρκίζομαι είς τον Άλλάχ και είς τόν προφήτην αύτού... Τσαλδάρ άγά!.

[Hamdi bey: Allah 'a ve onun peygamberi Çaldar Ağa 'ya yemin ederim.]

Meclisteki yemin töreni başlıklı karikatür, Rodop Milletvekili Hamdi Bey'in Yunan meclisinde Kur'anı Kerim üzerine yemin etmesini mizahi bir şekilde göstermektedir. Karikatürde, Hamdi Bey'in yanında Halk Partisi lideri Çaldaris, sarık ve cübbeyle oturmaktadır. Karikatürün altındaki yazıda Hamdi Bey, "Allah'a ve onun peygamberi Çaldar Ağa'ya yemin ederim" demektedir. Karikatür Hamdi Bey'in siyasi tutumunu ve kimliğini küçümserken; fes, sarık ve cübbe gibi kıyafetler ise Müslüman-Türk kimliğine vurgu yapılmaktadır.

3.3.5. İkili İlişkiler

Resim 49 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 07/04/1948

Τά αποτελέσματα των συνομιλιών

- Görüşmelerin Sonucu

- Λοιπόν;

-Τίποτε. Ξέρεις καλά μπέη μου. Η αγάπη μου είναι πλατωνική!

-Eee?

- Bir şey yok beyim. İyi biliyorsun ki sana karşı platonik bir aşk besliyorum.

1948 yılının Nisan ayında Türkiye ve Yunanistan arasında Atina'da gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında yayınlanan bu karikatür, iki ülke arasındaki ilişkileri ele almaktadır. Ana gündem maddesi Sovyet tehdidine karşı ortak bir politika belirlemek olan ve son derece olumlu geçen²³⁶ görüşmelere atıf yapan bu karikatürde, Türkiye şişman ve nargile içen bir kadın stereotipi ile tasvir edilmiştir. Yunanistan ise elinde çiçeklerle Türkiye'ye iltifatta bulunan kibar bir beyefendi olarak, dönemin Dışişleri Bakanı Çaldaris tarafından temsil edilmektedir. Aralarında geçen diyalog Yunanistan'ın Türkiye'ye olan ilgisinin platonik düzeyde olduğunu göstermektedir. Yunanca'da *platonik ifadesi* genellikle bedensel arzu olmayan bir aşkı ifade

²³⁶ Cumhuriyet Gazetesi, 4 Nisan 1948

etmektedir.²³⁷ Dolayısıyla karikatür Yunanistan'ın aslında bir işbirliği kurmak istemediğini ima etmektedir. Kullanılan sembollere baktığımızda ise Türkiye'nin geleneksel yönlerini temsil eden fes, nargile ve Yunanca harflerle "HACI BEKİR LOKUMU" yazılı Türk lokumunu görmekteyiz.

Resim 50 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 29/04/1952

Τὸ ἐλληνοτουρκικὸ ντουέτο-

[Türk Yunan Düeti]

*ΤΣΑΛΔΑΡΗΣ.- Μεντερές ἐφέντη, στείλε μου ἄλλον ἕνα, να γίνουμε τουλάχιστον τρεῖς
μέ τον Χαμδὴ!...*

*[Çaldaris: Menderes Efendi, bana bir tane daha gönderir misiniz en azından Hamdi
ile üç kişi olalım!]*

Bu karikatürde Yunanistan'a ziyaret gerçekleştiren dönemin Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, modern kıyafetler içinde dikkat çekmektedir. Çaldaris'in mecliste tek bir milletvekili ile kalmış olmasıyla alay eden bu karikatürde aslında Yunan parlamentosundaki Batı Trakya'lı Türk milletvekillerine olan bir bakış açısını da görmekteyiz. Batı Trakya Türk halkını temsil eden milletvekillerinin Türk hükümetleri tarafından yönlendirildikleri ima edilmektedir. Karikatüre baktığımızda

²³⁷ Georgios Babinyotis, **Leksiko Tis Neas Ellinikis Glossas**, s.1420.

Adnan Menderes, Atina’da konakladığı Büyük Britanya otelinin kapısının önünde mevkidaşı ile resmedildiğini görmekteyiz. Otele girmek üzere olan Menderes’e Halk Partisi lideri Çaldaris bir ricada bulunmaktadır. Yanına aldığı Rodop Milletvekili Hamdi Bey’i göstererek, “Menderes Efendi bana bir tane daha yollar mısınız, en azından mecliste üç kişi oluruz” demektedir.

Resim 51 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 01/12/1952

Η ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΦΙΛΙΑ- [TÜRK YUNAN DOSTLUĞU]

ΤΣΑΛΔΑΡΗΣ.- Αύτοί είναι καθυστερημένοι, Χαμδή μου. Έμείς είμαστε οί πρώτοι διδάξαντες!

[ÇALDARİS: *Bunlar sonradan gelenler Hamdi’ciğim, Türk Yunan dostluğunun ilk örneği biziz.*]

Bu karikatürde T.C. Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın Yunanistan’a gerçekleştirdiği ziyaret konu edilmiştir. Karikatürde Celal Bayar ve Yunanistan başbakanı kol kola yürümektedir. Celal Bayar Yunan bayrağını, Yunanistan başbakanı ise Türk bayrağını taşımaktadır. Bu sahneyi izlerken resmedilen Çaldaris, yanındaki Rodop Milletvekili Hamdi Bey’e şunları söylemektedir: “Bunlar sonradan gelenler Hamdiciğim, Türk Yunan dostluğunun ilk örneği biziz.”

3.3.6. 6-7 Eylül Olayları

6-7 Eylül 1955'te İstanbul'da azınlıklara yönelik gerçekleşen yağma ve saldırılar, Yunan karikatüründe bir tema olarak yer bulmuş ve bu olaylar Türk imgesine ilişkin yeni stereotiplerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle “Hırsız Türk” stereotipi karikatürlerde belirgin bir şekilde işlenmeye başlamıştır. Bu temayla ilişkili karikatürler yaşanan olayları Türklerin saldırganlık, şiddet eğilimi ve barbarlıkla özdeşleştirildiği bir söylemi pekiştirmiştir.

Resim 52 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 12/09/1955

Τουρκικός πατριωτισμός
[Türk vatanseverliği]

Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΗΣ: - Η Κύπρος είναι δική μας!..

[TÜRK VATANSEVER: - Kıbrıs bizimdir!]

6-7 Eylül olaylarına gönderme yapan bu karikatürde kaba saba, iri yapılı ve yağmacı bir Türk resmedilmiştir. Bu figürün bir elinde Türk bayrağı, diğer elinde ise yağmaladığı kumaşlar ve saatler gibi değerli eşyalar bulunmaktadır. Türk bu yağmayı meşrulaştırmaya çalışırcasına “Kıbrıs bizimdir” gibi milliyetçi söylemleri tekrar etmekte, sözde vatansever bir tavır sergilemektedir. Karikatür, Türklerin milliyetçi söylemlerle hareket ederken bir yandan da fırsatçı bir tutum içinde olduğunu öne

sürmektedir. Burada “Hırsız Türk” stereotipi, yağmayı ve talanı milliyetçilik maskesiyle açıklayan bir perspektiften işlenmiştir.

3.3.7. Kıbrıs Sorunu

Kıbrıs Sorunu, Ta Nea Gazetesi karikatürlerinde 1948 yılından itibaren görülmeye başlayan ve Türk imgesinin en yoğun şekilde yer aldığı tema olarak öne çıkmaktadır. Özellikle 1954 yılı sonrasında bu tema giderek daha sık yer almış ve Kıbrıs Sorununun hemen her safhası karikatürlerde işlenmiştir. Kıbrıs’ın Yunanistan ile birleşmesi anlamına gelen enosis talebinden, Türkiye’nin adayla ilgili gündeme getirdiği Taksim talebine kadar geniş bir yelpazeyi kapsayan karikatürler, dönemin diplomatik ve politik gelişmelerine mizahi bir şekilde ışık tutmuştur. Kıbrıs Sorunu, Türk-Yunan ilişkilerinin en kritik konularından biri olarak karikatürlere de damgasını vurmuştur.

Resim 53 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 30/12/1948

‘Ο φαντάρος μας. – Όταν έχης τέτοιους φίλους...

[Askerimiz. - Böyle dostların olduğu sürece]

Bu karikatür, enosis fikrine karşı çıkan Türk üniversite talebelerinin gösterisini konu almaktadır. Karikatürde, Türkiye’yi temsil eden gençler pankartlar ile resmedilirken, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaralanmış iki Yunan askeri kendi aralarında konuşmaktadır.

Karikatürdeki gençler, “Kıbrıs Türkiye’ye verilmeli” ve “Yunanistan ile Enosis Hayır” yazılı pankartlarla enosis fikrine karşı çıkarken, Yunan askerleri ise Türklerin bu tavırlarının dostlukla bağdaşmadığını ve Türklerin gerçek bir dost olmadığını ima etmektedirler.

Resim 54 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 07/09/1954

Η ΑΓΓΛΟΤΟΥΡΚΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ

[TÜRK-İNGİLİZ İŞ BİRLİĞİ]

*MENTEPES.- Έγώ λέω, κοντά στ' άλλα, να ζητάμε τὰ Τουρκοβούνια και το
Τουρκολίμανο...*

*[MENDERES- Ben derim ki, diğerlerinin yanında Tourkovounia ve
Tourkolimano'yu da isteyelim.]*

Bu karikatürde Foreign Office kapısında Türkiye'nin taleplerini dile getiren Adnan Menderes'in arkasında, “On İki Adayı İsteriz”, “Ege Adaları'nı İsteriz” ve “Kıbrıs Bizimdir” yazılı pankartlar yer almakta. Ancak karikatürde mizah unsuru olarak, Menderes'in taleplerine *Tourkovounia* (Atina'nın kuzeyinde bir tepe) ve *Tourkolimano* (Atina'nın güneyindeki bir liman) gibi tamamen gerçek dışı ve alaycı eklemeler yapılmıştır.

Resim 55 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 19/08/1955

HNTEN: - Μην άνησυχήτε, σέρ. Τούς τάχω δώσει καλά άκονισμένα!...

[EDEN: - Endişelenmeyin, efendim. Onlara iyice bilenmiş olanları verdim!]

19 Ağustos 1955 tarihinde yayınlanan bu karikatürde, Londra Konferansı öncesinde İngiltere'nin Kıbrıs Sorunundaki rolü ve Türk-Yunan ilişkilerindeki gerginlik mizahi bir dille ele alınmıştır. Eden ve Churchill karşılıklı oturmuş bir şekilde sohbet ederken, arka planda Evzon kıyafetli Yunan ve fesli Türk kılıçlarını çekmiş kavga etmektedir. Eden'in Churchill'e "Endişelenmeyin efendim, onlara iyice bilenmiş olanları verdim" demesi, İngiltere'nin çatışmadaki rolüne dikkat çekmektedir. Karikatür, İngiltere'nin tarafları sakinleştirmek yerine, birbirine düşürdüğü ve durumu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirdiği eleştirisini taşımaktadır.

Resim 56 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 13/07/1956

**Η «ΔΗΛΩΣΙΣ» ΤΟΥ κ. ΗΝΤΕΝ
[BAY EDEN'İN AÇIKLAMALARI]**

*ΗΝΤΕΝ: «... 'Αλλωστε, όπως βλέπετε, τζέντλεμεν, δεν μ' αφήνει το εύγενές Τουρκικόν
έθνος...»!*

[EDEN: “Zaten, gördüğünüz gibi beyefendiler, nazik Türk milleti beni
bırakmıyor...”]

Bu karikatür, Kıbrıs Sorununu uluslararası bir bağlamda ele alarak Türkiye’ye yönelik eleştirileri yansıtmaktadır. İngiltere Başbakanı Antony Eden, BM’de yaptığı açıklamada Türkiye’nin Kıbrıs üzerindeki hak iddialarını vurgulamaktadır. Türkiye karikatürde cübbeli, sarıklı, şişman ve bıyıklı bir figür olarak geleneksel ve otoriter bir imajla resmedilmiştir. Elinde tuttuğu zincirle, bir kadın figürü olarak tasvir edilmiş Kıbrıs’ı esir almaktadır. Karikatür, Kıbrıs’ın özgürlüğünü engelleyen bir güç olarak Türkiye’yi eleştirmekte ve okuyucuya oldukça olumsuz bir imge sunmaktadır.

Resim 57 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 01/10/1957

ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΠΙΕΣΙΣ ΔΙΑ ΣΥΜΦΙΛΙΩΣΙΝ ΕΛΛΑΔΟΣ – ΤΟΥΡΚΙΑΣ

[ΑΜΕΡΙΚΑΝ ΒΑΣΚΙΣΙΥΛΑ ΤΥΡΚ-ΥΝΑΝ ΟΖΛΑΨΜΑΨΙ]

ΝΤΑΛΛΕΨ: - Έμπρός, λοιπόν, γαμπρέ! Παράτα τα τσαλιμάκια!...

[DULLES: - “Hadi bakalım damat! Bırak artık nazlanmayı!...”]

Amerikan baskısıyla Türk-Yunan uzlaşmasını konu alan bu karikatürde Türkiye, Adanan Menderesin temsiliyle dansöz kıyafetleri içerisinde bir kadın olarak resmedilmiştir. Bu temsil Türkiye’nin Amerikan taleplerine esnek ve uyumlu bir şekilde yanıt verdiğini ima etmektedir. Yunanistan ise, Karamanlis figürüyle, nazlanmakta olan bir damat şeklinde tasvir edilmiştir. Amerikan Dışışleri Bakanı, Karamanlis’e bir fes uzatarak arabulucu bir rol üstlenmektedir.

**ΔΙΧΟΤΟΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ ΖΗΤΕΙ ΠΑΛΙΝ Ο ΜΕΝΤΕΡΕΣ
[MENDERES YİNE KIBRIS'IN TAKSİMİNİ TALEP EDİYOR]**

MENTEPES: - Έμείς... το βιολί μας!

[MENDERES: - Biz... kendi bildiğimizi çalarız]

Türkiye'nin Kıbrıs'ın taksimini savunmasını konu alan bu karikatürde, Menderes Kıbrıs Adası'nın şeklini almış bir kemanı elinde tutarken, diğer elinde bir testereyle adayı ikiye bölercesine keman çalmaktadır. Altında yer alan yazı ise Türkiye'nin taksim talebinde ısrarcı tutumunu eleştiren bir mesaj taşımaktadır. Adnan Menderes'in karşısında yer alan nota kitabının açık olan sayfasının üstünde ise "ΜΟΥΝΤΑΛΑ ΚΟΝΤΣΕΠΤΟ [BUDALA KONÇERTOSU]" yazmaktadır.

Resim 59 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 09/08/1957

Αί νέαι δηλώσεις του Στρατάρχου

[Mareşal'in Yeni Açıklamaları]

«ΧΑΡΝΤΙΓΚ: Ούδεμία συμφωνία είναι δυνατή χωρίς την Τουρκικήν έγκρισιν!»

[Harding: “Türk onayı olmadan hiçbir anlaşma mümkün değildir!”]

Bu karikatürde, dönemin Kıbrıs Valisi Mareşal Harding'e yönelik bir eleştiri yer almaktadır. Harding başında Türk fesi, omzunda ise fesli ve nargile içen şişman bir Türk figürüyle resmedilmiştir. Bir eliyle Türk'ün nargilesini tutan Harding, “Türk onayı olmadan hiçbir anlaşma mümkün değildir” demektedir. Karikatür, Yunan tarafının, Harding'in Kıbrıs'taki yönetiminde Türkiye'nin çıkarlarını ön planda tuttuğunu ve Yunanlıların enosis taleplerine kayıtsız kaldığını ima etmektedir.

**Ο ΖΟΡΛΟΥ ΑΠΕΡΡΙΨΕ ΣΚΑΙΩΣ ΤΗΝ ΑΙΤΗΣΙΝ ΤΟΥ ΕΘΝΑΡΧΟΥ
[ZORLU MAKARİOS'UN TALEBİNİ SERT BİR ŞEKİLDE REDDETTİ]**

*-Αμάν, Ἀλλάχ! Ἄν ἡμουνά ἐγώ Ζορλού, παπάς ἐφέντη, θα σοῦ ἐλέγα: «Μπούγιουρουμ
στην Πόλη!»*

*[-Aman Allah! Eğer ben Zorlu olsaydım, papaz efendi, sana şöyle derdim: ‘Buyrun
İstanbul’a!’’]*

Bu karikatürde, Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'un Türkiye'ye gelmek istemesi ve bu talebin Türk hükümeti tarafından reddedilmesi mizahi ve eleştirel bir dille ele alınmıştır. Karikatür, Makarios'u papaz kıyafetleri ve gösterişli altın takılarla tasvir ederken, yanında yer alan Türk figürü ise 6-7 Eylül olaylarının stereotipik bir imajı ile resmedilmiştir. Türk, belinde balta ve ellerinde çalıntı saatlerle Makarios'un zenginliğine hayranlıkla bakmaktadır. Karikatürün arka planında, Makarios'un Türkiye'ye gelmek üzere Atina'daki Türk Büyükelçiliğine yaptığı vize başvurusu ve bu talebin Türk hükümeti tarafından sert bir şekilde reddedilmesi bulunmaktadır. Türk basını o dönemde bu durumu “yüzsüzlük” ve “pervasızca bir küstahlık” olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Makarios'un bu girişimi, Türk halkının tepkisini çekmek için yapılan bir propaganda hareketi olarak değerlendirilmiştir.²³⁸

²³⁸ Cumhuriyet, 15 Ocak 1958.

Resim 61 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 03/10/1958

**ΑΝΕΛΑΒΕΝ ΕΙΣ ΚΥΠΡΟΝ Ο ΤΟΥΡΚΟΣ ΑΝΤΙΠΡΩΣΩΠΟΣ
[KIBRIS'TA TÜRK TEMSİLCİ GÖREVİ DEVRALDI]**

-Γιουσσυφάκη Φούτ! Έπί τέλους μόνοι!...

[-Yusufçuk Foot! Nihayet baş başayız...]

Bu karikatürde kaba saba ve iri yarı bir Türk, 1957 yılında Kıbrıs'a vali olarak atanan Hugh Foot'u kucağına oturtmuş bir şekilde resmedilmiştir. Arkalarında bulunan kapıda "Macmillan Planı" yazısı yer almaktadır. Karikatür, Foot Planı'nın başarısız olmasının ardından gündeme gelen Macmillan Planına atıfta bulunurken, Türk tarafı bu çizimde bu çalışmanın ilk bölümünde açıkladığımız "Yusufaki"²³⁹ kavramına atıfta bulunularak istismarcı bir pozisyonda tasvir edilmiştir.

²³⁹ Bkz. s.38.

ΤΟ ΠΑΙΓΝΙΔΙ ΤΗΣ ΖΥΡΙΧΗΣ
[ZÜRİH OYUNU]

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ: - Οί άπ'έξω δε μιλάνε!...

[KARAMANLİS:- Oyunun dışındakiler konuşmasın!..]

Bu karikatürde, Zürih görüşmeleri konu edilmiştir. Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Yunanistan Başbakanı Konstantinos Karamanlis ile aynı masada kart oyunu oynamaktadır. Karikatürün başlığı olan “Zürih Oyunu”, görüşmeleri bir strateji oyunu olarak tasvir etmektedir. ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles iki tarafı uzaktan izlemekte, İngiltere Başbakanı Harold Macmillan ise Menderes’in kulağına eğilerek tüyo vermektedir. Yunanistan başbakanı Karamanlis oyunun kurallarını hatırlatır bir şekilde, “Oyunun dışındakiler konuşmasın” uyarısında bulunmaktadır.

3.3.8. 1957 Suriye Bunalımı

1957 Suriye Bunalımı, Yunan karikatürlerinde Türk imgesinin ele alındığı bir diğer temadır. Bu dönemde Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığması ve Suriye'yi bir tehdit olarak görmesi²⁴⁰, karikatürlerde eleştirel bir üslupla işlenmiştir. Karikatürlerde, Türkiye'nin bölgedeki askeri hamleleri abartılı ve saldırgan bir politika olarak yansıtılmış, Türkiye'nin pozisyonu hem komik hem de olumsuz stereotiplerle ele alınmıştır.

Resim 63 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 22/10/1957

ΕΝΩΠΙΟΝ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΟΥ Ο.Η.Ε.

[ΒΜ ΑΡΑΣΤΙΡΜΑ ΚΟΜΙΤΕΣΙ ÖNÜNDE]

«'Η σκέψις Συριακής επιθέσεως έναντίον τής Τουρκίας είναι άπολύτως κομική.»

(«Όμπσέρβερ Λονδίνου»)

[“Suriye'nin Türkiye'ye saldıracağı düşüncesi tamamen gülünç.”]

(The Observer)]

-Άμάν, κόσμε και ντουνιά, σώσε με! Αύτός ό κακός γείτονας θα μού έπιτεθή!...

[-Aman dünya, yardım et! Bu kötü komşu bana saldıracak!...]

²⁴⁰ Atay Akdevelioğlu, Ömer Kürkçüoğlu, “Orta Doğu’yla İlişkiler 1945-1960”, (Ed. Baskın Oran), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.1, 19.B., İletişim yay., İstanbul 2014, s.629-631

22 Ekim 1957’de yayınlanan bu karikatürde, Türkiye devasa, silahlı bir asker olarak resmedilirken; Suriye’nin tehdit oluşturmaktan uzak bir ülke olduğu ima edilmiştir. Küçük bir çocuk olarak resmedilen Suriye’nin yanında iri yarı Türk askeri, gözyaşları içinde ağlamaktadır. Bu karikatür, Türkiye’nin Suriye sınırındaki askeri hareketliliğini abartılı ve saldırgan bir politika olarak yansıtırken, Türkiye’yi asıl tehdit olarak gösteren bir bakış açısını ele almaktadır.

Resim 64 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 21/10/1957

Ο ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ: - Ακούστε, αγά μου! Το κορίτσι είναι ανήλικο και έχει και κηδεμόνα!...

[POLİS MEMURU: - Dinleyin ağam! Kız reşit değil, üstelik de vasisi var!...]

Bu karikatürde Türkiye yine kaba saba ve iri yarı bir adam olarak, Suriye ise küçük ve savunmasız bir kız çocuğu olarak tasvir edilmiştir. Türk figürü kıza saldırır bir pozisyonda resmedilirken, arka planda üzerinde BM yazan bir polis, Türkiye’ye uyarıda bulunmaktadır. Burada Suriye’nin masum olduğu vurgulanırken, BM ve SSCB’nin onu savunan bir pozisyonda olduğu ima edilmektedir. Karikatür, Türkiye’nin bölgedeki askeri hareketlerinin meşruiyetini sorgulayan ve onu uluslararası denetim altında tutmaya yönelik bir mesaj taşımaktadır.

3.3.9. Türk İç Siyaseti

Türk iç siyasetini konu alan karikatürler özellikle DP iktidarı ve Adnan Menderes'e yönelik eleştirilerle öne çıkmaktadır. 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası bu temada daha fazla karikatür yayınlanmıştır. Örneğin aşağıdaki karikatürde Menderes'in iktidara gelişi, Kıbrıs Sorunu ve 6-7 Eylül olayları gibi gündemlerle şekillenen dönemi, ABD ve İngiltere ile kurduğu ilişkiler ve nihayetinde bir askeri darbe ile iktidardan düşüşü ele alınmıştır.

Resim 65 Fokionas Dimitriadis, Ta Nea, 30/05/1960

«Δώσ του να φάη τού παιδιού, δώσ του νά...καταλάβη!»

[“Ver de yesin çocuk, ver de anlasın!”]

SONUÇ

Bu tez, 1945-1960 yılları arasında Türkiye ve Yunanistan’da yayınlanan siyasi karikatürleri inceleyerek, iki ülke arasındaki ilişkilerin toplumsal algılar üzerindeki etkisini anlamayı amaçlamıştır. Çalışmada, Türkiye’de yayınlanan *Cumhuriyet* ve Yunanistan’da yayınlanan *Ta Nea* gazetelerinin siyasi karikatürleri içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Karikatürlerde yer alan semboller, stereotipler, kişiler ve temalar, Türk-Yunan ilişkilerindeki dönüm noktalarıyla birlikte ele alınarak görsel bir hafıza oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışma, iki toplumun “öteki” algılarının tarihsel ve görsel bir yansımasını sunmakta ve bu imgelerin toplumsal bellekte nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan analizler, siyasi karikatürlerin yalnızca mizahi bir ifade biçimi olmadığını, aynı zamanda toplumsal önyargıların güçlendirilmesinde ve yeniden üretilmesinde etkin bir rol oynadığını göstermektedir. İncelenen dönemde, iki ülke arasındaki siyasi gerilimlerin ve krizlerin karikatürlerdeki öteki imgelerini doğrudan etkilediği görülmüştür. Özellikle 6-7 Eylül Olayları, Kıbrıs Sorunu gibi olaylar, karikatürlerde kullanılan olumsuz stereotiplerin artmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda, Yunan siyasi karikatürlerinde Türkler sıklıkla kaba, saldırgan, çıkarıcı ve istismarcı figürlerle temsil edilirken; Türk siyasi karikatürlerinde ise Yunanlar zaman zaman açgözlü, fırsatçı ve tutarsız figürlerle betimlenmiştir. Bu stereotiplerin temelinde, iki ülke arasındaki tarihsel çatışmalar ve önyargılar yer almakla birlikte, özellikle kriz dönemlerinde bu imgelerin daha yoğun ve kesin bir şekilde ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bazı karikatürlerde geçmişten gelen olumsuz imgelerin tekrarlandığı, bazılarında ise güncel olaylarla bağlantılı yeni stereotiplerin üretildiği gözlemlenmiştir. Örneğin, 6-7 Eylül Olayları sonrası Yunan karikatürlerinde Türkler, hırsız ve vandal figürlerle yeniden şekillendirilmiş; benzer şekilde Yunanistan’ın Kıbrıs konusuna enosis talepleri Türk karikatürlerinde hırsızlıkla ilişkilendirilmiştir.

Karikatürlerde yer alan semboller, iki toplumun kültürel geçmişlerini ve toplumsal algılarını görsel bir dile dönüştürmüştür. Yunan karikatürlerinde Türkiye'yi temsil eden fes, nargile, cami gibi unsurlar sıklıkla kullanılırken; Türk karikatürlerinde Yunanistan çoğunlukla Evzon kıyafeti ve mitolojik göndermelerle resmedilmiştir. Ancak Ta Nea gazetesindeki karikatürlerin semboller ve stereotipler açısından daha çeşitli ve zengin bir içerik sunduğu, Cumhuriyet gazetesindeki karikatürlerde ise bunların daha sınırlı kaldığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın önemli bir bulgusu, iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan gerilimlerin, karikatürlerdeki öteki imgelerinin hem nicelik hem de nitelik olarak artmasına neden olmasıdır. Özellikle gerilimli dönemlerde, karikatürlerin daha yoğun ve daha olumsuz bir şekilde önyargıları yeniden ürettiği görülmüştür. Öte yandan, daha ılımlı ilişkilerin yaşandığı dönemlerde bu imgelerin azaldığı ve tonunun yumuşadığı tespit edilmiştir. Bu durum, karikatürlerin toplumsal algılara dair dinamik bir araç olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak bu tez, Türk ve Yunan siyasi karikatürlerinin incelenmesiyle, tarihsel önyargıların nasıl şekillendiği ve toplumsal bellekte nasıl yer ettiği konusundaki literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Siyasi karikatürlerin sadece geçmişteki algıların bir yansıması değil, aynı zamanda bu algıları yeniden üreten güçlü bir iletişim aracı olduğu ortaya konulmuştur. Bu nedenle, bu çalışma, Türk-Yunan ilişkilerinde görsel hafızanın nasıl inşa edildiğine dair yeni bir perspektif sunarak, geçmişteki gerilimlerin daha iyi anlaşılmasına ve gelecekteki önyargılarla yüzleşilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Gelecekte yapılacak araştırmalarda, farklı tarihsel dönemler veya medya unsurları üzerinden Türk-Yunan ilişkileri ekseninde öteki imgesinin daha geniş bir bağlamda ele alınması, karşılıklı algıların daha derinlemesine anlaşılmasına olanak tanıyabilir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Armaoğlu, Fahir: **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür yay., 1983.
- Aronson, Elliot, Wilson Timothy, Akert Robin: **Sosyal Psikoloji**, Çev. Okhan Gündüz, İstanbul, Kaknüs yay., 2012.
- Aytaç, Gürsel: **Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 2011.
- Babinyotis, Georgios: **Leksiko Tis Neas Ellinikis Glossas**, 3. Baskı, Atina, Kentro Leksikologias, 2008.
- Balcıoğlu, Semih, Ferit Öngören: **50 Yıllık Türk Karikatürü**, İstanbul, Türkiye İş Bankası yay., 1973.
- Baudelaire, Chales: **Gülmenin Özü**, Çev. İrfan Yalçın, İstanbul, İris yay., 1997.
- Bauman, Zygmunt: **Postmodern Etki**, Çev. Alev Türker, İstanbul, Ayrıntı yay., 1998.
- Bilge Kula, Onur: **Alman Kültüründe Türk İmgesi**, Ankara, Gündoğan, 1992.
- Böke, Kaan: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, İstanbul, Alfa yay., 2009.
- Cantek, Levent, Levent Gönen: **Muhalefet Defteri: Türkiye’de Mizah Dergileri ve Karikatür**, İstanbul, Yapı Kredi yay., 2017.
- Carlson, J.C, J.C Filox: **Eleştiri Kuramları**, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil yay., 2000.
- Clogg, Richard: **Yunanistan’ın Kısa Tarihi**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi yay., 2015.

- Çeviker, Turgut: **Karikatürkiye 1: Tek Parti ve Demokrat Parti Dönemi (1923-1960)**, İstanbul, NTV yay., 2010.
- Demiröz, Damla: **İşgal, Direniş, İç Savaş: Yunan Edebiyatında II. Dünya Savaşı Yılları**, İstanbul, İstos yay., 2015.
- Demiröz, Damla: **Savaştan Barışa Giden Yol: Atatürk-Venizelos Dönemi Türkiye-Yunanistan İlişkileri**, İstanbul, İletişim yay., 2007.
- Deringil, Selim: **Denge Oyunu: İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt yay., 2015.
- Eco, Umberto: **Antik Yunan**, İstanbul, Alfa yay., 2018.
- Erdem, Nilüfer: **Mizah Penceresinden Yunanistan'da Halk, Savaş ve Siyaset**, İstanbul, Ötüken yay., 2018.
- Eroğul, Cem: **Demokrat Parti: Tarihi ve İdeolojisi**, İstanbul, Yordam Kitap, 2017.
- Freidman, Norman: **İmge**, İstanbul, Kitaplık yay., 2004.
- Güngör, Nazife: **Cumhuriyet Döneminde İletişim: Kurumlar, Politikalar**, Ankara, Siyasal Kitabevi yay., 2010.
- Gürel, Şükrü Sina: **Tarihsel Boyutları İçinde Türk-Yunan İlişkileri 1821-1993**, İstanbul, İmge Kitabevi yay., 2018.
- Güven, Dilek: **Cumhuriyet Dönemi Azınlık Politikaları ve Stratejileri Bağlamında 6-7 Eylül**, İstanbul, İletişim yay., 2017.
- Harlak, Hacer: **Önyargılar**, İstanbul, Sistem yay., 2000.
- Hatip, Özer: **Yunan Parlamentosunda Görev Yapmış Batı Trakya Türk Milletvekilleri**, Gümölcine, BAKES yay., 2015.
- Hatipoğlu, Murat: **Yakın Tarihte Türkiye ve Yunanistan 1923-1954**, Ankara, Siyasal Kitabevi yay., 1997.
- İldem, Arzu E.: **Fransız Gezginlerin Gözüyle Türkler ve Yunanlar**, İstanbul, Boyut yay., 2000.
- Kayış, Yasin: **Demokrat Parti Döneminde Siyasi Karikatür**, İstanbul, Libra yay., 2015.

- Kefeli, Emel: **Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri**, İstanbul Kitabevi, 2000.
- Koliopoulos, John S, Thanos M. Veremis: **Modern Greece: A History Since 1821**, Wiley Blacwell, 2010.
- Millas, Herkül: **Sözde Masum Milliyetçilik**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010.
- Millas, Herkül: **Türk Romanı ve “Öteki”**: Ulusal Kimlikte İmaj, İstanbul, Sabancı Üniversitesi yay., 2000.
- Millas, Herkül: **Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik**, İstanbul, İletişim yay., 2005.
- Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, İstanbul, İletişim yay., 2014.
- Öngören, Ferit: **Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür yay., 1998.
- Örnek, Cangül: **Türkiye’nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı**, İstanbul, Can yay., 2015.
- Özer, Atila: **İletişimin Çizgi Dili Karikatür**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi yay., 1994.
- Özsüer, Esra: **Türkokratia**, İstanbul, Kronik yay., 2018.
- Papadaniel, Aristarchos: **Elliniki Politiki Geloioграфия**, Atina, 2003.
- Papageorgiou, Gisis: **Ellines Geloioğrafoi tou 20ou Aiona 1901-1999**, Atina, Astraia yay., 1999.
- Papakostas, Lefteris: **Anarhikos Politevomeni Diplomatia kai Politiki stin Neoteri Ellada 1821-1836**, Atina, Aggelaki yay., 2014.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi yay., 2016.
- Sander, Oral: **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1965**, Ankara, AÜSBF yay., 1979.

- Sapranidis, Dimitris: **İstoria Tis Ellinikis Geloigrafias**, Atina, Potamos yay., 2005.
- Sönmezoğlu, Faruk: **İki Savaş Sırası ve Arasında Türk Dış Politikası 1914-1945**, İstanbul, Der yay., 2015.
- Sönmezoğlu Faruk: **Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış Politikası 1945-1991**, İstanbul, Der yay., 2016.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Der yay., İstanbul 2014.
- Svolopoulos, Konstantinos: **Elliniki Eksoteriki Politiki 1830-1981**, Atina, Estia, 2020.
- Selçuk, Turhan: **Grafik Mizah**, İstanbul, İris yay., 1998.
- Şakir, Ziya: **Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Yunanistan Seyahat Hatıraları**, İsmail Akgün Matbaası, 1953.
- Şenyapılı, Önder: **Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor Karikatür: Kim, Niye Çiziyor!?,** Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2003.
- Topuz, Hıfzı: **Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi yay., 1997.
- Ulağlı, Serhat: **“Öteki”nin Bilimine Giriş İmgebilim**, İstanbul, Motto yay., 2018.
- Veremis, Thanos: **İstoria ton Ellinotourkikon Sheseon 1453-2005**, Atina, I. SİDERİS yay., 2013.

TEZLER ve MAKALELER

- Akdevelioğlu, Atay, “Orta Doğu’yla İlişkiler 1945-1960”, (Ed. Baskın Oran), Ömer Kürkçüoğlu: **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.1, 19.B., İstanbul, İletişim yay., 2014, s.629-631
- Çeviker, Turgut: “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türk Karikatürü”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, IV, s.1103.
- Demirci, Süleyman, “İkincil Veri ve İçerik Analizi”, (Ed. Kaan Böke), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, İstanbul, Alfa yay., 2009.
- Demirkol, Gökhan: “Türkiye’nin İlk Türkçe Mizah Dergisi: Terakki.” **Gazi Akademik Bakış**, Cilt: 10, Sayı:19, Ankara 2016.
- Demirözü, Damla: “Yunan Romanından Türk Anlatısına Yapılan Çeviriler ya da İki Ülke İlişkilerinin Edebiyat Üzerinden Okunması”, **Littera Edebiyat Yazıları**, Cilt:20, Sayı:20.
- Dost Niyego, Pınar: “Amerika’nın Türkiye Politikasının Oluşumu Üzerine Yeni Bir Okuma”, **Tarih ve Toplum**, Sayı 13, Güz 2011, s.8-10.
- Erhan, Çağrı: “ABD ve NATO ile İlişkiler”, (Ed. Baskın Oran), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.1, 19.B., İstanbul, İletişim yay., 2014, s.538-542.
- Fırat, Melek: “1923-1939 Yunanistan’la İlişkiler”, (Ed. Baskın Oran), **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C.1, 19.B., İstanbul, İletişim yay., 2014, s.335-342
- Gerakianaki, Galatea: “Geloigrafia kai Politiki Kritiki Stin Metemfiliaki Ellada 1950-1974 [İç Savaş Sonrası Yunanistan’da Karikatür ve Siyasi Eleştiri 1950-1975] ”, Panepistimio Aigaiou [Ege

- Üniversitesi], Scholi Koinonikon Epistimon [Sosyal Bilimler Enstitüsü], Doktora Tezi, Midilli 2015.
- Guerrini, Claudia: “Bir Resim 'Deryası': Kırmızı ve Siyah Figürlü Attika Vazoları”, **Antik Yunan**, Ed. Umberto Eco, Alfa yay., İstanbul, 2018.
- Güneri, Canan: “Sanat Alanı Olarak Mizah: Sanat, Mizah, Karikatür İlişkisi ve Türkiye’den Üç Örnek”, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 2008.
- Hobsbawm, Eric: “Miliyetçilik ve Etnisite”, Çev. Cem Tanır, **Folklorla Doğru**, Sayı.64.
- Kartali, Maria: Politiki kai Geloiografia Stin Ellada tou 19ou Aiona, Panteion Üniversitesi, Doktora Tezi, Selânik, 2011.
- Kuran Burçoğlu, Nedret: “Disiplinlerarası Bir Bilimdalı Olarak İmgebilim”, **Edebiyat ve Eleştiri**, Sayı 81.
- Mandilara, Alikı Ath.: “Laografia tis Politikis Geloiografias se Athinaikes Efimerides (1974-2004)”, Doktora Tezi, Atina Üniversitesi, Atina 2018.
- Moyle, Lachlan R.: “Drawing Conclusions: An Imagological Survey of Britain and the British and Germany and the Germans in German and British Cartoons and Caricatures 1945-2000”, PhD Thesis, Osnabrück 2004.
- Mykoniatis, H.: “Ellinika Politika Gegonota Se Geloiografies tou Le Charivary 1850-1863”, **AUTH Edebiyat Fakültesi Bilimsel Yıllıkları**, Cilt:21, s.281-302.
- Öngören, Ferit: “Türk Mizah ve Karikatürü”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:5-6, İstanbul, İletişim yay., 1983.
- S., Vizantios: “Oi Skiloi tis Konstantinoupoleos”, **Estia**, Atina, 1878.

- Saklıca Rigatos, Tuğçe: “Çizginin Gücü: 6/7 Eylül Olayları ve Türk ve Yunan Karikatürleri”, **Sözde Masum Milliyetçilik**, (Der.) Herkül Milas, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.
- Sipahioğlu, Ahmet: “Bir Kimlik: Cemal Nadir”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi**, Sayı:7.
- Tamer, Aytül: “Basın Üzerine Niceliksel Bir Çözümleme: Fiyatlar ve Tirajlar”, **Cumhuriyet Döneminde İletişim: Kurumlar, Politikalar**, Der. Nazife Güngör, Ankara, Siyasal Kitabevi yay., 2010.
- Tamer, Aytül: “Kurtuluş Savaşı’ndan Tek Parti Dönemine İktidar ve Mizah İlişkisi: Devlet Arşivindeki İzler”, **Gülmenin Arkeolojisi ve Medyada Mizah Olgusu- Ulusal İletişim Kongresi (13-15 Mayıs 2010) Bildiriler Kitabı**, Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi yay., 1.b., Erzurum, 2011.
- Tsitsopoulos, Georgios, Thanos Veremis: “Oι Ellinotourkikes Amintikes Sheseis”, **Oι Ellinotourkikes Sheseis 1923-1987**, Ekdoseis Gnosi & ELIAMEP, Atina, 1988.
- Türesay, Özgür: “Kılıç Hep Kalemi Kesti”, **NTV Tarih**, Nisan 2010.
- Yazıcıoğlu, Ayşe: “İşgal Döneminde Aydede'den Yanıyan İstanbul-1”, **Toplumsal Tarih**, No:206, 2011.

GAZETELER

- Cumhuriyet (1945-1960)
Ta Nea (1945-1960)
To Vima (1955)

İTERNET KAYNAKLARI

<https://sozluk.gov.tr>

<https://xroads.virginia.edu/~MA96/PUCK/part1.html>

<http://epet.nlg.gr/all1.asp?id=1380&pg=0>

<https://www.lexigram.gr/lex/enni/γiousουφάκι#Hist0>

<https://www.slang.gr/lemma/3638-giousoufaki>

<https://www.karikaturculerdernegi.com/onculerimiz/kozma-togo/>

https://el.wikipedia.org/wiki/Τα_Νέα

https://tr.wikipedia.org/wiki/Hero_ile_Leandros

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Prometheus>